JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVA: 1866

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

LXXV. ÉVFOLYAM
J 1 K
2020. JANUÁR

TARTALOM

Tanulmány

KOVÁCS PÉTER:
A Nemzetközi Büntetőbíróság jogi személyiségének sajátosságai 1

SZABADFALVI JÓZSEF:
A magyar jogi nyelv kialakulása és fejlődése a 19. század elejéig 12

PRIBULA LÁSZLÓ:
A polgári perrendtartás megvalósult hatásköri modelljének értékelése – a történeti fejlődés tükrében 21

PÁPAI-TARR ÁGNES:
A büntetőjogi megegyezés tárgya: a büntetéskiszabás 35

Szemle

SAMKÓ ZOLTÁN FERENC:
A fizetési felszólítás általános szabályai és annak érvényesülése a végrehajtási eljárás során 43

Jogirodalom, jogélet

BODZÁSI BALÁZS:
Konferencia az állam gazdasági szerepvállalásáról 50

hvgorac
Lap- és Könyvkiadó Kft.

„Készséggel sorakozunk mindig azokhoz, kik a jogtudomány fejlődésében a közjólétet látják felhívni. Készséggel szentelünk e lapon minden sort, munkásságunkban minden erőt az új lángra szított oltárnak, mely fölött a jog istensége áll."

Ökröss Bálint: A szerkesztő előszava
Jogtudományi Közlöny
Pest, Januarius 2. 1866. évfolyam, 2. old.

CONTENTS / INHALT

Studies / Abhandlungen

PÉTER KOVÁCS:
On the Specificities of the Legal Personality of the International Criminal Court /
Besonderheiten der Rechtspersönlichkeit des internationalen Strafgerichthofs 1

JÓZSEF SZABADFALVI:
Formation and Development of Hungarian Legal Language Until the 19th Century /
Entstehung und Entwicklung der ungarischen Sprache bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts 12

LÁSZLÓ PRIBULA:
Evaluation of the Completed Jurisdictional Model of the Hungarian Civil Procedure Code – in Context of Historical Development /
Bewertung des aktuellen Kompetenz-Modells der Zivilprozessordnung – im Spiegel der geschichtlichen Entwicklung 21

ÁGNES PÁPAI-TARR:
The Subject of Criminal Consent: Sentencing /
Gegenstand des strafrechtlichen Vergleichs: die Strafzumessung 35

Review / Rundschau

ZOLTÁN FERENC SAMKÓ:
General Rules of Notice of Payment and its Application During the Enforcement Process /
Generelle Regeln und Verwirklichung der Zahlungsaufforderung im Vollstreckungsverfahren 43

Legal Life, Legal Literature / Rechtsliteratur – Rechtsleben

BALÁZS BODZÁSI:
Conference on the Role of State in the Economy /
Konferenz über die wirtschaftliche Beteiligung des Staates 50

A KIADVÁNY
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY
Az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata

A Szerkesztőbizottság vezetője:
Dr. Korinek László

A Szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda, Dr. Szalma József

Főszerkesztő: **Dr. Vörös Imre**

Szerkesztők: **Dr. Szalai Éva, Dr. Udvary Sándor**

A szerkesztőség címe: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.

Kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza. Amennyiben szerzőnk valamelyik egyetem állam- és jogtudományi karán tevékenykedik, a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége csak az egyetem megjelölésével közli a szerző beosztását. A kar, tanszék megjelölését csak abban az esetben közöljük, ha nem jogtudományi karon tevékenykedő szerzőről van szó. Igazgatási jellegű funkció (tanszékvezető, igazgató stb.) közlését a Szerkesztőbizottság ugyancsak mellőzi.
A publikálással kapcsolatos további kérdések a voros44@gmail.com címre küldhetők.

A Kiadó a lapban megjelenő tanulmányok szerzőinek azonos összegű honoráriumot fizet.

Kiadja a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

hvgorac
Lap- és Könyvkiadó Kft.

Előfizetési díja a 2020. évre: 24 000 Ft. 2020-ban az egyes lapszámok külön is megvásárolhatók 2000 Ft/szám áron.

Nyomdai munkálatok: Multiszolg Bt.

HU ISSN 0021–7166

A Jogtudományi Közlöny 2000 és 2018 közötti lapszámaiban megjelent írások teljes szöveggel, online kutathatók a Jogkódexen.
www.jogkodex.hu

Jogkódex
Internetes jogi tudástár

Tanulmány

Kovács Péter az MTA doktora, egyetemi tanár, kutatóprofesszor, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Nemzetközi Büntetőbíróság bírája (Budapest/Hága)*

A Nemzetközi Büntetőbíróság jogi személyiségének sajátosságai[1]

Az 1998-ban elfogadott ún. Római Statútummal megteremtett Nemzetközi Büntetőbíróság (International Criminal Court, ICC) *sui generis* jogalany, bár létrehozása és működése sokban emlékeztet a nemzetközi szervezetekére. A nemzetközi szervezetek jogalanyisága a nem tagállamok vonatkozásában nem objektív jellegű, ez alól egy kivétel van, az Egyesült Nemzetek Szervezete, amelynek objektív jogalanyiságát a Nemzetközi Bíróság (International Court of Justice, ICJ) mondta ki 1949-ben, az ún. Bernadotte-ügyben. Az 1949-es feltételek és érvek azonban az ICC-re is vonatkoztathatók, sőt a nem részes államok római (vagy azt megelőző vagy követő) akaratnyilatkozataiból, *ad hoc* együttműködési aktusaiból, az ICC és az ENSZ intézményesített kapcsolatainak szabályaiból és gyakorlatából is az vezethető le, hogy az ICC jogalanyisága is objektív, még ha ez nem is azonosítható *erga omnes*, automatikus joghatósággal.

1. Kihívások a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt

A Római Statútum[2] 1998. évi elfogadásának huszadik és hatálybalépésének tizenhatodik évfordulója, azaz tényleges működésének mintegy másfél évtizede jó alapot szolgáltatott ahhoz, hogy elgondolkodjunk a Nemzetközi Büntetőbíróság jogalanyiságának sajátosságairól.

Bár a téma ránézésre csak az elméletre tartozik, és elvontsága miatt aligha van a bűnelkövetők és a bűnüldözők látóterében, valójában mégis komoly következménye van, ideértve úgy a Nemzetközi Büntetőbíróság joggyakorlatának alakulását, mint az államokkal és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés perspektíváit.

A Nemzetközi Büntetőbíróság számos kihívással találkozott eddig is, amelyek egyrészről a Római Statútum 1998. július 17-i elfogadásának kegyelmi pillanata, az államok akkori fellángolása, a nagy elvárások és a büntetlenség „kultúrájának" megszüntetéséről szóló ígéretek, másrészről pedig a reálpolitikára való visszakacsintás, a multilaterializmussal szembeni gyanakvás, a „szuverenizmus", a regionális szolidaritás, az állami együttműködés objektív és szubjektív akadályai, a bizonyítási eljárások természetes nehézségei (különösen ha polgárháború roncsolta országokban több évvel ezelőtti háborús és emberiesség elleni bűncselekményekről van szó), és persze a minden nemzetközi intézményt jellemző nehézkesség, lassú reakcióidő közötti konfliktusokból fakadnak. E kihívásokat, illetve az ezekből fakadó problémákat hol jól, hol kevésbé jól sikerült kezelni.

Elméletinek vagy elméletieskedőnek tűnő jellege dacára az ICC jogi személyiségének vizsgálata segít abban, hogy megértsük, meddig mehet el a Nemzetközi Büntetőbíróság, és meddig is kell elmennie a Római Statútumban – mint minden nemzetközi szerződésben – rejlő *pacta sunt servanda* érvényesítési kötelezettségében.

* A tanulmányt a szerző kutatói minőségében készítette, és az nem tekinthető a Nemzetközi Büntetőbíróság hivatalos álláspontjának.

1 E tanulmány eredetileg angolul íródott, és „On the specificities of the international legal personality of the International Criminal Court" címmel jelent meg, lásd a Hungarian Yearbook of International Law and European Law (2018) számát (Eleven Publisher 2019), 225–244. A jelenlegi, magyar nyelvre átültett változata jelentős rövidítéseket tartalmaz, különösen a hivatkozások terén, ahol a terjedelmi korlátok miatt számos hivatalos megnyilatkozást a forráshely megjelölésével, de nem in extenso idézettel adtam meg.

2 Mivel a Magyarország által aláírt és ratifikált Római Statútumot 2002 óta (!) nem hirdették ki, ezért annak hivatalos magyar fordítása nincs. A tanulmányban a cikkek magyar nyelvű szövegét jobb híján a Római Statútumot kihirdetésre 2016-ban beterjesztő törvényjavaslathoz (Trócsányi-javaslat) csatolt magyar fordításból vettem át. (T/10722. sz. törvényjavaslat a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának és a Statútum 8. cikkére.

2. A klasszikus kiindulópont: a Bernadotte-ügy

Bár az ICC a Római Statútum szerint *sui generis* jogalany, mégis nagyon sok hasonlóságot mutat a nemzetközi szervezetekkel.

Amikor pedig a nemzetközi szervezetek nemzetközi jogi személyiségét vizsgálja egy nemzetközi jogász, a megkerülhetetlen kiindulópont az a tanácsadó vélemény, amelyet a Nemzetközi Bíróság adott a tragikus sorsú ENSZ-főtitkári közel-keleti különmegbízott, Bernadotte gróf és vele együtt meggyilkolt adjutánsa, Sérot ezredes ügyében.[3] Az alapkérdés mindig ugyanaz: transzponálható-e a *dictum* más nemzetközi szervezetekre vagy egyszeri, kivételes és csak az ENSZ-re vonatkoztatható tézis kimondásáról van szó.

A szakirodalomban a domináns álláspont: ha nem is zárható ki, hogy elviekben más nemzetközi szervezet is kerülhet hasonló helyzetbe, de eleddig csak az ENSZ-t lehet olyannak tekinteni, mint amelynek objektív nemzetközi jogalanyisága van. Minden más nemzetközi szervezet nem tagállamokkal szemben, vagy irányukban akkor járhat el, ha azok *de jure* vagy *de facto* elismerték a jogalanyiságát. (Ezt egyébként gyakran és különösebb gond nélkül meg is teszik, mivel érdekükben áll, hogy az adott nemzetközi szervezet segélyprogramjaiban vagy egyéb együttműködési projektjeiben részt vegyenek.)

Hogyan is hangzott az ún. *az Egyesült Nemzetek szolgálatában elszenvedett károk* tárgyában adott tanácsadó véleményben kimondott híres tétel?

„E tekintetben a Bíróság úgy véli, hogy a nemzetközi közösség túlnyomó többségét képviselő ötven államnak jogában állt, összhangban a nemzetközi joggal, olyan egységet létrehozni, amely objektív nemzetközi személyiséggel bír, és nem csupán mindössze általuk elismert személyiséggel, és amely rendelkezik nemzetközi igényérvényesítési képességgel."[4]

A „nemzetközi közösség túlnyomó többségét képviselő ötven állam" fordulat kapcsán emlékeztetek arra, hogy ezt az 1945-ös konstelláció fényében kell olvasni, ami nagyjából 50 : cca 72 arányt jelent.[5]

Bár fentebb utaltam arra, hogy a doktrínában van egy domináns álláspont, érdemes ezt a Nemzetközi Büntetőbíróságra vonatkoztatva árnyalni. Úgy tűnik, hogy az ICC jogalanyisága tekintetében három irányzat van. Van egy állító álláspont (amelyik az ICC objektív jogalanyiságát vagy *expressis verbis* állítja, vagy az adott szerzőnek a nemzetközi szervezetek objektív jogalanyiságát eleve elismerő téziséből *per analogiem* vezethető le)[6], van

3 Mint emlékezetes, Izrael állam II. világháború utáni újrateremtése folyamatának turbulens hónapjaiban a palesztin lakosságon belüli fegyveres formációk a holokausztot óriási veszteségekkel túlélő zsidóság betelepülését merényletekkel és egyéb erőszakos cselekményekkel is akadályozni próbálták, amivel szemben a már régóta ott levő kibucok lakosainak, illetve a zsidó betelepülőknek (történelmi értelemben viszszatelepülőknek) egy része is fegyveres önvédelmi csoportokat hoztak létre. Az arab és zsidó milícák és formációk összecsapásaiban egyre robbanásveszélyesebbé váló helyzetet kellett volna Bernadotte grófnak kezelnie, de ő hamar merénylet áldozatává lett, amelynek elkövetői zsidó fegyveres csoportok tagjai voltak. A merénylet elkövetésekor Izrael Állam még nem kiáltotta ki a függetlenségét. Az ENSZ főtitkára elégtételadást és kártérítést kívánt volna kérni az időközben viszont függetlenségét kikiáltott, a paramilitáris formációk jelentős részét saját új hadseregébe átvett Izrael Államtól, amely azonban akkor még nem volt az ENSZ tagja. Ezért kért az ENSZ Közgyűlése tanácsadó véleményt a Nemzetközi Bíróságtól arról, hogy nem tagállammal szemben felléphet-e az ENSZ általában véve, illetve *in concreto* kártérítési igénnyel, vagy pedig törődjön bele abba, hogy az ENSZ Alapokmány – nem tagállamok számára – *res inter alios acta*. A Nemzetközi Bíróság a tanácsadó véleményt megadta, és egyébként hetekkel később Izrael Államot fel is vették az ENSZ tagjai közé. Elvi jelentősége miatt azonban a tanácsadó vélemény a Nemzetközi Bíróság kiemelkedő hordereju, gyakran idézett döntései közé tartozik. Lásd részletesebben: Lamm Vanda: *A Nemzetközi Bíróság ítéletei és tanácsadó véleményei*, Budapest, KJK, 1995, 407. és köv.

4 „On this point, the Court's opinion is that fifty States, representing the vast majority of the members of the international community, had the power, in conformity with international law, to bring into being an entity possessing objective international personality, and not merely personality recognized by them alone, together with capacity to bring international claims. In: ICJ, *Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations*, Advisory Opinion, [1949] ICJ Rep. 174, p. 185

5 Amerikai Egyesült Államok, Argentína, Ausztrália, Belgium, Bolívia, Brazília, Belarusz SZSZK, Chile, Costa Rica, Csehszlovákia, Dánia, Dél-afrikai Unió, Dominikai Köztársaság, Ecuador, Egyesült Királyság, Egyiptom, El Salvador, Etiópia, Franciaország, Fülöp-szigetek, Görögország, Guatemala, Haiti, Hollandia, Honduras, India, Irak, Irán, Jugoszlávia, Kanada, Kína, Kolumbia, Kuba, Lengyelország, Libanon, Libéria, Luxemburg, Mexikó, Nicaragua, Norvégia, Panama, Paraguay, Peru, Szaúd-Arábia, Szíria, Szovjetunió, Törökország, Ukrán SzSzK, Új-Zéland, Uruguay és Venezuela. A legyőzött tengelyhatalmak (Bulgária, Finnország, Magyarország, Németország, Románia) és a még háborúban álló Japán nem lehettek jelen. Néhány akkori semleges ország, mint pl. Afganisztán, Írország, Izland, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország, valamint a tengelyhatalmak által korábban bekebelezett, újjáépülőben levő állam, mint Albánia és Ausztria sem voltak ott.

6 Erre az álláspontra nézve, lásd például: Pellet, Alain: *Le droit international à l'aube du XXIème siècle (La société internationale contemporaine – Permanences et tendances nouvelles), Cours fondamental*. In: Cours Euro-méditerranéens, Bancaja de droit international, vol. I, 1997, Pampelune, Aranzadi, 1998, http://pellet.actu.com/wp-content/uploads/2015/11/PELLET-1997-Cours-Bancaja.pdf, (2019.10.31.), 78.; Pellet, Alain: *Entry into Force and Amendment*. In: The Rome Statute of the International Criminal Court (szerk. A. Cassese, P. Gaeta, J. Jones). Oxford, Oxford University Press, 2002. 147.; Pellet, Alain: *Le projet de Statut de Cour Criminelle Internationale Permanente – Vers la fin de l'impunité?*. In: Héctor Gros Espiell, Amicorum liber: Persona humana y derecho internacional / Personne humaine et droit international / Human Person and International Law, vol. II, Bruxelles, Bruylant, 1997. http://pellet.actu.com/wp-content/uploads/2016/02/PELLET-1997-Le-projet-de-statut-de-cour-criminelle-internationale-permanente-vers-la-fin-de-limpunité.pdf, (2019.10.31.) 1080. és köv.; Crawford, James: *Change, Order, Change: The Course of International Law, General Course on Public International Law*, Pocketbooks of the Hague Academy of International Law, Leiden, Brill & Nijhoff, 2014, 201. és köv.; Danilenko, Gennady, M: *The ICC Statute and Third States*. In: The Rome Statute of the International Criminal Court (szerk. A. Cassese, P. Gaeta, J. Jones). Oxford, Oxford University Press, 2002. 1873.; Danilenko, Gennady, M: *The Statute of the International Criminal Court and Third States*. Michigan Journal of International Law. 2000. vol. 21. 3. sz. https://repository.law.umich.edu/mjil/vol21/iss3/3/ , (2019.10.31.) 450. és köv.; Gallant, Kenneth S: *The International Criminal Court in the System of States and Internatio-*

egy tagadó irányzat[7], és van egy kompromisszumos, vagy ha úgy tetszik habozó, amely szerint a kérdést az ICC gyakorlata, és mindenekelőtt a nem részes államok viszonylatában kialakított tényleges gyakorlata alapján lehet eldönteni.[8] Érdemes azonban hangsúlyozni, hogy utóbbi kettő esetében is a Bernadotte-tétel az alapvető viszonyítási pont.

Ne felejtsük el, hogy a Bernadotte-formula igazi súlya nem a konkrét kárpótlási-igényérvényesítési lehetőség *locus standi*jában rejlik, hanem abban, hogy ettől fogva vitán felül állt, hogy a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság érdekében – az ENSZ Alapokmány VII. fejezetén alapuló – hatásköreit a nem ENSZ-tagállamokkal szemben is gyakorolhatja.

Fontos, hogy figyeljünk a hasonlóságokra és a különbségekre az ENSZ és az ICC életrehívása és missziója között, ahogyan ezeket az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, illetve a Római Statútum tükrözik. (Erre lejjebb még kitérek.)

Érdemes továbbá figyelni a számarányokra is.

Az ENSZ létrehozásakori számokat a fentiekben érintettem. Az ICC esetében az 1998. július 17-i szavazáskor 120-an szavaztak a tervezet mellett, 7-en ellene, 21-en pedig tartózkodtak. (Ekkor egyébként 185 ENSZ-tagállam volt, ezek száma 2011 óta 193. Az ENSZ univerzális jellegére és tényleges tagfelvételi politikájára figyelemmel mára az ENSZ-tagállamok száma és földünk államainak a száma gyakorlatilag azonos.) Az ENSZ létrehozásakori 50:72 arány 69%, míg az ICC esetében, ha csak az igen szavazatokat vesszük figyelembe, akkor a 120:185 kerekítve 65%-ot ad, ha pedig a tartózkodókat is hozzáadjuk a pozitív szavazathoz (hogy miért, az a későbbiekben megmagyarázom), akkor 140:185 már 76%-ot tesz ki.

Bár a matematika a nagypolitikában és a nemzetközi jogban nem perdöntő, a hasonlóság az 1945-ös és 1998-as számarányok között megdöbbentő.

Ezért (is) gondoltam úgy, hogy érdemes megpróbálkozni a Bernadotte-formula átigazításával:

„E tekintetben a Kamara úgy véli, hogy a nemzetközi közösség túlnyomó többségét képviselő százhúsz államnak jogában állt, összhangban a nemzetközi joggal, Nemzetközi Büntetőbíróság név alatt egy olyan egységet létrehozni, amely objektív nemzetközi személyiséggel bír, és nem csupán mindössze általuk elismert személyiséggel, és amely rendelkezik olyan képességgel, hogy fellépjen azért, hogy a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűncselekmények ne maradjanak büntetlenül, és ami a nemzeti büntető joghatóságokhoz képest kiegészítő jellegű."[9]

(A *„fazonigazítás"* két utolsó tagmondata a Római Statútum preambulumának ötödik és tizenegyedik bekezdéséből lett átvéve.)

3. Az államok álláspontja 1998-ban és az akörüli években egy (illetve a) nemzetközi büntetőbíróság létrehozásának szükségességét illetően

Magától értetődik, hogy a Bernadotte-formula kölcsönzése és testre szabása, mint intellektuális kezdeményezés, csíny vagy stílusgyakorlat, önmagában semmit sem ér, ha nem lehet alátámasztani az államok akaratnyilatkozataival, amelyeket 1998. július 17-én vagy az azt követő időkben tettek.

nal Organizations. Leiden Journal of International Law. 2003. 16. sz. 557.; Cryer, Robert: *The International Criminal Court and its Relationship to Non-States Parties*. In: The Law and Practice of the International Criminal Court (szerk. C. Stahn). Oxford, Oxford University Press, 2015. 261.; Orentlicher, Diane F: *Politics by Other Means: The Law of the International Criminal Court*. Cornell International Law Journal, 1999. 32. sz. , 490.; Lüder, Rolf S.: *The legal nature of the International Criminal Court and the emergence of supranational elements in international criminal justice*. Revue Internationale de la Croix Rouge. 2002. 1. sz. https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/079-092_luder.pdf, (2019.10.31.) 82. és köv.; Reisman, Michael W: *The Quest for World Order and Human Dignity in the Twenty-first Century, Constitutive Process and Individual Commitment*. The Pocket Books of The Hague Academy of International Law / Les livres de poche de l'Académie de droit international de La Haye. vol. 16, Leiden, Brill & Nijhoff, 2012. 226: „[...] the Statute of the International Criminal Court represented a *collective decision by the member States of the United Nations against* a universal jurisdiction for national courts, reposing contingent criminal jurisdiction in an international jurisdiction." (*kiemelés tőlem*).; Quast Mertsch, Anneliese: *Provisionally Applied Treaties: Their Binding Force and Legal Nature*. Leiden, Nijhoff, 2012, 155.; Boyle, Ian – Chinkin, Christine: *The Making of International law*. Oxford, Oxford University Press, 2007. 240. és köv.

7 Erre az álláspontra nézve, lásd például: Rückert, Wiebke: *Article 4*. In: The Rome Statute of the International Criminal Court (szerk. O. Triffterer, K. Ambos) München, Beck, Hart, Nomos: 2016. 105.; Cahin, Gérard: Article 4. In: Statut de Rome de la Cour pénale internationale (szerk. J. Fernandez, X. Pacreau), Paris, Pédone,2012. 356. és köv.; Svaček, Ondrej: *Review of the International Criminal Court's Case-Law 2013*. International and Comparative Law Review, vol. 13, 2013. 2. sz. https://www.researchgate.net/publication/322706481_Review_of_the_International_Criminal_Court's_Case-Law_2013, (2019.10.31.). 10.

8 Erre az álláspontra nézve, lásd például: Engström, Viljam: Article 4(2). In: Case Matrix, https://www.casematrixnetwork.org/cmn-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/commentary-rome-statute/commentary-rome-statute-part-1/. (2019.10.31.); Martines, Francesca: *Legal Status and Powers of the Court*. In: The Rome Statute of the International Criminal Court (szerk. A. Cassese, P. Gaeta, J. Jones). Oxford, Oxford University Press, 2002. 207. és köv.; David, Eric: *La Cour pénale internationale*. Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye, vol. 313, Leiden, Brill & Nijhoff, 2005. 359. és köv.

9 Ennek angol szövege így a következő: *„On this point, the Chamber's opinion is that more than one hundred and twenty States, representing the vast majority of the members of the international community, had the power, in conformity with international law, to bring into being an entity called the International Criminal Court, possessing objective international personality, and not merely personality recognized by them alone, together with the capacity to act against impunity for the most serious crimes of concern to the international community as a whole and which is complementary to national criminal jurisdictions."*

Itt nézetem szerint az az igazán érdekes, ha azokat a nyilatkozatokat vizsgáljuk, amelyeket olyan államok tettek, amelyek nem szavazták meg a létrehozást, azaz ellene szavaztak vagy tartózkodtak vagy esetleg mellette szavaztak ugyan, de utóbb nem írták alá vagy aláírásukat nem követte megerősítés (ratifikáció), azaz nem váltak részes államokká.

Tudni kell, hogy hivatalosan a szavazás titkos és nem nevesített volt, és az államok nem voltak kötelesek szavazatuk mögötti indokaikat feltárni. Ugyanakkor van egy tudományos, és ha úgy tetszik, félhivatalos konszenzus arról, hogy mely államok tartózkodtak, és melyek szavaztak nemmel.[10] Ez mindenekelőtt az utolsó napokon vagy azokat követően tett nyilatkozatokon alapul, ideértve azokat is, amelyeket az államok küldöttségeinek jelentős része tett a többi állam, a nemzetközi sajtó vagy a hazai alkotmányos intézmények, mindenekelőtt a parlament számára.

Mielőtt ebbe belemennék, azt kell hangsúlyoznom, hogy természetesen a *nem* szavazat és a *tartózkodás* egyaránt legitim sőt a *nem* szavazat nem zárja ki, hogy az illető kormány a gondolatot támogatja, de bírál egy-két választott intézményi megoldást, és olyan fontosnak tart bizonyos leszavazott, így a szövegbe be nem került javaslatot – főleg, ha az az övé volt –, hogy *nem* szavazatával azt is jelezni kívánja, hogy a mögöttes probléma hordereje nagyobb annál, mintsem azt egy tartózkodással elengedhette volna.

Nagyon érdekes tanulmányozni ezeket a szóbeli, de jegyzőkönyvben rögzített, vagy az állam által köröztetett írásbeli magyarázatokat.

Fontos tudnunk, hogy több, végül nemmel szavazó állam küldöttsége a Római Diplomáciai Konferencián – és azt megelőzően, de utóbb is, a különböző szakértői bizottságokban, és a különösen a szétágazó javaslatokat egybefésülni próbáló ún. Prep.Comban – egyértelműen az ICC létrehozása mellett tört lándzsát. A későbbi negatív szavazatot egyes rendelkezések vélt vagy valós hibáival, „egyoldalúságával", a Biztonsági Tanácsnak juttatott szereppel, a Római Statútumból hiányzó bűncselekményekkel, homályosnak vagy pontatlannak tekintett fordulataival magyarázták. Közülük két állam, nevezetesen az Amerikai Egyesült Államok[11] és Izrael[12] utóbb ennek ellenére aláírta a Római Statútumot, jóllehet az USA G. W. Bush alatt visszavonta a még Bill Clinton által jegyzett aláírást[13], míg Izrael, bár aláírását nem vonta vissza, de bejelentette, hogy nem fogja azt ratifikálni.[14]

10 A hét közül az Amerikai Egyesült Államok, Izrael és Kína hivatalosan bejelentette, hogy nemmel szavazott, Mellettük többnyire Irak, Jemen, Líbia és Qatar kerül említésre a nemzetközi sajtóban, de egyesek Indiát, Indonéziát, Szaud-Arábiát, Szudánt is sejteni vélik a nemmel szavazók között.

11 Lásd Clinton elnök nyilatkozatát: *(saját fordításom.)*
„Az Egyesült Államok ma aláírja a Nemzetközi Büntetőbíróságról szóló Római Statútumot. Ezzel csatlakozunk a több, mint 130 többi államhoz [...] Azért teszünk így, hogy ismét kinyilvánítsuk eltökéltségünket a nemzetközi felelősség mellett, és amellett is, hogy a népirtást, háborús bűncselekményeket és emberiesség elleni bűncselekményeket elkövetők bíróság elé kerüljenek. Azért teszünk így, mivel elkötelezettek vagyunk, hogy az ICC-ből egy pártatlan és hatékony igazságszolgáltatási eszköz váljon az elkövetkező években. [...] Amikor aláírunk, nem vonjuk vissza a szerződésben meglevő hibák tekintetében kifejtett aggodalmainkat. [...] Az aláírással olyan helyzetbe kerülünk, hogy befolyásolni tudjuk a bíróság fejlődését. [...] Hiszek abban, hogy egy megfelelően megalkotott és strukturált Nemzetközi Büntetőbíróság alapvető hozzájárulás a szörnyűséges emberi jogsértésektől való elrettentéshez világszerte. [...]"
https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-2001-01-08/pdf/WCPD-2001-01-08-Pg4.pdf. (2019.10.31.) Lásd még különösen a delegáció vezetőjének, az egyetemi világba azóta visszatért egykori különleges megbízatású, emberi jogi kérdésekkel és nemzetközi büntetőbíráskodással összefüggő ügyekben illetékes nagykövetének az elemzését: Scheffer, David J : *Staying the Course with the International Criminal Court*, Cornell International Law Journal, vol. 35, issue 1 (November 2001-February 2002) https://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol35/iss1/2/ . (2019.10.31.)

12 Lásd Izrael állam nyilatkozatát. *(saját fordításom):*
„Mint egy Nemzetközi Büntetőbíróság koncepciójának és annak a Római Statútum formájában történt létrehozásának következetes támogatója, Izrael Állam kormánya büszke arra, hogy kifejezheti elismerését, hogy fontos, sőt elengedhetetlen, hogy a jogállamiság kikényszerítése és a bűntetlenség megelőzése érdekében legyen egy hatékony bíróság. Mint a Nemzetközi Büntetőbíróság koncepciójának egyik kezdeményezője, Izrael, a maga kiemelkedő jogászai és államférfiai révén, már az 1950-es évek elejétől kezdve részt vett egy ilyen bíróság létrehozásának minden fázisában. Képviselői szívvel és lélekkel, nemritkán a holokausztta – az emberiség történetében elkövetett legnagyobb és legszörnyűbb bűncselekménnyel – kapcsolatos személyes emlékekkel, lelkesen, őszintén és nagy megfontoltsággal vettek részt a Statútum létrehozásának minden fázisában. Az 1998-as római konferencián Izrael mély csalódottságának és sajnálatának adott hangot, hogy a Statútumba bekerültek olyan formulák is, amelyek bizonyos államok politikai napirendjének kívánnak eleget tenni. [...] A Bíróság lettlényege – hogy ti. életfontosságú eszközként biztosítsa, hogy azok a bűnözők, akik a legszörnyűbb bűncselekményeket követik el, bíróság előtt feleljenek, és az emberiesség alapvető elveinek és a közlelkiismeret követelményeinek potenciális megsértőit rettentsék el tettüktől – mindig is iránymutatásul szolgált számunkra. Izrael aláírása a Római Statútumon ezért képessé teszi, hogy erkölcsileg azonosítsa magát a Bíróság létrehozásában rejlő alapgondolattal. Ma Izrael kormánya, őszinte reményét fejezi ki, hogy a Bíróság, az objektivitás és az egyetemesség alapvető elvei által irányítottan, valóban szolgálni tudja nemes és tiszteletre méltó céljait."
Israel's Declaration upon signature, United Nations Treaty Collection, Status of Treaties, the Rome Statute of the International Criminal Court.
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en. (2019.10.31.).

13 Lásd az USA nevében történt aláírás 2002. május 2-én regisztrált visszavonásáról: United Nations Treaty Collection, Status of Treaties, the Rome Statute of the International Criminal Court.
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en. (2019.10.31.).

14 Lásd az Izrael nevében történt aláírás meg nem erősítéséről tett 2002. augusztus 28-án regisztrált nyilatkozatot.
https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en. (2019.10.31.)

Tanulmány

Oroszország szintén aláírta a Római Statútumot, de aláírását 2016-ban visszavonta.[15] Kína bár nem írta alá, de tett olyan nyilatkozatot, hogy az alapgondolattal és magával a létesítéssel egyetért[16], India pedig a Római Diplomáciai Konferencián a tervezett eljárási szabályokkal és mechanizmusokkal szemben gyakorolt bírálatot, de az ICC létrehozását mint olyat, nem utasította el.[17] A konferencia megnyitásakor Irán is az ICC felállítása mellett állt ki[18], jóllehet az iráni delegátus már akkor is terjedelmes felsorolást adott azokról az elemekről, ahol kormánya lényegi változást szeretne elérni.[19] (A Római Statútumot Irán is aláírta, de azt még nem ratifikálta.)

Magam részéről nem vagyok, és nem is lehetek abban a helyzetben, hogy megítéljem ezen államok döntéseit és nyilvános vagy mögöttes indokait. Ugyanakkor arra szeretnék rámutatni, hogy míg az említett államok bizonyos megfogalmazásokat, hatásköröket és vélelmezett gyakorlatokat 1998–2002 között bíráltak és bírálnak akár a mai napig, a kulcsfontosságú négy évben ők is egyetértettek azzal, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróságot létre kell hozni, a népirtás, az emberiesség elleni és a háborús bűncselekmények megbüntetésére koncentrálva, és amint lehet, az agresszió bűncselekményének megbüntetésére kiterjedő hatáskörrel. Ráadásul a Részes Államok Közgyűlésén is többször részt vettek mint megfigyelők (például az USA[20] és Kína[21]), ahol, bár megismételték korábbi kritikáikat, sőt újabbakat is megfogalmaztak, mindazonáltal hangsúlyozták az ICC jelentőségét a nemzetközi együttműködésben.

15 Lásd az orosz külügyminisztérium nyilatkozatát: *(saját fordításom)* „[…] Oroszország következetesen lépett fel annak érdekében, hogy a legsúlyosabb nemzetközi bűncselekmények felelőseit üldözni kell. Országunk ott volt a nürnbergi és a tokióiban törvényszékek megteremtésénél, részt vett a népirtás, emberiesség elleni és háborús bűncselekmények elleni harcról szóló alapdokumentumok megfogalmazásában. Ezek voltak azok az okok, amiért Oroszország a Római Statútum elfogadása mellett szavazott, és amiért azt aláírta 2000. szeptember 13-án. Az ICC mint az első állandó nemzetközi büntető igazságszolgáltatási testület nagy reményeket ébresztett a büntetlenség ellen küzdő nemzetközi közösségben, a nemzetközi béke és biztonság megőrzésének, a meglevő konfliktusok rendezésének és új feszültségek kialakulása megelőzésének összefüggésében. Sajnos a Bíróság nem váltotta be az elvárásokat, hogy valóban független, tekintélyes nemzetközi törvényszék legyen […]."
Statement by the Russian Foreign Ministry, 16 November 2016. http://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2523566). (2019.10.31.)
Lásd még: United Nations Treaty Collection, Status of Treaties, the Rome Statute of the International Criminal Court. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en. (2019.10.31.)

16 Lásd a kínai külügyminisztérium nyilatkozatát: *(saját fordításom)* „[…] A Kínai Kormány megérti, és következetesen támogatja egy független, pártatlan, hatékony és egyetemes nemzetközi büntetőbíróság felállítását. Ha a bíróság működése tényleg megvalósítja, hogy a legsúlyosabb bűncselekményeket elkövető személyek megfelelő büntetést kapjanak, az nemcsak segíti, hogy az emberek bízzanak a nemzetközi közösségben, de hosszabb távon hozzá is járul a a nemzetközi békéhez és biztonsághoz. Pontosan ezen az alapon és ebben az értelemben vett részt a Kínai Kormány aktívan a Római Statútum tárgyalásában. Sajnálatos, de mivel a Római Konferencián elfogadott statútum nem tudta kielégíteni a Kínai Kormány bizonyos jogos aggályait, a kínai delegáció kénytelen volt a statútum ellen szavazni annak elfogadásakor. Ez az oka annak is, amiért Kína nem tudta aláírni a Római Statútumot."
Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, China and the International Criminal Court, 28 October 2003. http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/tyfls_665260/tyfl_665264/2626_665266/2627_665268/t15473.shtml (2018.09.1) és https://www.unilim.fr/iirco/2017/06/13/dossier-cour-penale-internationale-retrait-etats-parties/ (2019.10.31.), 41.

17 India képviselője a Biztonsági Tanácsnak biztosított jogosítványokat, a Főügyész *proprio motu* hatásköreit bírálta, valamint bizonyos bűncselekményeket hiányolt a statútumból, valamint a benn levőkről azt állította, hogy ezek közül több nem tekinthető szokásjogi jellegűnek vagy pedig olyanok, amelyeknek nincs egyetemes szerződési háttere. Attól is tartott, hogy az ex-jugoszláviai és ruandai nemzetközi törvényszékek (ICTY, ICTR) joggyakorlata túlzottan rá fog nehezedni az ICC-re. Ezután így folytatta:
„Elnök Úr, a Konferenciának érintenie kell mindezeket a lényegi felvetéseket, amelyek kritikusan állnak hozzá a Nemzetközi Büntetőbíróság felállításához. […] Ezen nehézségek ellenére ez egy olyan küzdelem, ami megérdemli a folytatást mindazok részéről, akik elkötelezettek egy egyetemes nemzetközi büntetőbíróság felállításának alapcéljai iránt. A delegációm támogatásunkról biztosítja Önt ebben a törekvésében."
Statement by Mr. Dilip Lahiri, Additional Secretary (UU) Ministry of External Affairs, Head of the Indian Delegation at the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court https://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc27815.pdf. (2018.09.01)
Lásd még az érintett diplomata 2010-ben személyes minőségben, a csatlakozás mellett és ellen szóló érveket mérlegelő, de az aláírásra konkludáló írását; Lahiri, Dilip: *Should India continue to stay out of ICC?* https://www.orfonline.org/research/should-india-continue-to-stay-out-of-icc/. (2019.10.31.)

18 Lásd az iráni külügyminiszterhelyettes nyilatkozatát: „[…] Mi mindannyian egy független, nemzetközi igazságszolgáltatási testület felállítását szeretnénk, ami nem függ politikai szervek befolyásától és beavatkozásától. […] delegációm reméli, hogy a közeljövőben, mindannyian tanui leszünk egy független és pártatlan nemzetközi büntetőbíróság felállításának, ami igazságot szolgáltat a nemzetközi közösségben, és segíti megvalósítani az emberi társadalom vágyait. […]" Statement by H.E.M. Javad Zarif, Deputy Foreign Minister of the Islamic Republic of Iran, 17 June 1998. https://www.legal-tools.org/doc/036269/pdf/. (2018.09.01)

19 A kritika mindenekelőtt a Biztonsági Tanácsnak biztosított jogosítványokat, a Főügyész függetlenségét és az ügyek kiválasztásának objektivitását érintette.
Statement by H.E.M. Javad Zarif, Deputy Foreign Minister of the Islamic Republic of Iran, 17 June 1998. https://www.legal-tools.org/doc/036269/pdf/. (2019.10.31.)
Lásd Irán és az ICC kapcsolatairól és a Római Statútum és az iráni jogrendszer kompatibilitásáról Hirad, Abtahi: *The Islamic Republic of Iran and the ICC.*, Journal of International Criminal Justice, 2005; 3.sz., https://academic.oup.com/jicj/article-pdf/3/3/635/9615321/mqi050.pdf). (2019.10.31.) 635. és köv.

20 Lásd az amerikai delegáció nyilatkozatát a Részes Államok Közgyűlésének 2017. évi ülésszakán. https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP16/ASP-16-USA.pdf (2019.10.31.)

21 Lásd a kínai delegáció vezetőjének nyilatkozatát a Részes Államok Közgyűlésének 2017. évi ülésszakán: „[…] Kína mindig is támogatta a jog alapjáról induló törekvéseket, hogy a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető súlyos bűncselekményekkel szemben harcoljunk és azokat büntessük meg, és azt várjuk, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság konstruktív szerepet fog játszani e tekintetben."
Statement of the Chinese Observer Delegation at the General Debate in the 16th Session of the States Parties to the Rome Statue of the ICC, Mr. Ma Xinmin, Deputy Director-General of the Department of Treaty and Law of the Ministry of Foreign Affairs of China (New York, 7 December 2017) https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP16/ASP-16-CHI.pdf. (2019.10.31.)

4. Az ENSZ és az ICC alapokmányainak valamint kapcsolódó dokumentumainak hasonlósága és ennek jelentősége

E tanulmány terjedelmi korlátai miatt mellőzöm a nemzetközi szerződések preambulumai sajátos jogi státusának részletes elemzését. Mint ismeretes, a preambulumok az 1969. évi bécsi egyezmény szerint konkrét jogi kötelezettséget nem hordoznak, de az ottani fordulatok az adott szerződés értelmezésében nagy szerephez juthatnak, különösen amikor a preambulumban meghirdetett célok alapján, a szerződés érdemi részeiben megtalálható jogok és kötelezettségek, de főleg a kompetenciák tartalmának felderítése érdekében az ún. teleologikus értelmezésre kerül sor.

Azt azonban fontos megjegyezni, hogy az ENSZ Alapokmány[22] és a Római Statútum[23] egyaránt tartalmaznak nyilvánvalóan nem csak *inter partes*, hanem *erga omnes* normákat.

A két preambulum céljai hasonlóságának rögzítése után figyeljünk még a Római Statútum 2. cikkére[24] valamint az ENSZ és az ICC közötti kapcsolatra és az abban szerepet játszó speciális megállapodásokra.[25]

A Római Statútum bizonyos más rendelkezései, így például a 4. cikke[26] és a 87. cikk (6) pontja[27] szintén figyelemre méltóak ebből a szempontból, akárcsak az ICC–ENSZ együttműködési megállapodás *(Negotiated Relationship Agreement)* preambulumának első három bekezdése[28] valamint annak 7. cikke[29], 15. cikk (1) pontja[30]

22 Az ENSZ Alapokmány preambuluma:
Mi, az Egyesült Nemzetek népei, elhatározván azt,
hogy megmentjük a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól, amelyek életünk folyamán kétszer zúdítottak kimondhatatlan szenvedést az emberiségre,
hogy újból hitet teszünk az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a *férfiak és nők, valamint a nagy és kis nemzetek egyenjogúsága* mellett,
hogy megteremtjük azokat a feltételeket, amelyek mellett az igazságosság és a nemzetközi szerződésekből, valamint a nemzetközi jog egyéb forrásaiból eredő kötelezettségek iránti tisztelet fenntartható,
hogy előmozdítjuk a szociális haladást és a nagyobb szabadság mellett az életfeltételek javítását,
és hogy ebből a célból
türelmet gyakorolunk és egymással jó szomszédként *békességben élünk együtt*,
egyesítjük erőinket a nemzetközi béke és biztonság fenntartására,
alapelvekben való megegyezés, valamint eljárási módszerek létesítése útján biztosítjuk azt, hogy *fegyveres erő alkalmazására, ha csak közérdek nem kívánja, sor többé ne kerüljön* és
nemzetközi szervezet segítségével előmozdítjuk valamennyi nép gazdasági és szociális előrehaladását, […] *(kiemelés tőlem)*

23 A Római Statútum preambuluma:
A jelen Statútumban Részes Államok,
Annak tudatában, hogy *minden nemzetet közös szálak kötnek össze, kultúrájuk közös örökség*, és attól tartva, hogy ez a finom mozaik bármikor összetörhet,
Annak tudatában, hogy e század folyamán gyermekek, nők és férfiak milliói váltak elképzelhetetlen atrocitások áldozataivá, ami mélyen megrázza az emberiség lelkiismeretét,
Felismerve azt, hogy ezek a súlyos bűncselekmények veszélyeztetik a világ békéjét, biztonságát és jólétét,
Megerősítve azt, hogy a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűncselekmények nem maradhatnak büntetlenül, és a hatékony felelősségre vonást nemzeti intézkedésekkel és a nemzetközi együttműködés erősítése révén kell biztosítani,
Elhatározva, hogy *véget vetnek ezen bűncselekmények elkövetői büntetlenségének*, hogy ezzel elősegítsék e bűncselekmények megelőzését,
Emlékeztetve arra, hogy minden Államnak kötelessége a nemzetközi bűncselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása,
Megerősítve az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljait és alapelveit, különösen azt, hogy minden Állam köteles tartózkodni a más Állam területi integritása, vagy politikai függetlensége elleni erőszak alkalmazásától, vagy az azzal való fenyegetéstől, vagy bármely más olyan magatartástól, amely az Egyesült Nemzetek Szervezetének céljaival ellentétes,
Hangsúlyozva ebben a tekintetben azt, hogy a jelen Statútum nem értelmezhető úgy, hogy bármely Részes Államot másik Állam fegyveres konfliktusába vagy belügyeibe való beavatkozásra jogosít,
Elhatározva ezért, továbbá a jelen és jövő generációk érdekében, hogy *létrehoznak egy, az Egyesült Nemzetek rendszeréhez kapcsolódó független, állandó Nemzetközi Büntetőbíróságot* a nemzetközi közösség egészét sértő, legsúlyosabb bűncselekmények fölötti joghatósággal,
Hangsúlyozva, hogy a jelen Statútummal létrehozott Nemzetközi Büntetőbíróság a nemzeti büntető joghatóságokhoz képest kiegészítő jellegű,
Elhatározva, hogy tartósan szavatolják a nemzetközi igazságszolgáltatás tiszteletben tartásának érvényesítését,
A következőkről állapodtak meg: […] *(kiemelés tőlem)*

24 Római Statútum 2. cikk: Az Egyesült Nemzetek és a Bíróság kapcsolata
A Bíróságot a jelen Statútumban Részes Államok Közgyűlése által jóváhagyott, majd a Bíróság elnöke által a Bíróság nevében megkötött megállapodás fűzi az Egyesült Nemzetekhez.

25 Lásd különösen: Negotiated Relationship Agreement between the International Criminal Court and the United Nations, 22 July 2004, ICC-ASP/3/Res.1. https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/ICC-ASP-ASP3-Res-01-ENG.pdf, (2019.10.31.) (a továbbiakban: ICC–ENSZ együttműködési megállapodás)

26 Római Statútum 4. cikk A Bíróság jogállása és jogosítványai
(1)A Bíróság nemzetközi jogi személyiséggel, valamint a feladatai elvégzéséhez és a céljai megvalósításához szükséges jogosítványokkal is rendelkezik.
(2)A Bíróság feladatait és jogosítványait a jelen Statútumban meghatározott módon gyakorolhatja bármely Részes Állam, továbbá *külön megállapodás révén, bármely más Állam területén. (kiemelés tőlem)*

27 Római Statútum 87 cikk (6). „A Bíróság kormányközi szervezetektől is kérhet információt vagy dokumentumokat. A Bíróság *másfajta együttműködést és segítséget* is kérhet, amelyről az ilyen szervezettel megállapodhat, és amelyek összhangban állnak annak hatáskörével vagy feladataival." (*kiemelés tőlem*)

28 ICC–ENSZ együttműködési megállapodás, Preambulum *(saját fordításom)*
„A Nemzetközi Büntetőbíróság és az Egyesült Nemzetek,
Figyelemmel az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljaira és elveire,
Emlékeztetve, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma megerősíti az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljait és elveit,
Tekintettel a Nemzetközi Büntetőbíróságra bízott azon fontos feladatra, hogy foglakozzon – ahogy arra a Római Statútum utal – a nemzetközi közösség egészét érintő legsúlyosabb bűncselekményekkel, amelyek veszélyeztetik a világ békéjét, biztonságát és jólétét, […]"

29 ICC–ENSZ együttműködési megállapodás, 7. cikk *(saját fordításom)*
A Bíróság az Egyesült Nemzeteknek megfontolásra ajánlhat tárgyköröket. Ilyen esetekben a Bíróság a Főtitkárnak megküldi javaslatait és megad hozzá minden releváns információt. A Főtitkár, hatáskörével összhangban, ezeket a tárgyköröket a Közgyűlés vagy a Biztonsági Tanács és egyéb érintett ENSZ szervek elé terjeszti, ideértve az Egyesült Nemzetek programjait és alapjait.

30 ICC–ENSZ együttműködési megállapodás, 15. cikk (1) *(saját fordításom)* Az Egyesült Nemzetek és a Bíróság közötti együttműködés általános szabályai
Figyelemmel az Alapokmány szerinti feladatokra és hatáskörre, és az alkalmazandó nemzetközi jog szerinti szabályok függvényében, az Egyesült Nemzetek vállalja, hogy együttműködik a Bírósággal, és át-

és különösen a Biztonsági Tanács előterjesztéseire vonatkozó 17. cikke[31], a 18. cikk (1) és (2) pontjai[32]. Azt se felejtsük el, hogy a 18. cikk (1) pont az *„in particular"* (különösen) fordulatot használja, és érdemes tanulmányozni a 12. cikket („A joghatóság gyakorlásának előfeltételei") és a 13. cikket („A joghatóság gyakorlása") is. A Bíróság kamaráinak bármilyen olyan tényleges tevékenysége, amelyet nem lehet a „joghatóság gyakorlásának" tekinteni, nem esik ezen cikkek hatálya alá. Hasonlóképpen, a Főügyész fő funkciója a bűnüldözés és a nyomozás, ám azok a feladatok, amelyek ettől eltérő természetűek (pl. a diplomáciai, kommunikációs és tájékoztatási tevékenységek) nem esnek a Római Statútum *A nyomozás és a büntetőeljárás* c. 5. fejezetének (ott különösen az 53–55. és 59. cikkeknek) a hatálya alá.

Az olvasó bizonyára emlékszik a Népirtás Bűncselekményének Megelőzéséről és Megbüntetéséről szóló Egyezmény 1948-as elfogadásakor tett ígéretekre, ahol az államok kötelezettséget vállaltak, hogy létrehoznak egy nemzetközi büntetőbíróságot (az angol szövegben ezt akkor *„international penal tribunal"*[33] gyanánt említették), és aminek a hatáskörei és működési elvei meglehetősen hasonlítanak az ötven évvel később felállított ICC-éire.[34]

5. A Biztonsági Tanács vonatkozó gyakorlata és az ottani szavazatok magyarázata

Emlékeztetni kell arra, hogy számos nem részes állam (ideértve a Biztonsági Tanács több állandó tagját is) *de facto* együttműködtek vagy éppen meg is állapodtak arról, hogy együttműködnek az ICC-vel[35], például a gyanúsítottak letartóztatásában és átadásában[36], támogatásukról biztosították a Biztonsági Tanácsnak bizonyos helyzeteket az ICC elé terjesztő határozatait[37], nem éltek a vétó-

adja a Bíróságnak azokat az információkat és dokumentumokat, amelyeket a Bíróság a Statútum 87. cikk (6) pont szerint kérhet.

31 ICC–ENSZ együttműködési megállapodás, 17. cikk *(saját fordításom):* Együttműködés az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa és a Bíróság között
(1) Amikor a Biztonsági Tanács az Egyesült Nemzetek Alapokmánya VII. fejezete alapján eljárva, úgy dönt, hogy a Statútum 13. cikk (b) szerint olyan helyzetet terjeszt a Főügyész elé, amelyben egy vagy több, a Statútum 5. cikke alá tartozó bűncselekmény elkövetésére utalnak jelek, a Főtitkár haladéktalanul átteszi a Biztonsági Tanács írott döntését a Főügyészhez, együtt mindazokkal a dokumentumokkal és egyéb anyagokkal, amelyek a Tanács döntéséhez kapcsolódnak. A Bíróság vállalja, hogy a Biztonsági Tanácsot viszont tájékoztatja, összhangban a Statútummal és az Eljárási és bizonyítási szabályzattal. Ezek az információk a Főtitkáron keresztül kerülnek átadásra.
(2) Amikor a Biztonsági Tanács az Alapokmány VII. fejezete alapján eljárva fogad el határozatot, amely a Statútum 16. cikke értelmében, azt kérve a Bíróságtól, hogy ne kezdje el vagy ne folytassa a nyomozást vagy az eljárást, ezt a kérést a Főtitkáron keresztül azonal át kell tenni a Bíróság elnökéhez és a Főügyészhez. A Bíróság tájékoztatja a Főtitkáron keresztül a fenti kérés megérkezéséről, és ha indokolt, a Főtitkáron keresztül tájékoztatja a Biztonsági Tanácsot azokról a lépésekről, amelyeket a Bíróság tett e tekintetben.
(3) Amikor a Biztonsági Tanács révén került a Bíróság elé egy ügy, és a Bíróság a Statútum 87. cikk (5)(b) és (7) pontja alapján megállapítja, hogy valamely állam elmulasztotta az együttműködést a Bírósággal, a Bíróság tájékoztatja a Biztonsági Tanácsot a Főtitkáron keresztül vagy átteszi ezt az ügyet neki, és a Hivatal vezetője a Főtitkáron keresztül juttatja el a Biztonsági Tanácshoz a Bíróság döntését, az ügyhöz kapcsolódó információkkal együtt. A Biztonsági Tanács, a Főtitkáron keresztül és az a Hivatal vezetőjén keresztül tájékoztatja a Bíróságot, ha ezen körülmények között lépést tett.

32 ICC–ENSZ együttműködési megállapodás, 18. cikk (1) és (2) *(saját fordításom):* Együttműködés az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa és a Főügyész között
(1) Figyelemmel az Egyesült Nemzetek Alapokmánya szerinti feladatokra és hatáskörre, valamint a szabályainak függvényében, az Egyesült Nemzetek vállalja, hogy együttműködik a Főügyésszel, és ilyen megállapodásokat vagy szükség esetén, megfelelő megállapodásokat köt a Főügyésszel, amelyek szükségesek az együttműködés megkönnyítéséhez, különösen, amikor a Főügyész a Statútum 54. cikke alapján teljesíti feladatait és gyakorolja nyomozati hatásköreit és ezen cikkel összhangban az Egyesült Nemzetek együttműködését kéri.
(2) Figyelemmel az érintett szerv szabályaira, az Egyesült Nemzetek vállalja, hogy együttműködik a Főügyész megkereséseit illetően, átadva olyan kiegészítő információkat, amelyeket az a Statútum 15. cikk (2) bekezdés értelmében kért az Egyesült Nemzetektől a Főügyész által ezen cikk értelmében *proprio motu* kezdeményezett nyomozásokhoz. A Főügyész az ilyen információkra vonatkozó kérést a Főtitkáron keresztül juttatja el, aki az érintett szerv elnöki tisztségviselőjének vagy egyéb megfelelő tisztségviselőjének adja át.

33 A népirtás bűntettének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény (kihirdette az 1955. évi 16. törvényerejű rendelet) VI. Cikk
A népirtással, vagy a III. Cikkben felsorolt egyéb cselekmények bármelyikének elkövetésével vádolt személyek felett azon állam illetékes bírósága ítélkezik, melynek területén a cselekményt elkövették, vagy a Nemzetközi Büntető Bíróság azon Szerződő Felek viszonylatában, amelyek annak joghatóságát magukra nézve elismerték.
A genocídium egyezmény angol szövege itt kisbetűvel az „international penal tribunal" elnevezést használja.

34 A Római Statútum és a Genocídium egyezmény közötti kapcsolatokról, valamint az ICC (International Criminal Court) és az „international penal tribunal" közötti hasonlóságokról lásd pl. Minority Opinion of Judge Marc Perrin de Brichambaut to Pre-Trial Chamber II, „Decision under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by South Africa with the request by the Court for the arrest and surrender of Omar Al-Bashir", 6 July 2017, ICC-02/05-01/09-302-Anx, §§ 10-18, és különösen §§ 11–13.

35 Lásd a Főügyész 2014-es utalását az amerikai és az orosz hatóságokkal megvalósult együttműködésre.
„We Should at All Costs Prevent the ICC from Being Politicized", Interview with Fatou Bensouda, Chief Prosecutor of the International Criminal Court (ICC):
Vereinte Nationen – German Review on the United Nations, vol. 62, 2014, 1.sz. https://www.dgvn.de/fileadmin/user_upload/DOKUMENTE/English_Documents/Interview_Fatou_Bensouda.pdf, (2019.10.31.) 6. és köv.
Lásd még a Főügyész 2012-es utalását a líbiai hatóságokkal megvalósult együttműködésre. Ms. Fatou Bensouda, Speech at the African Leadership Centre's Simulation Seminar: „A Season of Changes in Africa: Is Africa's Voice Getting Louder?": African Leadership Centre Keynote, 22 February 2012, http://www.africanleadershipcentre.org/attachments/article/174/ALC%20Keynote%201%20-%20Ms%20Fatou%20Bensuda.pdf, (2019.10.31.) , 7.

36 Lásd még a Főügyész 2012-es utalását egy Ugandát érintő ügyben a szudáni hatóságok által tett együttműködési ígéretre.
Fatou Bensouda (then Deputy Prosecutor), „Africa and the International Criminal Court", 31 May 2007, Pretoria, South Africa:
http://www.africalegalaid.com/download/afla_lecture_series/Africa_and_the_International_Criminal_Court_ICC.pdf, (2019.10.31.), 5.

37 Lásd e tekintetben Susan Rice amerikai, Vitalij Csurkin orosz, Li-Baodong kínai, Hardeep Singh Puri indiai BT-delegátus felszólalását.
UN Press Release, „In Swift, Decisive Action, Security Council Impo-

joggal, tartózkodtak, vagy a Részes Államok Közgyűlésének munkájában megfigyelőként vettek részt[38], vagy fogadtak tájékoztató/népszerűsítő *(„outreach")* ICC-missziókat.[39]

6. Az ICC ítéleteinek joghatása a „ne bis in idem re" szemszögéből

Fontos tudnunk, hogy amennyiben a Biztonsági Tanács terjeszt egy nem-részes állam területét érintő helyzetet az ICC elé, az ilyen állam – amennyiben ENSZ-tagállam, ami gyakorlatilag biztosra vehető – köteles együttműködni az ICC-vel, és a kötelezettség az ENSZ-beli tagságára, a világszervezetnek általa is elfogadott Alapokmányára mutat vissza. Ha esetleg mégsem lenne ENSZ-tag (játsszunk el ezzel az iskolahipotézissel), az Alapokmánynak a nemzetközi béke és biztonság sérelme vagy annak veszélyeztetése esetén a Biztonsági Tanács számára különleges jogosítványokat elismerő VII. fejezete megadja a BT fellépésének jogcímét. Az ENSZ objektív jogalanyisága ebben az esetben az ICC-nek is segítséget nyújt.

Hangsúlyozni kell, hogy amennyiben – feltéve, hogy a Római Statútum 11., 12., 13., 14. és 15. cikkeiben foglalt feltételek teljesülnek – az elkövetőt vád alá helyezik, és ha a Nemzetközi Büntetőbíróság elítéli olyan bűncselekmény miatt, ami a 6., 7., 8. és 8bis cikkek alá esik, az ő elítélését, ami szükségképpen a Római Statútum különböző cikkeiben, mindenekelőtt a 22., 23., 24., 25., 31., 66. és 67. cikkeiben rögzített *fair* eljárási garanciák keretei között történt, egy jogállam nemzeti joghatósága – a saját joga miatt – kénytelen figyelembe venni az ICC ítéletet, még akkor is, ha nem részese a Római Statútumnak, mivel különben a *ne bis in idem re* szabályt megsértené.

Feltéve, hogy a tettazonosság *(same person/same conduct test)* fennáll az adott esetben, a *ne bis in idem re* elve, a részes államok tekintetében a Római Statútum ezt részletező 17. és 20. cikkei alapján, a nem részes államok tekintetében pedig az elven önmagán keresztül érvényesül, azt akár szokásjogi természetűnek, akár ún. a nemzetek által elismert általános jogelvnek tekintjük.

Ha pedig a Nemzetközi Büntetőbíróság hatályos szabadságvesztés ítéletet hoz, és ezt valamelyik részes államban végrehajtják (azaz ott tölti le az elítélt), azt ugyanezen (ti. a *ne bis in idem re*-n alapuló) megfontolások miatt, egy nem részes államban is figyelembe kell venni, különösen ha egyszerre két bilaterális megállapodás is van, azaz *i.* az ICC és „A" részes állam közötti illetve *ii.* egy, „A" állam és „B" nem részes állam közötti, jogsegélyügyi és bűnügyi együttműködési megállapodás, és az illető által elkövetett bűncselekmény „A" állam és „B" állam területét is érinti, vagy pedig ha egyéb alapon áll fenn mindkettejük joghatósága.

7. A Római Statútum hibrid természete

Érdemes elgondolkodnunk a Római Statútum hibrid természetén is, hiszen az a római diplomáciai konferencián kialkudott pontos intézményi és eljárási szabályok mellett nagyon sok szó szerinti átvételt tartalmaz más nemzetközi szerződésekből, mindenekelőtt ott, ahol az egyes bűncselekmények megfogalmazásáról van szó. Így például az 1948-as genocídium egyezmény, az 1899., 1907. és 1954. évi hágai egyezmények, az 1949. évi genfi egyezmények és azok 1977. és 2005. évi kiegészítő jegyzőkönyvei és az 1989. évi gyermekjogi egyezmény fordulatai egyértelműen felismerhetőek.

Ráadásul a Római Statútum 7. cikkét (emberiesség elleni bűncselekmények) és 8. cikkét (háborús bűncselekmények) úgy tekintik, hogy jelentős részben szokásjogi természetűek (ti. tiszta kodifikációs jellegűek), míg egyes alpontjaik a szokásjog progresszív továbbfejlesztésének tekinthetők.[40] Vannak továbbá olyan formulái is, amelyek a háborús bűncselekmények és az emberiesség elleni bűncselekmények tekintetében a különböző nemzetközi törvényszékek (Nürnberg, Tokió, ICTY, ICTR) illetve a vegyes (hibrid) törvényszékek által adott értelmezéseket követik.

Bár mint ismeretes, a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény is megerősíti a szerződések relatív hatályának elvét *(pacta tertiis nec nocent nec pro sunt)*[41], ez alól már a 38. cikk[42] is tartalmaz kivételt, és a szakiroda-

ses Tough Measures on Libyan Regime, Adopting Resolution 1970 in Wake of Crackdown on Protesters", 26 February 2011, New York, https://www.un.org/press/en/2011/sc10187.doc.htm. (2019.10.31.)

38 Az USA delegációja megfigyelőként vett részt a 2010-es kampalai felülvizsgálati konferencián; lásd Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court, Kampala, 31 May – 11 June 2010, Official Records, RC/11, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP9/OR/RC-11-ENG.pdf.(2019.10.31.), 3–4. §, 3. és 126.

39 Lásd még a Főügyész 2016-os utalását az iraeli és a palesztin hatóságoknál megvalósult szakmai tájékoztató programra.
Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, ahead of the Office's visit to Israel and Palestine from 5 to 10 October 2016, 5 October 2016: https://www.legal-tools.org/doc/449145/pdf/. (2019.10.31.)

40 A tiszta szokásjogi normák és a progresszív továbbfejlesztéssel érintett normák pontos elválasztásának fontossága tekintetében lásd: ICJ, *North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Denmark; Germany/The Netherlands)*, Judgment of 20 February 1969, [1969] ICJ Rep. pp- 39–40, §§ 63–64.

41 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről
34. cikk: Harmadik államra vonatkozó általános szabály
A szerződés harmadik állam számára – annak beleegyezése nélkül – sem kötelezettségeket, sem jogokat nem hoz létre.

42 Bécsi egyezmény 38. cikk A szerződés azon szabályai, amelyek a harmadik államra nemzetközi szokás útján válnak kötelezővé
A 34–37. cikkek nem zárják ki azt, hogy valamely a szerződésben lefektetett szabály a harmadik államra nézve, mint a nemzetközi jognak ilyenként elismert szokásszabálya érvényesüljön.

lom a joggyakorlat alapján egyéb kivételeket is ismer.[43] Mindezeket a Római Statútum 21. cikk (2) tükrében érdemes néznünk.[44]

Ezen alpont zárásaként még arra kell emlékeztetni, hogy az ICC léte önmagában is egy objektív tény, azaz egy olyan jogi, igazságszolgáltatási, intézményi entitás, amely nemcsak részes államokkal, de nagyszámú nem részes állammal (köztük olyanokkal, amelyek a Római Statútumot aláírták, de nem ratifikálták, és olyanokkal, akik alá sem írták) tartott kapcsolatot és működött együtt.

Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy az ICC *erga omnes* jogalanyisága nem jelent azonban sem automatikus, sem *erga omnes* joghatóságot. A joghatóságnak megvannak a maga feltételei (mindenekelőtt *ratione loci*, *ratione personae és ratione temporis* alapon), amelyeket a Római Statútum 11., 12., 13., 14. és 15. cikkei részleteznek.

8. A Főügyész előzetes elemző, analitikai tevékenysége

A részes államok és a nem részes államok közötti különbségtétel elsődleges fontosságú a Római Statútumban. E különbségtétel visszaköszön például a 4. cikk (2), 12. cikk (3), 15*bis cikk* (5), 87. cikk (5), 90. cikk (4) és (6) valamint a 93. cikk (10)(c) alpontokban.

A bírói joghatóság az ICC-re bízott hatásköröknek a legfontosabbja, de nem ez az egyetlen kompetenciája.

Az ICC-nek – megítélésem szerint – egyaránt vannak igazságszolgáltatási és nem-igazságszolgáltatási kompetenciái. Utóbbiakba tartozik szerintem: *i.* segítség az áldozatoknak, sértetteknek az Áldozatok Kárpótlási Alapján *(Trust Fund for Victims)* keresztül. *ii.* elemzés; *iii.* publikációs tevékenység; *iv.* népszerűsítés; *v.* tudományos szintetizáló munka; *vi.* szakmai képzés; *vii.* kapcsolattartás államokkal, kormányközi szervezetekkel, más nemzetközi bíróságokkal és törvényszékekkel és az ICC tevékenysége szempontjából fontos nemzetközi intézményekkel; *viii.* munkáltatói jogok gyakorlása saját alkalmazottai felett; ix. magánjogi kompetenciák, a működéshez szükséges tárgyak, segédeszközök, élelmiszer stb. tárgyában való beszállítói, vásárlási, bérleti szerződések megkötésére és az ügyletek lebonyolítására Hollandiában és másutt, pl. a helyi kirendeltségek *(field office)* székhelyállamaiban.

Az értelemszerűen az igazságszolgáltatási kompetenciába tartozó bírói joghatóság gyakorlása a statútumbeli rendelkezések függvénye. Ezek a pontos szabályok mindenekelőtt a 11., 12., 13., 14. és 15. cikkekben találhatók, és többek között azt pontosítják, hogy *i.* kik jogosultak helyzeteket az ICC elé terjeszteni, *ii.* mi, hogyan és milyen feltételek mellett tehető, ha részes államokról és ha nem részes államokról van szó; *iii.* melyek a Főügyész *proprio motu* lépéseinek előfeltételei.

E tekintetben azt kell kiemelni, hogy a Főügyész nem részes állam *területén* csak annak hozzájárulásával végezhet bármilyen tevékenységet. Amennyiben az ICC joghatósága nem *prima facie* kizárt (például a cselekmény nem esik a Római Statútum tárgyi hatálya alá vagy annak 2002-es hatálybalépése előtt követték el), és egyszerre legalább egy részes állam és egy nem részes állam területe van benne érintve, a Főügyész a részes állam területén eleve akcióba léphet.

A Római Statútumban egyéb tevékenységekre is találunk utalást. Itt mindenekelőtt a 4. cikk (1), 42. cikk (9), 43. cikk (1) és 112. cikk (2)(a) és (2)(g) alpontjait érdemes megemlíteni, összefüggésben a Főügyészi Hivatal szabályzatával *(Regulations of the Office of the Prosecutor)*[45] valamint a Részes Államok Közgyűlése által elfogadott bizonyos dokumentumokkal, mint amilyen például az Áldozatok Kárpótlási Alapjának szabályzata *(Regulations of the Trust Fund for Victims.)*[46]

Megítélésem szerint releváns anyagok tanulmányozása és elemzése nem azonos az igazságszolgáltatási joghatóság gyakorlásával. Az igaz, hogy releváns anyagok tanulmányozása és elemzése az igazságszolgáltatási joghatóság gyakorlása során is szükségképpen megjelenik.[47]

A nyilvánosan elérhető anyagok és információs elemek valamint – ha indokolt – a közvetlenül a Főügyésznek küldött nem beadványértékű anyagok *(„communications")* tanulmányozása is részét képezi a Főügyész hivatala munkájának. Enélkül nehezen lenne elképzelhető az érdemi fellépés az ENSZ főtitkára, a Biztonsági Tanács vagy egyéb ENSZ-szervek, -intézmények előtt, ideértve a kapcsolattartást, a sajtóértekezleteket, tárgyalásokat. A részes államokkal és a nem részes államokkal a kapcsolatok ápolása vagy létesítése is feltételezi, hogy a Főügyész felkészült legyen, hogy mi történt, és ami történt, az olyan cselekmény-e, amire a Római Statútum vonatkozik stb.

43 Lásd a nemzetközi jog imperatív *(jus cogens)* normáit, az ún. „objektív helyzeteket" az érintkező (kollaterális) szerződéseket, a szokásjog puszta írásba foglalt ismétlését (*nota bene:* az egyszerűség kedvéért most eltekintek az ún. *„persistent objector"* problémájától), illetve a más nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek megismétlését.

44 Római Statútum 21. cikk Alkalmazandó jog […] 2. A jogi alapelveket és más szabályokat a Bíróság úgy alkalmazhatja, ahogyan azokat korábbi döntéseiben értelmezte.

45 Lásd például a 15., 23., 24., 25(1), 26., 27, és 28. szabályokat. (Regulations of the Office of the Prosecutor) https://www.icc-cpi.int/resource-library#coreICCtexts . (2019.10.31.)

46 ICC-ASP/4/Res.3. Lásd különösen az 50.(a)(i) és 53. szabályokat (Regulations of the Trust Fund for Victims.) https://www.trustfundforvictims.org/en/about/legal-basis.(2019.10.31.)

47 Római Statútum 15. cikk […] 2. A főügyész megvizsgálja a kapott információ komolyságát. Ennek érdekében kiegészítő információt kérhet Államoktól, az Egyesült Nemzetek Szervezetének szerveitől, kormányközi vagy nem-kormányzati szervezetektől, vagy más, olyan megbízható forrásokból, amelyeket megfelelőnek ítél, valamint a Bíróság székhelyén írásbeli vagy szóbeli tanúvallomásokat vehet fel.

(Lásd erre példaként a Főügyész katari látogatásáról[48] vagy hivatala szakértőinek Izraelben és a palesztin területeken tett tájékoztató útjáról kiadott sajtókommünikét.[49])

A Római Statútum 4. cikk (2)[50] és 87. cikk (5)(a)[51] pontjai utalnak a nem részes államokkal kötendő megállapodásra, ami az ő területükön elvégezni kívánt feladat előfeltétele. Más tevékenységekhez, mint például a kormányközi szervezetekkel való információs kapcsolatokhoz nincs szükség előzetes megállapodásra.[52]

Az ENSZ-szel való kapcsolatokhoz[53] azonban egy külön megállapodást írt elő a Római Statútum.[54] Más nemzetközi szervezetekkel szintén kötött az ICC megállapodásokat.[55]

A beadványok, dokumentumok, és amennyiben szakmailag hitelesek, a nyílt, *open access* anyagok hozzájárulhatnak ahhoz, hogy világos legyen, részes állam polgára van-e az állítólagos elkövetők között, akik tekintetében az ICC joghatósága a 12. cikk (2)(b) alapján fennállhat.

Ráadásul, amikor a Főügyész a Római Statútum 53. cikke alapján már jogosult nyomozás elvégzésére, akkor is profitálhat az adott helyzet tekintetében már korábban elvégzett információelemző tevékenységéből. Ezen túl viszont, ha a kvázi-diplomáciai és felvilágosító-népszerűsítő munkája során nyert információk alapján úgy ítéli meg, hogy a Római Statútum 11., 12., 13., 14. és 15. cikkei közel állnak a teljesüléshez, megítélésem szerint, fel is tudja gyorsítani információgyűjtési tevékenységét, illetve annak irányát pontosíthatja, hogy készen álljon, amint az ICC joghatóságának összes előfeltétele teljesül.

9. Következtetések

Nézetem szerint a fentiek alátámasztják, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróságot azért és úgy állították fel az államok, hogy legyen egy olyan nemzetközi igazságszolgáltatási testület, amelyik *erga omnes* jelleggel objektív jogalany, még akkor is, ha a konkrét eljárásokban a részes államok és a nem részes államok közötti különbségtétel nem kerülhető meg.

A részes államok együttműködési kötelezettségeit a Római Statútum pontosan definiálja, míg a nem részes államok együttműködése – hacsak nem a Biztonsági Tanács előterjesztésére került a helyzet az ICC elé – alapvetően a megkötendő külön megállapodásoktól függ. A gyakorlatban azt látjuk, hogy számos nem részes állam kész együttműködni az ICC-vel egy adott „helyzetben", mivel úgy véli, hogy ez legsajátabb nemzeti érdeke is, illetve részt kíván venni bizonyos nemzetközi bűncselekményekkel szembeni globális harcban.

A Biztonsági Tanácsnak az akár részes, akár nem részes államok tekintetében az eljárások beindítását illetően a Római Statútumban biztosított szerep jól láttatja, hogy a római diplomáciai konferencián az államok nemcsak a részes államok és a nem részes államok közötti különbségtételre figyeltek, hanem arra is, hogy a BT állandó tagjainak a világ ügyeire gyakorolt meghatározó befolyása megmaradjon, jóllehet mindenki, aki tanult nemzetközi jogot, vélhetően emlékszik rá, hogy 1945 óta a BT milyen esetekben volt sikeres és milyenekben nem.

A részes államok és a nem részes államok közötti különbségeknek nincs közvetlen kihatása az ICC jogi személyiségére: nézetem szerint ez egyértelműen objektív jogi személyiség, saját jogán és a Bernadotte-formula matematikai és jogi adaptálhatósága alapján.

Addendum

E tanulmány (angol) kézirata még akkor készült, amikor még valóban nem volt az ICC-nek érdemi döntése ebben a kérdésben.

Immár azonban van.[56]

Nagyon örülök annak, hogy a tanulmány alapvonalai

48 Lásd a katari hírügynökség anyagát felhasználó Al Jazeera utalását arra, hogy az ICC és Katar közötti együttműködés területeiről is szó esett. https://www.aljazeera.com/news/2017/07/icc-prosecutor-expresses-regret-anti-qatar-siege-170709192916957.html. (2019.10.31.)

49 Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, ahead of the Office's visit to Israel and Palestine from 5 to 10 October 2016: https://www.icc-cpi.int//Pages/item.aspx?name=161005-OTP-stat-Palestine. (2019.10.31.)

50 4. cikk […] 2. A Bíróság feladatait és jogosítványait a jelen Statútumban meghatározott módon gyakorolhatja bármely Részes Állam, továbbá külön megállapodás révén, bármely más Állam területén.

51 87. cikk Együttműködési megkeresés: általános rendelkezések […] 5. (a) A Bíróság felkérhet olyan Államot is, amely a jelen Statútumnak nem részese, hogy a jelen Fejezetnek megfelelően eseti megállapodás vagy az ilyen Állammal kötött nemzetközi szerződés alapján, illetve bármely más megfelelő alapon segítséget nyújtson.

52 87. cikk 6. A Bíróság kormányközi szervezetektől is kérhet információt vagy dokumentumokat. A Bíróság másfajta együttműködést és segítséget is kérhet, amelyről az ilyen szervezettel megállapodhat, és amelyek összhangban állnak annak hatáskörével vagy feladataival.

53 2. cikk Az Egyesült Nemzetek és a Bíróság kapcsolata A Bíróságot a jelen Statútumban Részes Államok Közgyűlése által jóváhagyott, majd a Bíróság elnöke által a Bíróság nevében megkötött megállapodás fűzi az Egyesült Nemzetekhez.

54 Lásd Negotiated Relationship Agreement between the International Criminal Court and the United Nations (2004).

55 Lásd Agreement between the International Criminal Court and the European Union on Cooperation and Assistance (2006), https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/6EB80CC1-D717-4284-9B5C-03CA028E155B/140157/ICCPRES010106_English.pdf és https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:22006A0428(01)&from=EN (2019.10.31.); Letter of Understanding on Co-operation between the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court with Eurojust (2007) http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/agreements/Letter%20of%20Understanding%20ICC-Eurojust%20%20%282007%29/Letter-of-Understanding-ICC-Eurojust-2007-04-10-EN.pdf, (2019.10.31.).

56 Decision on the „Prosecution's Request for a Ruling on Jurisdiction under Article 19(3) of the Statute"; ICC-RoC46(3)-01/18-37, 06-09-2018, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2018_04203.PDF; https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1403;

és java része – ideértve a Bernadotte-formula adaptálását[57] is – paragrafusokba szedve, bekerült az 2018 szeptember 6-án elfogadott határozatba, többnyire *verbatim* formában, annak V. fejezeteként.[58] Ami ezt az örömöt viszont jelentősen árnyalja, az az, hogy erre egy olyan tragikus ügy vonatkozásában került sor, amikor hétszázezer (!) muzulmán vallású rohingya menekült át Myanmarból Bangladesbe, 2017-ben. A Főügyész szerint *de facto* kiűzték őket.[59]

Az említett és tulajdonképpen tanácsadó véleményre emlékeztető határozat a Főügyész azon kérdésére válaszolva született meg, hogy egyáltalán fennállhat-e az ICC joghatósága egy olyan helyzetben, amely egyszerre egy nem részes államot és egy részes államot érint[60] az „áttelepítés" [a Római Statútum 7. cikk (1)(d) angol és francia szövegében: *deportation / déportation*][61], mint emberiség elleni bűncselekmény tekintetében, vagy pedig ez fogalmilag kizárt. A Tárgyalás-előkészítő Kamara, miután áttekintette a nemzetközi büntetőjogi gyakorlatot, ideértve a nemzetközi büntető törvényszékek, valamint az államok joggyakorlatát, arra a következtetésre jutott, hogy elegendő a joghatóság fennállásához, ha akár csak egy tényállási elem is már részes állam területén történik. Ez a 7. cikk (1)(d) szövegét figyelembe véve, az államhatár átlépése is lehet, és eleve ez az a tényező, amelynek alapján fogalmilag elhatárolható egymástól e pont két alapesete (ti. a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása). Előbbi országok között, utóbbi az országon belül történő kényszercselekményt jelent.[62]

A döntés hozzájárult ahhoz, hogy a Főügyész előzetes vizsgálódást indítson, majd annak eredményei alapján konkrét nyomozati felhatalmazást kérjen az ICC-tól[63]. Erre a felhatalmazást 2019. november 14-én meg is kapta.[64]

(2019.10.31.) A Tárgyalás-előkészítő Kamara tagjai: Kovács Péter, Marc Perrin de Brichambaut, Reine Sophie Adelaïde Alapini Gansou.

57 Lásd a határozat 48. §-át.

58 Lásd a határozat 34–49. §-ait.

59 Press Release : 4 July 2019, ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, requests judicial authorisation to commence an investigation into the situation in Bangladesh/Myanmar https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1465 (2019.10.19.)

60 Myanmar, az egykori Burma nem részes állam, de az átmenekülőket befogadó Banglades viszont az.

61 Angolul: *Deportation or forcible transfer of population*; franciául: *Déportation ou transfert forcé de population.*

62 Lásd a határozat VI. Fejezetét, az 50–73. §-okat.

63 Preliminary examination, Bangladesh/Myanmar. https://www.icc-cpi.int/bangladesh-myanmar (2019.10.19.)

64 Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, ICC-01/19-27, 14 November 2019, https://www.icc-cpi.int/Pages/record.aspx?docNo=ICC-01/19-27

BÜNTETŐJOG II. – KÜLÖNÖS RÉSZ

Hetedik, hatályosított kiadás

2019. decemberi kiadás

SZERZŐK: **Belovics Ervin, Molnár Gábor Miklós, Sinku Pál**

SZERKESZTŐ: **Belovics Ervin**

LEKTOR: **Vókó György**

A 2012. évi C. törvény, tehát a Büntető Törvénykönyv elfogadását követően immár hetedik alkalommal jelenik meg a Különös Rész tényállásait átfogóan elemző szakkönyv. Jelen kiadás a 2019. október 1-jéig hatályba lépett jogszabályváltozásokra figyelemmel készült el. A szerzők az új Be. kapcsolódó rendelkezéseit is beépítették, és feldolgozták az említett időpontig született bírósági határozatokat is.

Ára: 12 000 Ft

Büntetőjog I. – Általános Rész és II. – Különös Rész együttesen: 20 000 Ft

www.hvgorac.hu → Büntetőjog

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo u. 14. +36 1 340 2304 +36 1 349 7600 info@hvgorac.hu

Szabadfalvi József egyetemi tanár, Debreceni Egyetem (Debrecen)

A magyar jogi nyelv kialakulása és fejlődése a 19. század elejéig

A magyar irodalmi írásbeliség, illetve az egyes hazai tudományterületek történetét tanulmányozva megkerülhetetlen kérdésként merül fel a használt nyelv és terminológiai rendszer kialakulásának és fejlődésének a vizsgálata. Különösen érdekes ezt feltárni a közösséget legközvetlenebbül érintő, a közhatalmi és egyéni cselekvéseket szabályozó jog és annak művelését jelentő jogtudomány esetében.[1]

I. Bevezetés

1. A jogi nyelv kialakulását és formálódását alapvetően befolyásolta az *európai keresztény állam* modelljének mintakövetése, illetve a klérus által hordozott írásbeliség. A szuverén magyar feudális állam kialakulását követően évszázadokig az államélet, a központi kormányzati szervek, a törvényhozás, a jogalkalmazás, a hivatalos kommunikáció és a *jogi írásbeliség* „hivatalos" nyelve a latin volt. Jól példázza ezt az 1517-ben közzétett első magyar jogkönyv, a *Werbőczy*-féle *Tripartitum* latinnyelvűsége. A latin használata magától értetődő volt, hiszen a középkori értelmiség műveltsége, iskolázottsága a latin nyelv ismeretén alapult. A különböző anyanyelvű magyarországi értelmiségen belül – nemcsak a középkorban, hanem még azt követően is – a latin nyelv, a *„liguage Latina"* maradt a meghatározó.[2] A magyar nyelvű *jogi terminológia* és szaknyelv, illetve jogirodalom létrejöttét nagyban akadályozta az a további tény, hogy nemcsak a jogi praxis, de a tudomány művelésének és oktatásának nyelve is a 19. század elejéig – egyes kivételek esetében a század közepéig – szintén a latin volt.[3] Csupán a reformáció következtében

1 A magyar jogi szaknyelv kialakulásának történetéről lásd: Bakos Gábor: *A magyar jogi műnyelv kérdéséhez. Jogirodalmi és nyelvészeti tanulmány tekintettel jogi műveltségünk jelenére, múltjára, mivoltára és gyökeres javítására.* Budapest, M. T. Akadémia Könyvkiadó-hivatala, 1880.; Bakos Gábor: *A magyar jogi műnyelv alapelvei és törvényei. Elméleti és gyakorlati útmutató jogi műnyelvünk tisztítására és javítására.* Budapest, Rudnyánszky, 1883.; Simonyi Zsigmond: *A jogásznyelvről.* Magyar Nyelvőr, 1896. 2. sz. 49–54.; Herczegh Mihály: *A magyar államnyelv jogai a törvényhozó és kormányzó hatalom körében a honfoglalástól mostanáig.* Budapest, Franklin-Társulat, 1904.; Istványi Géza: *A magyarnyelvű írásbeliség kialakulása.* Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1934.; Beck Salamon: *Jogi műnyelvünk fejlődéséhez.* Magyar Nyelvőr, 1952. 3. sz. 205–208.; Kniezsa István: *A magyar állami és jogi terminológia eredete.* In: A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának közleményei. VII. köt. 3–4. sz. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1955. 237–243.; Kovács Ferenc: *A magyar jogi terminológia kialakulása.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.; P. Balázs János: *Jogi szókincsünk történetéből.* Magyar Nyelvőr, 1973. 4. sz. 484–486.; B. Kovács Mária: *A magyar jogi szaknyelv a XVIII–XIX. század fordulóján.* Miskolc, Miskolci Bölcsész Egyesület Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 1995.; B. Kovács Mária: *A középmagyar kori jogi szaknyelv és terminológia főbb jellemzői.* In: Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János (szerk.): Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson. Debrecen – Jyväskylä, 2002. 225–233.; B. Kovács Mária: *A jogi nyelv és a nyelvújítás.* In: Magyar nyelvjárások. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Évkönyve. XLI. köt. Debrecen, 2003. 367–370.; Kabán Annamária: *A magyar nyelvű tudományosság kezdete.* Keresztény Magvető, 2004. 2. sz. 209–216.; Nyomárkay István: *Nyelvújítások Közép-Európában a 19. században. Kísérlet az anyanyelvi terminológiák kialakítására a közép-európai nyelvekben.* Magyar Nyelvőr, 2007. 2. sz. 185–195.; Kovács Mária: *A magyar jogi terminológia egységesülése a XVIII–XIX. század fordulóján.* In: Lizanec, Péter (szerk.): Acta Hungarica. XVIII. Nyelvek, irodalmak és kultúrák kölcsönhatása a Kárpát-medencében: XV. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Uzsgorod, 2008. 145–150.; Szép Beáta: *Adalékok a magyar jogi szaknyelv kialakulásának történetéhez.* Magyar Nyelvőr, 2009. 3. sz. 310–322.; Révay Valéria: *A nyelvhasználat szintjei a XVII–XIX. században Északkelet-Magyarországon.* Iskolakultúra-könyvek 39. Veszprém, Gondolat Kiadó, 2010. 137–143.; Kovács Mária: *Kísérletek a jogi szaknyelv megújítására Kazinczy korában.* In: Fábián Miroszlava – Horváth Katalin (szerk.): Jubileumi kötet Lizanec Péter Professzor 80. születésnapjára. Acta Hungarica, XIX–XX. évf., Ungvár, Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszék Hungarológiai Központ, 2010. 275–282.; Nótári Tamás: *Megjegyzések a magyar jogi műnyelv kialakulásának törvényi hátterére.* Glossa Iuridica, 2014. 1. sz. 132–138.; Mezey Barna: *Előszó: a magyar jogi szaknyelv kezdetei.* In: A magyar jogtörténet válogatott bibliográfiája 1560–1860. (A bibliográfiát összeállította: Bathó Gábor, Losonczi Eszter) Állam- és jogtörténeti bibliográfiák 17. Budapest, ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, 2016. 6–10.; Gedeon Magdolna: *A magyar jogi nyelv történetéről.* In: Szabó Miklós – Vinnai Edina (szerk.): A törvény szavai. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2018. 199–222.

2 Solymosi László: *Anyanyelv és jogi írásbeliség a középkori Magyarországon.* Történelmi Szemle, 2011. 4. sz. 500.

3 A jogi terminológia kialakulását és későbbi egységesülését nagyban segítette volna a magyar nyelvű jogi oktatás általánossá válása. Az akkoriban egyetlen hazai egyetemi szintű jogászképző intézményben (Pesti Királyi Tudományegyetem) a jogi kar tanácsa a magyar nyelv használatának ügyében 1807. január 3-án a következő határozatot hozta: „Elismerve Révai [Miklós] buzgalmát és teljes erővel támogatja őt a magyar nyelv terjesztésére vonatkozó törekvéseiben, de mindent megfontolván, okoskodásának nem tud igazat adni, mert a magyar nyelv tanítását az új Ratio [Educationis] 97. §-a szerint nem lehet csak a jogi karra korlátozni. A joghallgatókat, akik közhivatalokba mennek, pontosan elő kell arra készíteni és ezért a jogi tanulmányok idejéből nem lehet elvenni a magyar nyelv oktatására." (Eckhart Ferenc: *A jog- és államtudományi kar története 1667–1935.* A királyi Pázmány

előtérbe kerülő *„nemzeti visszahatás”* eredményezett változást a nemzeti nyelven művelt irodalom és tudományosság világában. Összességében megállapítható, hogy a magyar jogi szaknyelv kialakulásának késői igénye csupán nyelvi okokkal nem magyarázható, különösen annak tükrében, hogy az alapvető jogi fogalmak régóta éltek nyelvünkben, főképpen a szóban zajló perek és jogviták beszélt nyelvében.[4]

A jogi nyelv kialakulása mögött több társadalmi-történeti feltétel, illetve igény fedezhető föl. Így az egységes jog(rendszer) megteremtése, ami fölváltotta a *jogi partikularizmus* időszakát, felszámolva a sokszínű szokásjog hegemóniáját. A rendi viszonyok, az eltérő jogállású társadalmi csoportok (nemes, pap, polgár, jobbágy), a privilégiumok (pl. szabad királyi városok mentessége a földesúri iurisdictio alól) rendszere és a territoriálisan változó szokásjog is akadályát képezte a koherens jogi terminológia kialakulásának. Ugyancsak fontos előfeltétel az egységes jogalkalmazási rendszer létrehozása, amit a feudalizmus évszázadaiban a jogi partikularizmus és a hatalom osztottságából fakadó heterogén intézményrendszer akadályozott. Ezt tovább erősítette a 16–17. században a török hódítás következményeként, az ország három részre szakadásával kialakult eltérő joghatósági rendszer. Ehhez társult a különböző jogi fórumok heterogén jogértelmezési tevékenysége és a jogalkalmazók képzettségének, szakmai felkészültségének a sokszínűsége. Végül az egységes jogi terminológia kialakulásának alapvető feltétele az azonos nyelv használata. Ennek hiánya mindezt rendkívüli módon megnehezíti. A jogi nyelv, így a perek, de a jogalkotás, a közigazgatás nyelve nem függetleníthető az ország etnikai viszonyaitól. Fontos megjegyezni, hogy a magyar királyságot eredendően a többnyelvűség jellemezte. Legalább fél tucat beszélt nyelv mellett a többségi nyelv kiválasztása nem volt problémamentes. Mivel a korabeli magyar feudális állam nem az etnikai összetartozás, hanem a területi elv (és személyi függőségi rendszer) alapján szerveződött, nem a közös nyelv, hanem az azonos monarchikus hatalom alá tartozás alapozta meg a joghatóságot. A 17–18. századig a perek első fokon szóban folytak le. Mégpedig olyan nyelven, amelyet a felek egyaránt értettek. A többféle etnikum léte így sokféle jogot és jogi nyelvet eredményezett.[5]

2. Az egyes szaknyelvek kialakulása mindig hosszú történeti folyamat eredménye. A jogi szaknyelv „szószükséglete” a jogélet és a jogtudomány fejlődésével áll szoros kapcsolatban.[6] A jogfejlődés folyamatosan generálja a megfelelő szakmai terminológia változását. A hazai (jogi)szaknyelv – de ez általános értelemben is igaz – anyanyelvi terminusai kialakításában három fő forrással számolnak a nyelvészek: 1. A korábbi, esetleg már feledésbe merült kifejezések újbóli felfedezése és esetleg új jelentéssel való felruházása. Ezeket nevezik közvetlen, belső mintának. 2. Alaktani értelemben adaptált latin szavak és fogalmak átvétele, *„anyanyelvesítése”* és a szóhasználatban való rögzítése. 3. Az ún. *tükörfordítások*, melyek részben latin kifejezések tükörkifejezéseiként, illetve Közép-Európában jelentős német nyelvi hatásként a német szakterminusok fordításaiként gazdagították a magyar jogi szaknyelvet.[7] A történelmi tények és tapasztalatok tükrében megállapítható, hogy „a jogi szaknyelv anyanyelvi terminusainak kialakításában kevésbé volt járható út az a nyelvészek által javasolt, a régi szaknyelvben élő, de feledésbe merülő terminusok felélesztése. A *jogász nyelvújítók* egy része az idegen terminusok átvéte-

Péter Tudományegyetem története. II. köt. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1936. 318.) A testület mindezzel jelentősen akadályozta a magyar jogi nyelv fejlődésének és terjedésének az ügyét. A 19. század első felében rendkívül változatos kép jellemezte a jogászképző intézmények gyakorlatát. Szlemenics Pál egykorú megjegyzése szerint, a pesti jogi karon még 1823-ban is a tanítás nyelve mindenütt a latin volt. (Pauler Tivadar: *Szlemenics Pál.* [Emlékbeszéd]. In: Pauler Tivadar: Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, 1878. 143.) A magyar nyelvű oktatás terén a protestáns intézmények igyekeztek példát mutatni, ugyanakkor az ebben az időszakban megjelent, oktatási céllal írt magyar nyelvű munkák a század közepéig nem értek el érdemi áttörést. 1840/41 után indult meg az érdemi változás, amire az 1844. évi II. törvénycikk – mely a kötelező magyar nyelvű oktatás bevezetéséről rendelkezett – már csak ráerősített. Ezt követően már csak kivételszámba ment a latin nyelvű oktatás. (Vö. Eckhart: i. m. 359–364.) Fontos továbbá, hogy az 1848-as forradalomnak kellett ahhoz bekövetkezni, hogy az oktatás nyelve kizárólag a magyar legyen. A szabadságharc bukását követően az „elosztrákosítás” következtében az osztrák jog és jogintézmények oktatása vált általánossá, sőt 1855-től a birodalom jogi karain bevezették az egységes tantervet és a német nyelvű oktatást. 1860-tól bekövetkezett oktatáspolitikai fordulat eredményezte a magyar nyelvű oktatás visszaállítását. (Vö. Nagy Zsolt: *A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései.* Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2007. 56–58.)

4 A jogi nyelv, illetve terminológia kialakulásában a latin nyelv meghatározó szerepe mellett fontos megemlíteni a jövevényszavak jelentőségét. A honfoglalás előtt már kapcsolatba kerültünk török nyelvű népekkel, majd a török hódoltság idején (16–17. század) a másfél évszázados „együttélés” további hatást gyakorolt nyelvünkre. A töröknél ugyanakkor számottevőbb a honfoglalás utáni szláv hatás, mely elsősorban a közép- majd újkori szláv népekkel kialakult államkapcsolatoknak volt köszönhető. Szintén jelentős a magyar állam kialakulását, majd megszilárdulását követő érintkezés a németekkel. A 12. századtól megjelenő telepesek (szászok, cipszerek, később svábok) kulturális és nyelvi befolyása, később a Habsburg-uralom idején a közigazgatásban erősödő német nyelvhasználat a jogi fogalomkészletünk formálódásában kitapintható. Vö. Kniezsa: i. m. 237–243.; B. Kovács: i. m. [1995] 50–51.; Nyomárkay: i. m. 185–195.

5 Vö. B. Kovács: i. m. [1995] 7–11., illetve Kovács: i. m. [2008] 145–146.

6 „A jogélet és jogtudomány szakadatlan fejlődése folyamán ugyanis egyfelől a fennálló tételes jogelvek és eszmék, jogfogalmak és szabályok történeti joggá válnak, – s helyöket – a jogéletben újabb tételes jogok, a jogirodalomban pedig a jogbölcselet útján keletkezett újabb jogelvek- és eszmék foglalják el. S mivel mindezek rendszerint más, egészben vagy legalább részben különböző joganyagot tartalmaznak, mint ama már történetivé váltak, melyekből a fejlődés útján leszármaztak: ez okból ezeket azoktól a jogásznak az újabb jogtartalmat kifejező, tehát szintén újabb műszókkal kell megkülönböztetnie.” (Bakos: i. m. [1880] 25.)

7 Vö. Szép: i. m. 311.

lét támogatta, nagyobb részük a latin és német terminusok fordítása mellett érvelt."[8]

Az anyanyelvi terminológia megalkotásának folyamata a *felvilágosodás* eszméinek hatására gyorsult fel, köszönhetően a nyelvújítási mozgalomnak, amely egybeesett az irodalmi és köznyelv „kodifikálásával". Az anyanyelvi terminusok bevezetése ekkor a szókészlet gyarapítását, illetve az idegen (latin, *„latinosított"* vagy német) kifejezések kiküszöbölését jelentette. A nyelvújítási törekvések kiindulópontja a politikai és jogi szakszókincs újragondolása volt, mivel a közélet, a közigazgatás és jogélet megkívánta a széles társadalmi rétegek számára érthető, azonos értelemben használt anyanyelvi fogalmak használatát. A régiónkban a 18. század második felétől a 19. század második harmadának végéig terjedő időszakban végbement nyelvújítási folyamatot a nyelvészek többnyire három szakaszra osztják: „Az első szakaszra a sokszor alkalmi, néha csupán egy-egy szöveghez kötődő egyéni újítások jellemzők. A másodikat a különböző szakterületek terminusainak közös munkán alapuló egybegyűjtése, míg a harmadikat a tudatos használat és terjesztés jellemezte."[9] Ezekben az évtizedekben, mint össztársadalmi ügy került előtérbe az anyanyelv művelése, a köznyelvi és szakterminológiák szabályozása.

II.
A magyar jogi nyelv fejlődése a közép- és kora újkorban

3. A hazai állapotok jelentősen eltértek más közép-európai országokétól, ahol a nemzeti nyelvek a jogéletben hamarabb elterjedtek. Míg a *Sachsenspiegel* a 13. század elején, vagy a hasonló cseh jogkönyvek a 14. és 15. században nemzeti nyelven jelentek meg[10], addig a *Werbőczy Hármaskönyv*ét a 16. század második felében (1565) fordították le *Magyar Decretum* címen magyarra.[11] A *Weres Balás*tól származó első anyanyelvi fordítás nem szó szerint készült, valójában az eredeti mű erősen kivonatos változatáról van szó.[12] Weres az anyanyelv használatának fontosságáról az uralkodónak szóló bevezető soraiban a következőket írja: „Minden nemzet kedig, Kegyelmes uram, azon igyekezett, hogy az ő nyelvén legyen meg írván, az ő Decretomok, hogy a közönséges igasságnak normája mindeneknél nyilván és értelemre legyen, mind azoknál kik olvassák, és mind azoknál kik előtt olvastatik, hogy oly nyelven lévén […] hogy az együgyű kösség is miatta meg ne csalatkozzék."[13] Fordítóként fontosnak tartotta megjegyezni, hogy a „Decretom" előírásait mindazok megértsék, akik „deákul" nem tudnak. Levonható tehát az a következtetés, hogy a középkor vége felé közeledve – némi időbeli fáziskéséssel – a magyar nyelv egyre inkább alkalmassá vált jogi szövegek, jogi fordulatok megfogalmazására.[14] Az *első magyar jogkönyv* teljes fordítására 1611-ig kellett várni.[15] Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a *Tripartitum* különböző kiadásaiban használt jogi terminológia nem nevezhető még műnyelvnek, hiszen zömmel terjengős fordításokat, körülírt kifejezéseket tartalmaz.

4. A magyar nyelvű írásbeliség viszonylag késői megjelenése természetesen hátráltatta a jogi szaknyelv és fogalmak kialakulását. A hétköznapi jogéletben a jogviták alsóbb színterein a „hivatalos" nyelv helyett a magyar nyelvű érvelés bevett volt. Minden valószínűség szerint az Árpád-kori káptalani iskolákban, majd az 1367-ben alapított pécsi, illetőleg 1389-ben létesült óbudai egyetemen jelentős számban képeztek olyan *„literátusokat"*, akik a kor latin nyelvű műveltségének elsajátítása mellett az *„anyanyelvű »jogászkodás« apostolai"* voltak.[16] A 16. századtól kezdve a török hódítás után a magyar nyelvű írásbeliség megerősödése főképpen Erdélyben és a hódoltsági területeken[17] igényelte a szisztematikus és átgondolt

8 Szép: i. m. 320.

9 Nyomárkay: i. m. 186.

10 Vö. Kovács: i. m. 85–86.

11 Werbőczy István: *Magyar decretvm, kyt Weres Balas a deakbol, tudni illyk a Werbewczy Istvan Decretomabol, melyet Tripartitomnak neweznek, Magÿarra forditot. – Vadnak tovabba ez Decretomnak előtte egy nehany iroth articulusok, kyket azon Veres Balas a regi kiralyok Decretomibol törvynhez valo ieles dolgokat ky szedegeteth*. Debrecenbe nÿomtatott Raphael Hoffhalter altal, M.D.LXV. [1565] Említésre méltó, hogy Weres Balás „művét" 1571-ben javított kiadásban Heltai Gáspár jelentette meg Kolozsváron. Az új változat publikálását az tette szükségessé, hogy Erdélyben időközben törvényerőre emelték a *Hármaskönyv*et. Fontos megjegyezni, hogy Werbőczy latin terminológiái gyakran eltérő tartalmat hordoznak, mint az eredeti római jogi fogalmak, ugyanis a római jogi források nem közvetlenül, hanem különböző törvénykönyvek és egyéb jogi dokumentumok közvetítésével hatottak a magyar jogforrásokra, illetve azok terminológiájára. Mindez közvetlenül kihatott a *Tripartitum* fordításaiban megjelenő fogalmakra és jelentésükre. Vö. Gedeon: i. m. 203–207.

12 Péter Katalin: *Werbőczy anyanyelvi fordításainak tanulságai – értelmiségi feladatvállalás a 16. században*. Történelmi Szemle, 2012. 3. sz. 421–440.

13 Werbőczy István: *Magyar Decretum, kyt Weres Balás a deákbol, tudni illyk a Werbewczy Istwan Decretomabol, melyet tripartitomnak neweznek…* [Szerkesztette és az átírást készítette: Csorba Csaba] Debrecen, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Alföldi Nyomda, 1991.

14 Sajátos kiadvány az 1844-ben megjelent Werbőczy *Tripartitum*a eredeti latin nyelvű szövegéhez kapcsolódó, egyes terminusok „régi magyarításaiként" használt fogalmak jegyzéke, melyről a szerző a címlapon a következőket írta: „Nemzeti óságaink a' régi gyöngyökhez hasonlitnak, mellyeket a' szépitő uj kor izletes irója ritka ékességekül a' nyelv koronájába foglalhat." Vö. Ponori Thewrewk József: *Werbőczy István diák műszavai régi magyaritásokkal*. Pozsony, Schmid, 1844.

15 Werbőczy István: *Decretum Juris consuetudinarij, Inclyti Regni Hungariae & Tranſylvaniae. Az az, Magyar es Erdely-Orſzagnak Törveny könyve. Verbőci Istvan altal Iratot, 1514. Ezten: Moſtan Deakul és Magyarul, Egy haßznos. Regeſtromal egyetemben uyobban ki boczatatot*. Debrecen, Lipsiai, 1611. (Ez a Hármaskönyv első teljes szövegű latin–magyar kiadása.)

16 Kovács: i. m. 174.

17 A magyar nyelv használata a 16. század második felétől Erdélyben nagyobb szerephez jut, mint az anyaországban, ahol a fejedelmi kancellá-

terminológiai fejlődést, ugyanakkor – leginkább a magyar királyság területén – a Habsburg-ház növekvő befolyása és hatalma okán a latin nyelv használata a magyar alkotmányosság és függetlenség jelképévé vált. A rendi ellenállás a latin nyelv használatában találta meg azt a szimbólumot, ami a német nyelv térhódításával szemben az önállóság demonstrálásának alkalmas eszköze volt.

A 16. századig tehát még nem beszélhetünk magyar jogi szaknyelvről.[18] A korabeli latin nyelvű szövegekben elvétve találunk magyar kifejezéseket. A hazai jogi terminológiában sokáig sajátos „kétsíkúság" volt tapasztalható. A „cikornyás" körülírásokkal terhelt latin nyelvű dagályosság mellett a korai magyar köznyelv (népnyelv) egyszerű tömörségét megjelenítő magyarnyelvűség praxisa érvényesült. Jogi szaknyelvünk első megalkotóinak a Bolognában és Rómában is jogi tanulmányokat folytató báró *Nádasdy Tamás* (1498–1562) – egykori tárnokmester, országbíró, később nádor – generációját, az ún. *Nádasdy-gárdát* (Horváth Markó, Kerecsény László, Csányi Ákos, Szél Jakab) tartják. Nem véletlenül nevezték őket nemzeti nyelvünk „buzgó apostolseregének".[19] A mohácsi vész (1526) – és az ország három részre szakadása (1541) – után ez a generáció kezdett először tudatosan magyar nyelven írni, így őket tekintik a magyar jogi szaknyelv megteremtőinek, s nem Weres Balást, a *Magyar Decretum* fordítóját, aki gyakorló jogászként lényegében „készen" kapta a korabeli magyar jogi műnyelvet, melyet fordítása során alkalmazott.[20] Ugyanakkor Bakos Gábor meglehetősen sommás megállapítását, hogy a 16. század '60-as éveiben már „kész [magyar] jogi műnyelv" állt volna rendelkezésre, némiképp túlzónak kell tekinteni, még akkor is, ha készülő szótárában 1565-ig terjedő időszak jogi természetű írásos dokumentumaiból, mintegy 300 gyökszót és mind ezek származékaként közel 3000 jogi műszót – a források megjelölése mellett – gyűjtött össze.[21] Lényegében ezen a véleményen van Kovács Ferenc a magyar jogi fogalmak kialakulását bemutató mindmáig legteljesebb – több mint fél évszázaddal ezelőtt megjelent – monográfia szerzője is: „A magyar nyelvű jogi terminológia kialakulását […] nem a XVI. századra kell tennünk, pláne nem az első Verbőczi-fordító egyén eredményeként kell elkönyvelnünk »a törvényes magyar műnyelv alapjának a megvetését« – ahogy Toldy Ferenc gondolta[22], hanem egynémely autochton elem kivételével, a magyar jogrendszer kialakulásával egyidősnek tarthatjuk."[23]

5. A magyar nyelvű írásbeliség és jogi szaknyelv további fejlődését a *társadalmi-történeti kontextus* megváltozása alapvetően befolyásolta. Fontos kiemelni, hogy az *Erdélyi Fejedelemség* a 16–17. században, jó másfél évszázados fennállása alatt az önálló magyar államiság letéteményese volt, ahol a magyar először vált államnyelvvé. Ennek többek között az is oka lehetett, hogy a latin nyelv megfelelő tudásának hiánya akadályát képezte a jogi praxisban való tényleges jártasságnak.[24] Erdély sajátos függetlensége a fejedelemség korában jelentősen formálta a jogalkotást és a jogalkalmazást. A közélet, a helyi és központi közigazgatás és törvénykezés, az országos ügyek intézése, így az erdélyi országgyűlés döntései és a jogalkotás – kivéve a szász városokban használt németet – „hivatalos nyelveként" a magyart használta. Az erdélyi országgyűlés dekretális normáit egységes jogkönyvben foglalták össze. A magyar nyelvű jogalkotás két kiemelkedő gyűjteménye volt a Kolozsvárott megjelent *Compilatae Constitutiones Regni Transylvaniae* (1669) és az *Approbatae Constitutiones Regni Transylvaniae* (1677). Az így kialakult jogrendszer magában foglalta a magyar tradicionális jogot, a szokásjogot és a ko-

rián és az országgyűlésen a latinnal csaknem egyenrangú pozíciót töltött be. A magyar nyelv legnagyobb jelentőségét ugyanakkor a hódoltsági területen érte el, ahol úgyszólván hivatalos nyelvként használták a községi közigazgatásban. Sőt a törököknek a bécsi és a magyar hatóságokkal való érintkezésében hivatalos diplomáciai nyelvvé vált a magyar. Vö. Istványi: i. m.

18 Vö. Szép: i. m. 313.; Solymosi: i. m. 498.

19 Bakos: i. m. [1880] 8–10.

20 „A »magyar Decretum« műnyelvezete nem kora és írója alkotása csupán, hanem előzői: a nemzet száz meg száz szerény napszámosa hangyaszerű munkálkodásának gyümölcse. A mohácsi vészt közvetlenül követő oly mozgalmas időszak férfiai, élökön a Nádasdygárda példaadó tagjaival, voltak azok, kiket jogi életkörükben, az igazgatási és jogszolgáltatási ügyekben magyarul írni, a nemzeti buzgalom és gyakorlati élet követelése egyaránt késztete; s kik a latin nyelven tanult törvénytudomány kifejezésére jogi műnyelvünket hivatalos munkakörük adalékaiban esetről-esetre megalkották, – úgy hogy »Weres Balás, Byhar wármegyének Iró deákya ees Warady few Byró« mint két nagy hatóság első rendű tisztviselője, a kezéhez jött ügyiratokban már teljesen kész jogi műnyelvet talált." (Bakos: i. m. [1880] 9.)

21 Vö. Bakos: i. m. [1880] 9.

22 „A törvénytudomány terén magyar nyelven ez időben még nem történt semmi. De az olvasni tudás és míveltség terjedésével beállott a törvények és törvényes rendeletek nagyobb körökben ismertetésének szüksége is; széltiben lefordíttatták a családok régi deák okmányaikat; azonban a törvényes magyar műnyelv alapját Veres Balázs, Bihar vármegye jegyzője vetette meg Verbőci Hármaskönyve s a törvények kivonatos fordításával…" (Toldy Ferenc: *A magyar nemzeti irodalom története a legrégibb időktől a jelenkorig rövid előadásban*. I. köt. Pest, Athenaeum, 1872. 58.)

23 Kovács: i. m. 179.

24 Kászoni János 1647-ben az erdélyi fejedelem gyulafehéri udvar-bírájának kérésére a jogi eljárásokra vonatkozó szabályokat latinból magyar nyelvre lefordított műve bevezetésében („Elöli-iaro rövid iras") erről így ír: „…a' Deák nyelvben ſintsen mindeneknek annyira valo Tudományok, hogy aßt akadály-nélkül érthetnék; mivel láttyuk aßt is, hogy még a' Törvény dolgainak ki-ßolgáltatására is ollyakat elő-vétet néha a' kételenség, kik a' Deákhoz avagy kevesſet, avagy ugyan ſemmit ſem értenek." Majd „Az Olvaſokhoz" írt soraiban így ír: „A' Törvény Dolgaiban forgo minden napi Deák Teminuſokat, mellyekkel még a' Deáktalan Perlekedő köz rend is elegyeſleg ſzokot élni, én előſzőr forditatlanul hagytam vala, hanem midőn már a' nyomtattatáſához akarnék kezdeni, némellyek ugy javallák s-tanátslák-is, hogy a' mennyire lehetne azokat-is forditanám meg, és egéſzlen Magyarul botsáttanám-ki…" (*Rövid igazgatás A' Nemes Magyar Orſzágnak és hozzá tartozó Réſzeknek szokott Teorveny Folyasirol*, Mellyet Nemzetes Veres-Marthi Ciko Mihaly Uram Keresere, Deákbol Magyar nyelvre forditott Kaszoni Janos Váradgyán. Nyomtattatott, azon Ciko Mihaly költſégén, Gyula-Fejér Váratt Brassai Major Marthonál 1647. eſztendőben. A3.)

rai törvényhozás szabályait is. A fejedelemségkori jogi szókincs így rendkívül gazdag, több rétegből álló, *összetett terminológiai rendszerrel* bírt.[25]

A 17–18. században nem tapasztalható jelentős változás a magyar jogi szaknyelv fejlődésében. E téren csak a 18. század végén a *magyar nyelvújítás* és az időközben bekövetkezett politikai és jogszabályváltozások hoztak érdemi előrelépést. A jogi terminológia elemzése egyértelműen kimutatja, hogy a jogi fogalmak mely köre volt használatos magyar nyelven az adott időszakban. A jelentésnek döntő szerepe volt abban, hogy egyes jogi fogalmakat jelölő szavak mikor váltak magyar nyelvűvé. Azok a terminusok, melyeket a jogvitában részt vevő perbeli feleknek feltétlenül érteniük kellett – függetlenül az érintettek iskolázottságától – legkorábban szorították ki a latin fogalmakat.[26]

E korszak nyomtatásban megjelent művei közül érdemes megemlíteni *Kitonich János* Nagyszombaton 1619-ben latin nyelven írt *Directio Methodica processus judiciarii Juris consuetudinarii, Inclyti Regni Hungariae*[27] című művét, mely alapvetően a magyar törvénykezési viszonyokat és különösen az ország felsőbíróságainak perrendjét mutatja be. E művet korának egyetlen tudományos igényű, magyar vonatkozású jogi kézikönyveként tartják számon, amit nem egészen három évtized múlva, 1647-ben *Kászoni János* – az erdélyi fejedelmi kancellária írnoka – *Rövid igazgatas A' Nemes Magyar Orſzágnak és hozzá tartozo Réſzeknek szokott teorveny folyasirol* címmel fordított le magyar nyelvre.[28] A mű jelentőségét jól mutatja, hogy a 17. század második felétől a 19. század végéig a magyar törvények hivatalos kiadásainak *(Corpus Iuris Hungarici)* függelékeként szerepelt.[29] Ha összehasonlítjuk Kitonich magyarra fordított művében és a *Magyar Decretum*ban használt terminusokat, azzal szembesülhetünk, hogy egy szűk évszázad alatt a magyar jogi szaknyelvben nem történt érdemi változás, a régi szóhasználat jelentős mértékben tetten érhető.[30]

A magyar nyelv egyenjogúsításának legfontosabb dokumentumai között kell megemlíteni *Szenci Molnár Albert* 1604-ben megjelent magyar–latin és latin–magyar szótárát, illetve a *Pápai Páriz Ferenc* nevéhez fűződő, számos kiadást megérő latin–magyar szótárt[31], melyet először 1708-ban adtak ki.[32] A szerzők példáját követve a 19. század első felében nagy számban születtek hasonló szótárak[33], illetve a jogi terminológiát megalapozó „műszótárak".

III.
A felvilágosodás és „nyelvújítás" hatása a jogi nyelvre

5. A 18. században a Habsburg-udvar centralizációs törekvéseinek egyik fontos eleme volt a nyelvileg egységes birodalom megteremtése. Az első átfogó tanügyi rendelkezés a *Mária Terézia* uralkodása alatt 1777-ben megjelent első *Ratio Educationis* a német mint élő és hasznos idegen nyelv óraszámának növelését irányozta elő. A Habsburg törekvések célját szolgálta a német nyelv fokozatos megkövetelése, ami egyben a latin használatának a háttérbe szorítását is jelentette. *II. József* 1784-ben kiadott *nyelvrendelete* a közigazgatásban a német nyelvet tette kötelezővé. Az elhíresült uralkodói döntés a nagy társadalmi ellenállás hatására 1790-ben visszavonásra került. Fontos megemlíteni, hogy a „hazai nyelvért" folytatott vármegyei tiltakozások a latin nyelv további hasz-

25 Lásd erről bővebben: Tamásné Szabó Csilla: *Az Erdélyi Fejedelemség korának jogi nyelve*. Erdélyi Múzeum, 2004. 3–4. sz. 98–106.; *Jogi szakterminológia az Erdélyi Fejedelemség korában*. In: Hoffmann István – Juhász Dezső (szerk.): Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói. Debrecen – Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2007. 267–272.
A későbbi időszak erdélyi magyar nyelvű jogirodalmából, melyek hatást gyakoroltak a jogi terminológia fejlődésére, említésre méltóak: Balia Sándor: *Erdélly Ország' közönséges Nemzeti Törvénnyeinek első réſze. A' törvény'-ſzerző hatalomról*. Kolozsvár, 1791.; Benkő József: *Az Erdély Országi Nemes Székely Nemzetnek képe*. Kolozsvár, 1806.; [Kilyéni Székely Mihály]: *A Nemes Székely Nemzetnek Constitutioji, Privilégiumai és a' Jószág' le-szállását tárgyazó némely törvényes ítéleti több hiteles Leveles-tárokból egybe-szedve*. Pest, Trattner, 1818.; *Bévezetés az Erdély Országi Törvénykezés módjában applicaltatni szokott Recursusokról való Tractatusra, vagyis Oktatásra*. Nagyvárad, Tichy, 1828. Ugyancsak fontos szerepet töltöttek be a jogi műszókészlet formálódása szempontjából a különböző jogszabálygyűjtemények: *Erdély Országnak Három Könyvekre oſztatott Törvényes Könyve. Melly Approbata, Compilata Constitutiókból és Novellaris Articulusokból áll.* Kolozsvár, 1779.; *Az Erdélyi Törvényes Királyi Tábla számára 1777-ik esztendőben adott rendszabás*. Kolozsvár, 1828.

26 Vö. B. Kovács: i. m. [2002] 229.

27 Kitonich János: *Directio ethodica processus judiciarii juris consuetudinarii, Inclyti Regni Hungariae*. Tyrnaviae [Nagyszombat], 1619.

28 [Kitonich János]: *Rövid igazgatas A' Nemes Magyar Orſzágnak és hozzá tartozo Réſzeknek szokott teorveny folyasirol* Mellyet Nemzetes Veres-Marthi Ciko Mihaly uram keresere, Deákbol Magyar nyelvre forditott Kaszoni Janos Váradján. Nyomtattatott, azon Ciko Mihaly V. költſegén, Gyula-fejér-váratt Brassai Major Marthon által. 1647 eſztendőben. (Érdemes utalni a három évvel később latin–magyar kétnyelvű kiadásra. Vö. Kitonich János: *Directio Methodica processus judiciarii Juris consuetudinarii, Inclyti Regni Hungariæ* [...] *Rövid igazgatas a' nemes Magyar orszagnak* [...] *Szokott Törveny Folyasirol, Mellyet Deákbol Magyar Nyelvre Forditott Kaszoni János.* Lat. and Hung., Leutchoviæ [Lőcse], 1650.)

29 Gedeon Magdolna: *Kitonich János* (1561–1619). In: Hamza Gábor (szerk.): Magyar Jogtudósok. III. köt. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2006. 18.

30 Vö. Gedeon: i. m. [2018] 208.

31 Szenci Molnár Albert: *Dictionarivm Latinovngaricvm… , (Item viceverſa) Dictionarivm Ungaricolatinvm*. Hutter[us], Noribergae [Nürnberg], 1604.

32 Pápai Páriz Ferenc: *Dictionarium Latino-Hungaricum, Succum & medullam purioris Latinitatis, ejusque genuinam in Lingvam Hungaricam converſionem, ad mentem & ſenſum proprium Scriptorum Claſſicorum, exhibens: Indefeſſo XV. Annorum labore, Subciſivis, ab ordinariis negotiis, temporibus collectum, & in hoc Corpus coactum*. Leutschoviae [Lőcse], Samuelis Brewer, 1708.

33 Közülük kiemelésre méltó Josephi Márton [Márton József]: *Lexicon trilingue latino – hungarico – germanicum*. I–II. Viennae [Bécs], Pichler, 1818. című hatalmas, majdnem kétezer nyomtatott oldalas műve, melynek jogi melléklete (lásd 1752–1853.) a régi szótárak összegyűjtött szóanyagát tartalmazza.

nálatára vonatkoztak, mivel a *„patria lingua”* alatt az érintettek a latint értették.[34] Lényegében ezzel párhuzamosan a *magyar felvilágosodás* kezdetétől (1772) vált központi kérdéssé a nyelvújítás ügye. Íróink, költőink és mindazok, akik a nyelv megújításának szükségességét szorgalmazták, részeseivé váltak ennek a folyamatnak. *Kazinczy Ferenc* és a köré csoportosuló irodalmárnemzedék lett mindennek a hajtómotorja, akik a nyelvújítás ügyét társadalmi mozgalommá fejlesztették. A magyar nyelv kiművelésének fontosságát tárgyalva ragadtak tollat a korszak kiemelkedő költői, írói és tudósai, így Bessenyei György, Kölcsey Ferenc, Révai Miklós, Verseghy Ferenc. A magyar értelmiség a *modern nemzetfogalom* értelmében akkortól vált valójában magyarrá, amikor képes lett anyanyelvén a tudomány művelésére.[35]

Ezt követően egymás után jelentek meg olyan röpiratok, esszék, versek és további dokumentumok, melyek a magyar nyelv fejlesztésének és művelésének a kérdésében foglaltak állást. *Decsy Sámuel* 1790-ben megjelent *Pannóniai Fénix avagy hamvából fel-támadott magyar nyelv*[36] című művében a magyar nyelv bevezetését az államigazgatás, az oktatás és a tudomány művelésének területén időszerűnek nevezi. II. József törekvése valójában jelentős lökést adott a magyar nyelv fejlődésének. A némettel szemben a hivatalos érintkezés nyelveként előtérbe kerülő magyar nyelv megújulásának az igénye további lendületet adott a nyelvújítás programjának. A későbbi nagy számban megjelenő (mű)szótárak mintájául 1784-ben jelent meg Baróti Szabó Dávid *Kisded Szó-tár*a, mely a „magyarul értők hasznára” a magyar (alkalmanként latin) kifejezések értelmét *kommentárok* és *szinonimák* megadásával magyarázza.[37] Bevezetőjében kiemeli, hogy: „Deák ſzókat tsak akkor hozok elő mikor a’ magyarnak értelmét más-képpen ki nem fejezhetem rövideden.”[38] Bár nem szakmai – hanem a művelt közönség számára írt – szótár elkészítése volt a cél, számos jogi fogalom értelmezésével, jelentésének meghatározásával találkozunk a terjedelmes kötetben.[39]

6. A magyar országgyűlés az 1790/91. évi XVI. törvénycikkben határozott arról, hogy „a nyilvános ügyek intézésére idegen nyelv ne használtassék, magyar nyelv pedig megtartassék”. Ugyanakkor a jogszabály arról is rendelkezik, hogy a „kormányszéki ügyek [...] most még latin nyelven lesznek tárgyalandók.” Mindamellett az országgyűlés elrendelte, hogy a „gymnásiumokon, akadémiákon és a magyar egyetemen a magyar nyelv- és irástan számára külön tanár fog beállittatni”. Két évvel később a rendi országgyűlés az uralkodó egyetértésével megalkotta *„a magyar nyelv tanításáról és használ*ó” szóló 1792. évi VII. törvénycikket, mely tovább lépett a nyelvhasználat terén: „…a magyar nyelv tanitása ez ország határai között ezentul rendes tantárgy legyen, hogy ily módon bizonyos idő lefolyása alatt lassankint közhivatalt az ország határain belül csak olyanok nyerjenek, a kik [...] a hazai nyelv ismeretét is a tanárok bizonyitványával igazolni tudják.” A törvénycikk jelentős előrelépést tartalmaz a közügyek intézése terén a vármegye és a helytartótanács közötti kommunikációban. Az uralkodó elrendelte, hogy a következő országgyűlésre a helytartótanács egy „véleményes jelentést” terjeszt elő, mely „a hozzá magyarul iró magyar törvényhatóságoknak, az ország határain belül folyó helyi közigazgatás teendőit illetőleg [...] miképen válaszolhasson magyar nyelven.”

Az egységes jogi szaknyelv megteremtésére vonatkozó törekvés fontos elemének kell tekinteni az eredetileg 1769-ben megjelent *Planum Tabulare* című, a királyi *Kúria* döntvényeiből készült latin nyelvű gyűjtemény 1825-ös magyar nyelvű kiadását.[40] A *Czövek István* fordításában közzétett változat a napi jogi praxisban szokásjogi alapon kötelező forrásává vált a magyar jogi corpusnak. A gyűjteményt a jogi írók és a jogalkalmazók jogforrásként idézték, így a magyar jogi terminus technicusok elterjedésében és használatában fontos szerepe volt. A magyar jogi nyelv fejlődése szempontjából ez a mű azért is tekinthető jelentős alkotásnak, mert a műszótárakkal szemben – a fordítás eredményeképpen – egy jogi terminusra értelemszerűen egy magyar fogalmat használt. Ugyancsak itt kell megemlíteni, hogy *Cházár András* 1789-ben jelentette meg a II. József császár által kibocsátott új törvénykezési rendet, melyhez terjedelmes előszót írt.[41] Az „Elöl járó beszéd”-ben így ír a fordítás és foga-

34 *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez*. 1790–1848. (Szerkesztette és a történeti bevezető tanulmányt írta Szekfű Gyula) Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1926. 32.

35 Vö. Nádor Orsolya: A *magyar nyelv politikai státusváltozásai és az oktatás. Adalékok a magyarnyelv tanításának történetéhez*. Anyanyelv-pedagógia, 2009. 2. sz. (http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=158)

36 Decsy Sámuel: *Pannóniai Fénix avagy hamvából fel-támadott magyar nyelv*. Béts [Bécs], Trattner, 1790.

37 Baróti Szabó Dávid: *Kisded Szó-tár, melly A ritkább Magyar ſzókat az A. B. C. rendi ſzerént emlékeztető verſekbenn elő-adja*. Kassa, Landerer, 1784.; A második kiadás címe: *Kisded Szó-tár* (Második ki-adás, meg-bővítve.) Kassa, Ellinger, 1792.

38 Baróti Szabó: i. m. [1792] 4.

39 Érdemes a „törvény” szó használatának néhány jelentésére utalni. Az „igaz” szó kapcsán írja: „Igazat látni, -tenni: igazságot látni, törvényt látni; igazság, törvény ſzerént ítélni.” (Baróti Szabó: i. m. [1792] 96.); „Törvény. Törvényt-adó, -hozó, -ſzabó. Törvény-halaſztás, -ſzünet. Törvénykedni: törvénykezni. Törvény-ſzék, -ház, -bíró, -hely. Törvény-mondó: törvény-tudó. Törvényre-, törvénybe idézni. Törvényre nap-tétel kezeſség-vetés. Törvényt állani: magát kezeſséggel kötelezni, lekötni. Törvényt látni: ſzententziát, ítéletet hozni. Törvényes dolog. Törvénytelen. Törvény’ máſſa: két ellenkező törvény-tétel. Törvényül írni.” (Baróti Szabó: i. m. [1792] 257.)

40 [Czövek István]: *Planum Tabulare, sive decisiones curiales per excelsam deputationem a [...] Maria Theresia eatenus ordinatam collectae et in ordinem redactae anno 1769.: Planum tabulare vagy a’ királyi curiának végzései mellyeket [...] Maria Therésia [...] által e’ végre kinevezett N. M. kiküldöttség öszve és rendbeszedett 1769. esztendőben*. Regiae Scientiarum Universitatis Hungaricae, Budae [Buda], 1825.

41 *Törvény-rend, melly Magyar, és ahoz tartozó országok, mindennémü törvény, és ítélő székeinek szabatott*. Deákbul pedig, és németbül magyarra

lomalkotás nehézségeiről: „Könnyebnek képzettem ezen munkát; mint találtam. A' ſzokásban vett ſzókat meg-tartottam; az újjakat a' dolgoknak állattya ſzerént ki tenni igyekeztem. Es e' vólt egyedül, a' mi a' munkát nehezitette. A' Magyar ſzóknak, és könyveknek ſzük vólta miatt, nehezen eſett a' ſzó tſinálás [...] Könnyebben lehetett vólna elö mennem: ha magamat a' bévett Deákhoz nem kéntelenitettem vólna kötni. A' Deák a' könyü dolgott-is nehéznek tſinálta, gyakorta homállyoſitotta."[42] E műre is igaz, hogy a jogszabályok fordításának mindenkori nehézsége, vagyis az egyértelmű és következetes, a szinonimákat nélkülöző fogalomhasználat, közvetlenül segítette a jogi terminus technicusok egységesítését.

7. A jogi szaknyelv fejlődésében érdemi változás a 18–19. század fordulóján figyelhető meg. Ekkortól kezdve számos magyar nyelvű jogi mű került kiadásra. Feltehetően az 1760–70-es években született *Cserei Farkas A' Magyar és Székely Aszszonyok' Törvénye* című munkája, melyet a jogi ismeretterjesztés egyik legkorábbi emlékének is tekinthetünk.[43] A vonatkozó törvények, szokásjog, bírósági ítéletek és egyéb „törvény-tudók" írásainak gyűjteménye nem csupán az „aszszonyokra" vonatkozó szabályok kollekciója volt, hanem a szerző szándéka szerint a magyar jogi nyelv művelését is szolgálta: „Kivántam pedig egéſzſz munkámmal Hazám Nyelvén kedveskedni édes Nemzetemnek."[44] Céljait tekintve hasonlóra törekedett Aranka György is az 1790-ben megjelent *Anglus és Magyar Igazgatásnak egyben-vetése* című rövid könyve megírásával, melyben a két monarchia közjogi rendszerének összehasonlítására vállalkozott.[45] A szerző fontosnak tartja megemlíteni a művében, hogy „a' Nemzet a' pallerozodásba, és világoſodásba; melly más képen nem lehet, tſak a' Nemzeti nyelven" lehetséges.[46]

Itt kell megemlíteni a hazai elméleti jogi irodalom legelső magyar nyelven megjelent dokumentumaként a *Báró Martini természet törvényéről való állatásainak magyarázatja* című terjedelmes művet.[47] E munka Karl Anton Martini *Positiones de lege naturali* című munkája német nyelvű változata második kötetének 1792-ben kiadott fordítása, mely – az egykor a heidelbergi egyetemen tanuló és akkoriban az erdélyi udvari kancelláriánál tevékenykedő – *Dienes Sámuel* jóvoltából készült el. Dienes az olvasókhoz intézett előszavában a következő indokkal magyarázza a *hazai jogbölcseleti irodalomban* mindaddig egyedülálló vállalkozást: „Ezen könyv is, mellyet kezedben tartván olvasni akarſz, az én foglalatoſságaimon kivül, Nemzeti Nyelvünkre általom nem azokért fordittatott, a' kik előtt különben is különb különféle Nyelvek esméretefek lévén, a' ſzükséges, és haſznos Tudományokat a' magok tiſzta forráſokból merithetik, hanem azokra nézve, a' kik vagy Tehettségek nem lévén, vagy más akadállyok nem engedvén, ſzületett Nyelveken kivül más nyelvekkel esméretlenek, és minthogy illyen hoſzſzas ideig, ezt a' Tudományt, a' melly ezen könyvben tanittatik, illető könyv egy is tudtomra Nemzeti nyelvünken ki nem jöhetett, egy illyen ſzükséges könyv nélkül mind eddig el lenni kéntelenittettenek." Majd külön szól a fordítás során alkalmazott módszerről: „Én ezen könyvnek fordittatásában a' menynyire lehetett a' ſzoknak a' magok tulajdon erejeknek meg-tartására, a' dolgoknak a' mi Nemzeti nyelvünken a' maga értelme ſzerint való ki-tételire vigyáztam, és a' mit Nemzeti nyelvünken ki-tehettem, azt ki is tettem, a' hol pedig a' Deák ſzokat meg-hagytam, azt vagy a' dolognak jobban való meg-érthetéséért tselekedtem, vagy pedig azért, hogy azon ſzók még a' Deák nyelvet nem esmérő Aſzſzonyi Nemen lévőknél is igen esméretefek."[48] Hasonlóan fontosnak tartotta 1795-ben *Décsy Antal Koronas Magyar Orszagi Kiralynék az Ö Kiralyi Jussokkal együtt* című művében a magyar nyelv használatát.[49] A királynőink jogait, jogi státuszát bemutató könyvében az olvasókhoz címzett bevezetőjében ezt olvashatjuk: „… úgy illik pedig, hogy mint Magyar Nemzetünk ditsőségére, mint a' Magyar Királynék tiſzteletére Magyar nyelven, Hazánk' Lakoſi, kivált pedig a' Tiſztességes Aſzſzonyi rend kedvéért ſzóljunk. Nints az a' Nemzet, a' ki inkább a' magáén ne ſzólljon, vagy irjon, mint sem idegen nyelven: innét vagyon az, hogy tsak nem minden Nemzet e' Világon a maga tulajdon Anya-nyelvén irt."[50]

Nánásy Beniámin 1789-ben *Testamentom a' Magyar Országi Törvények szerént*[51] című művében a végrendeleti öröklés, majd 1799-ben *A' Magyar Polgárnak Törvény szerént való rendes örökösse*[52] című könyvében a törvényes öröklés szabályait tartalmazó jogi munkát tett közzé azzal a szándékkal, hogy a leírtaknak „minden Rendü és állapotú Ember haſznát veheti nemzeti nyelvünkön". A törvényes öröklésről szóló művének „ajánlásában" aligha lehetne jobban összefoglalni a nemzetté válás útján haladó

fordittatott Tekintetes nemes Aba-új és Torna, Gömör és Hont egyesült vármegyéknek tábla bírája Cházár András által. Kassa, Landerer, 1789.

42 *Törvény-rend…* 14–16.

43 Cserei Farkas: *A' Magyar és Székely Aszszonyok' Törvénye*. Kolozsvár, Hochmeister, 1800.

44 Cserei: i. m. XII.

45 [Aranka György]: *Anglus és Magyar Igazgatásnak egyben-vetése*. Kolozsvár, Hochmeister, 1790.

46 [Aranka]: i. m. 37.

47 *Báró Martini természet törvényéről való állatásainak magyarázatja, mellyet német nyelvből magyarra fordított, és a' maga költségén ki-adott Dienes Sámuel*. Béts [Bécs], 1792.

48 *Báró Martini természet törvényéről…*

49 Décsy Antal: *Koronas Magyar Orszagi Kiralynék az Ö Kiralyi Jussokkal együtt*. Pest, Landerer, 1795.

50 Décsy: i. m. V–VI.

51 Nánásy Beniámin: *Testamentom a' Magyar Országi Törvények szerént*. Pest, Trattner, 1798.

52 Nánásy Beniámin: *A' Magyar Polgárnak Törvény szerént való rendes örökösse*. Pest, Trattner, 1799.

magyarságnak a (jogi)szaknyelvvel kapcsolatban megfogalmazott elvárásait és programját: „Mindazáltal valameddig a' Nemzet' a maga Nyelvével edjütt meg-nem hódol; sőt ezt állhatatoson fenn tartja, mind addig ezen Nemzet tulajdon maga külső Nemzeti mivóltára nézve tökélletes állandóságot igérhet magának: Hogy ha ellenben az Idő a' Nemzet Nyelvén győzedelmet vett; a' Nyelvnek meg-hódolása a' Nemzet gyökeres megváltoztatásának tsalhatatlan Postája – Hogy ha tehát a' Nemzeti Nyelvnek a' Nemzet fenn tartására olly véghetetlen bé-folyása vagyon: úgy tehát minden ugyan azon egy Nemzettségbéli Embernek tulajdon Nemzete Nyelvet úgy mint Nemzete Paizzsát őrizni, sőt ezt tehettsége ſzerént gyarapitani tagadhatatlan köteleſsége, a' honnan egy Hazafiúnak tulajdon Nemzeti Nyelvéhez való hajlandósága tsalhatatlan Jele az ő valóságos Hazafiúságának, Minthogy pedig a' Nemzeti Nyelvnek nem annyira tsupa, mint ditső fenn-állása leg-inkább az által ſegittetik, ha a Nemzeti Nyelv a' Tudományok nevezetesen pedig a' Honnyai Tudományok úgymint a' Nemzet Történeteiről, és Juſsairól tanitó Tudományok által palléroztatik és miveltetik ki: Valójában ha azok a' kik a Nemzeti Nyelvnek mivelésében fáradoznak az ő Hazafiainak ſzereteteket meg érdemlik, egy átaljában azok a' Hazafiak a' kik a' Tudományoknak Nemzeti Nyelveken való gyarapitásában fáradozó Hazafiakhoz Segedelemmel vagynak, és ezen Munkálkodó Hazafiak Igyekezetének Lelket és Életet adnak, a' Valóságos Hazafiúságnak tündöklő Czimereit hordozzák."[53]

A korszak legjelentősebb magánjogi munkája volt *Georch Illés Honnyi Törvény* című 1804 és 1809 között négy kötetben megjelent műve[54], melyben a szerző a hazai törvényeket a kor tudományos színvonalán, magyar nyelven dolgozta fel, mindezzel tudatosan alapozta meg a *nemzeti jogirodalom művelését*.[55] E műben találkozhatunk először a *corpus iuris* helyett a *„törvénytár"* kifejezéssel, vagy a status helyett az *„álladalom"* fogalmával, bár utóbbi szó megalkotását a 18. század végének híres „szógyárosához", *Barczafalvi Szabó Dávidhoz* kötik.[56] A szerző alapvető törekvése az volt, hogy könyvével kiszorítsa a jogi oktatásban ez idő tájt még domináló latin nyelvű műveket és megmutassa, hogy a magyar nem csupán a „házi" és „mezei" munkák nyelve.[57] Georch munkája lényegében az első magyar nyelven kiadott összefoglaló jellegű magánjogi mű, ezért korszakos jelentőséggel bír. Legalább két évtizedig – kiszorítva a latin nyelvű műveket – tankönyvként, sőt gyakorlati kézikönyvként használták.[58] A könyv rendkívül népszerű volt szakmai körökben, így a magyar nyelvű terminológia használata és továbbfejlődése szempontjából hatása a jogi műszótárok jelentőségéhez mérhető. Georch a terminusok használata terén egyaránt támaszkodott a korábbi fordításokban használt fogalmakra, illetve a napi jogi praxisban alkalmazott kifejezésekre.

8. Az 1792. évi VII. törvénycikk folytatásaként jelent meg a magyar nyelvhasználatáról szóló 1805. évi IV. törvénycikk, amely immár kötelezte a helytartótanácsot a felterjesztések magyar nyelven való megválaszolására, továbbá a törvényszéki eljárásokban a továbbiakban a magyar nyelv használatát írta elő. E törvénynek köszönhetően a magyar nyelv előtt megnyílt a joggyakorlat egyik legfontosabb intézményrendszere. A törvénycikk rendelkezése szerint az udvari kancelláriához benyújtott fölterjesztéseket ugyanakkor latin és magyar nyelven kellett a továbbiakban is kiállítani, illetve előírták, hogy „a királyi Curia a magyar nyelven befejezett s hozzá föllebbezett perekben most még ne legyen köteles ugyanazon nyelven határozni." Kiemelésre érdemes, hogy a törvénycikk külön rendelkezett a magyar nyelvű fölterjesztések kapcsán az egyértelmű fogalomhasználat biztosításáról. Így az „Ő szent felsége" elé kerülő fölterjesztések „a szavak netalán előforduló kétértelműségének kikerülése végett […] hasábosan latin és magyar nyelven szerkesztessenek."

A joggyakorlat és jogtudomány fejlődése szempontjából elsődlegesen szükségessé vált a magyar jogi szaknyelv kiteljesítése. Jogászaink, jogtudósaink azonnal hozzáláttak a magyar jogi szakszókincs hiányzó elemeinek a megalkotásához. Ennek következtében nagy számban láttak

53 Nánásy: i. m. [1799] „Ajánlás" I–II.

54 Georch Illés: *Honnyi Törvény*. Első könyv. Budapest, Belnay, Posony, 1804.; Második könyv. Első kötet. Posony, Belnay, 1806.; Második könyv. Második kötet. Pest, Trattner, 1808.; Harmadik könyv. Pest, Trattner, 1809. (A szerző egyes műveiben Geörch Illésként szerepel, sőt maga útmutatást is ad arról, hogy „Görcs"-nek olvasandó. Vö. Georch Illés: *Honnyi Törvény*. Első könyv. XXXII.)

55 A szerző szóképzésének helyességét dicséri Simonyi Zsigmond, a 19. század végének neves nyelvtudósa. Megállapítja, hogy Georch „csak szabályos alakú műszókat képezett, a többit mind más nyelvújítók írásaiból szedte össze." Vö. Simonyi: i. m. 50–51. Ugyancsak elismerően szól a szerző szakszerű nyelvhasználatáról Beck Salamon. Vö. Beck: i. m. 206.

56 Vö. Simonyi: i. m. 50.

57 Az előszóban a szerző a következőket írja: „A' mit tehát eddig akár a' köz Gyülekezetekben, akár a' külön Társaságokban tapasztaltunk, hogy tudni-illik Magyarúl akarván beszéllni Hazánk' fiai a' törvényes tárgyakról, a' remek szavakat akarjatok ellen-is deákúl ejtették-ki, Anya nyelvünknek szembe-tünő kissebbségével, azt ezentúl könnyen el-kerülhetjük: csak erős légyen a' fel-tétel, állandó az igyekezet, és irígység nélkül-való a' vetélkedés. Noha ugyan nem reménylhetem, hogy e' munkám egy vágással tökélletesen ki-írtsa ama' nagy gyökeret vető, sőt közönséges szokássá váltt viszsza-élést, és (mondhatnám) csak nem Honnyi nyelvünknek meg-vetését; de leg-alább meg-fogsz talán általa arról győződni, hogy nem éppen oly egy-ügyű a' Magyar nyelv, hogy idegen nyelv nélkül el-ne lehetne: nem is fog előtted lehetetlennek látszani az ügyeknek Nemzeti nyelven leendő folytatások." (Georch: *Honnyi Törvény*. Első könyv. XII–XIII.)

58 A mű egykorú recenzense ezzel kapcsolatosan a következőket írta: „…ezen nagy becsű Munka, melly első megjelenésekor olly rendkivül való figyelmet támasztott, 's az idő ólta nem csak a' Tanúlóknak, de valóban több Tanultaknak is kezeiken forog: 's azoknak kik a' pereket magyarúl folytatják, többnyire kézi könyvűl szolgál." (*Recenzió Georch Illés „Honnyi Törvény"-éről*. [Név nélkül] Tudományos Gyűjtemény, 1822. V. füz. 97.)

napvilágot a magyar terminológiát megteremteni kívánó *jogi műszótárak*, *tiszti szótárak*, *szógyűjtemények* és egyéb a jogi fogalom- és szókészletet-gyarapító művek. A 19. század első felében több mint negyven ilyen mű jelent meg. Szerzőik között nem csupán jogászok, hanem nyelvtudósok és írók is részt vettek.[59] A műszótárak iránti igényt jól példázza a korabeli jogi nyelvhasználatban általánosnak mondható sajátos *„hieroglif-nyelv”*[60] alkalmazása.[61]

A magyar jogi nyelv fejlődése a 19. század elején új szakaszhoz ért. Ennek részletes bemutatása egy újabb tanulmány tárgya lehet.

59 A nyelvújítás korának szógyűjteményeiről és szótárkezdeményezéseiről lásd: Czifra Mariann: *Szógyűjtemények és szótárkezdemények a nyelvújítás korában*. Széphalom: A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve. 25. köt. (2015) 125–132. A szógyűjtésekből – a kéziratos formában fennmaradt irodalomból is – bő válogatást közöl Sági István a Magyar Könyvszemle 1920/21-es évfolyamában. Vö. Sági István: *A magyar szótárak és nyelvtanok könyvészete*. Magyar Könyvszemle, 1920/21. 96–116. (Első közlemény), 1922. 72–156. (Második, befejező közlemény) (Különösen: 73–74., 75–77.)

60 Bakos Gábor találó megnevezése. Lásd: Bakos: i. m. [1883] 11.

61 Mindezt jól példázza Pápay Sámuel által hivatkozott hivatalos magyar bírói ügyiratminta szövege: „Committáltatik praesentibus ezen N. Vármegye requirendus Fő vagy Vice Szolgabíró Uraiméknak simul vagy divisim constitutis, cum sibi suo modo adjungendo Jurassore, vagy ö kegyelmek legitime impedialtatván, két Eskütt Uraiméknak is: Hogy NN. requisitiojára, toties quoties necessum fuerit, in omnibus coram declarandis ejusdem Domini requirentis causis et negotiis, in quantum activitatem ipsorum haud excederet, kimenvén procedállyanak, Admonitiot, Inhibitiót, Inquisitiot, Repetitiot és oculata Révisiot peragállyanak; Causas demum sibi legaliter competentes, certificatis et exauditis Partibus, servatisque de Jure servandis, ac compertis comperiendis, pro justo et aequo definiálván, törvényes és igasságos satisfactiot, Executione etiam mediante tegyenek, és azon effectuálandó akármínémü dolognak végbeviteléről a ſzokott Testimonialist kiadni, és a’ ſzükség úgy hozván magával, nékem, avagy suo modo competenti loco, pro re nata, circumstantialiter Relatiót tenni el ne mulassák. Signatum etc.” (Pápay Sámuel: *Észrevételek a’ magyar nyelvnek a’ polgári igazgatásra, és törvénykezésre való alkalmaztatásáról; az oda tartózó kifejezések’ gyüjteményével, mellyeket a Haza eleibe terjeszt Weszprém vármegye*. Weszprém, Számmer, 1807. 12–13.) A részletből is jól érzékelhető, hogy néhány magyar szó mellett a latinból „korcsosított” terminusok dominálnak. Ehhez hasonlatos jogi keveréknyelv érvényesült az angol jogi nyelvhasználatban egészen a 18. század végéig, ahol az angol mellett a francia és a latin nyelv sajátos keverékével lehet találkozni a különböző korabeli periratokban. Vö. B. Kovács: i. m. [1995] 4.

FOLYÓIRAT

MAGYAR JOGI NYELV

Megjelenik évente két alkalommal.
A folyóirat éves előfizetési díja: 4800 Ft.

hvgorac

A 2019/2. LAPSZÁM TARTALMA:

Nyelvtörténet
- Tóth Sándor Máté: Traditio et utilitas – a latin nyelv és a latin nyelvű kultúra helye és szerepe a 21. század jogászképzésében
- Blankó Miklós – Hoffmann Márk: A Bánk bán jogi nyelve

Tanulmányok
- Balogh Dorka: Szövegtípusok és műfajok a jogi fordításban
- Üveges István: Közérthetőség a jogi nyelvben: követelmény és/vagy kultúra?
- Kovács Péter: Nyelvek és nyelvi kérdések a nemzetközi büntetőbíróság előtt
- Szabó Miklós: A formalizmus és változatai
- Letsch Endre: Rövidítések a jogi nyelvben

Fórum
- Tóth Judit: Az első százötven évem. Két kötet az OFFI születésnapjára
- Balogh Dorka: A PPKE JÁK Jog és nyelv kutatócsoportjának műhelykonferenciája a jogi szakfordítás terminológiai kérdéseiről

Előfizetés a folyóiratra: hvgorac.hu/magyar_jogi_nyelv

1037 Budapest, Montevideo u. 14. +36 1 340 2304 +36 1 349 7600 info@hvgorac.hu hvgorac.hu

Tanulmány

Pribula László egyetemi tanár, Debreceni Egyetem (Debrecen)

A polgári perrendtartás megvalósult hatásköri modelljének értékelése – a történeti fejlődés tükrében

A hatásköri szabályoknak alkalmasnak kell lenniük a bírósági szintek közötti – a perkoncentráció érvényesülését biztosító – arányos munkamegosztás létrehozására. A 2018. január 1-jén hatályba lépett polgári perrendtartás a joggyakorlat és a jogtudomány eredményei alapján kívánta a pusztán az eljárási határidőkben gondolkozó korábbi jogalkotói megoldások helyett, a per szerkezetének, a bíróság és a felek szerepének koncepcionális átgondolásával elősegíteni a hatékony jogvédelem érvényesülését. Ennek a szándéknak a mentén határozta meg modellként a törvényszéki elsőfokú eljárást és az 1952-es Pp.-től eltérően, de a nemzetközi tendenciákhoz és a hazai jogtörténeti hagyományokhoz igazodóan a törvényszéket jelölte ki általános hatáskörű bíróságként. Ehhez képest bár meglepőnek látszik, de a kialakult hatásköri rend inkább eredményezheti az ügyérkezési arányok a törvényszéki elsőfokú ügyek hátrányára elmozdulását. Szükséges lehet ezért – a történeti fejlődés tanulságainak a felhasználásával – a kialakult bírósági szervezetrendszer értékeinek a megőrzése mellett a hatásköri szabályozás kellő átgondolása.

I.
A hatásköri szabályozás rendeltetése

A hatásköri szabályok kiemelt jelentőséget foglalnak el a polgári perrendtartás rendszerében. A perjogi kódexek jellemzően a törvény hatályát, alapelveit, a bíróságok és a felek feladatait követően helyezik el azokat az előírásokat, amelyek meghatározzák, hogy mely polgári perekben mely szintű bíróság jár el első fokon. A jogtörténelmünkben mintaként szolgáló, korszerű szabályozást megvalósító, a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk („Plósz-féle Pp.") például rögtön a törvény első rendelkezéseiben írta le a hatáskörre vonatkozó szabályokat; de a későbbi perjogi kódexekben is a per alapjait meghatározó, alapvető fontosságú előírások között találhatjuk a vertikális ügyelosztást meghatározó hatásköri szabályokat. Ennek ellenére gyakran lehet az a jogkereső felek érzése, hogy a hatáskörre irányadó ismeretek nem jelentenek mást, mint a jogalkotó aktuális szándékai szerint az ügyelosztás szempontjából értékelt perek mechanikus felsorolását. Megfigyelhető, hogy általában ennek a jogterületnek a módosítása során a kodifikátor az ügyek egyszerűbb megítélésére, tömeges előfordulására, valamint bonyolultabb, összetettebb jellegére mint elhatároló ismérvekre hivatkozik. Ennél részletesebb elvi alapú szempontokat azonban nem bont ki. A szabályozás alapjainak általános megjelölése folytán, a használt fogalmak túlzott szubjektivitása következtében úgy tűnhet, hogy a hatáskör elvi alapú elemzése szinte lehetetlen. Mindez számos fontos kérdést is felvet. A hatásköri szabályoknak állandóan változniuk kell az aktuális ügyelosztási adatokhoz képest, vagy „örök időkre" kell szólniuk? Mennyiben kell figyelembe venniük a fennálló szervezeti viszonyokat, a bírósági rendszeren belül adott erőforrásokat? Az egyes bemeneti szintek közötti elhatárolásnak létezhet-e állandó dogmatikai alapja? Érdemes-e tekintetbe venni a hazai jogtörténeti hagyományokat és a nemzetközi példákat? Inkább közelíteni kellene az illetékesség sokkal inkább gyakorlati alapú szabályozásához? A magyarországi perjogban mindez kiegészül egy további sajátos problémával: a központi régió és a vidék ügyelosztási eltérései miatt a leghamarabb a nem megfelelő hatásköri szabályozás tudja szélsőségesen felborítani az ügyelosztási arányokat.

II.
Hatáskör és bírósági szervezet

1. A hatáskör tágabb értelemben a bíróságok és más jogalkalmazó szervek (közigazgatási hatóságok, választottbíróságok, közjegyzők) közötti, a továbbiakban használt szűkebb értelemben az egyes bírósági szintek közötti – vertikális – ügyelosztást jelenti. Elhatárolásának leggyakoribb indoka, hogy szükséges az egyszerűbb megítélésű, tömegesen előforduló, jogi képviselő közreműködését nem feltétlenül igénylő jogvitákat a jogkereső felek lakóhelyéhez általában közelebbi, alacsonyabb szinten szervezett helyi bíróság, míg a bonyolultabb, speciális ismereteket és jellemzően jogi képviseletet igénylő ügyeket a magasabb szinten szervezett területi bíróság elbírálására bízni.

2. A modern jogrendszerek – néhány speciális kivételtől eltekintve – vagy a *háromszintű* vagy a *négyszintű* bírósági modellt alkalmazzák. A háromszintű modell alapesetében a hatáskör kérdése fel sem merül, hiszen az alsóbb szintű bíróságok valamennyi elsőfokú ügyet intézik, a középső szinten működő bíróságok valamennyi ügyben fellebbezési fórumként működnek, míg a felsőbb szintű bíróság feladata – a bíróságok szakmai irányításán felül – a rendkívüli perorvoslat ellátása. Ez a modell nem teremt lehetőséget az ügyek közötti megkülönböztetésre sem abból a szempontból, hogy egyes kiemelt jelentőségű ügyeket nagyobb tapasztalattal rendelkező bírákhoz rendeli, sem abból a szempontból, hogy megfelelően figyelembe tudná venni az ügyfélközeliség szempontjait. Korlátozottabbak a bírói karrier lehetőségei, a felsőbb szintű bíróságra pedig a jogegység megteremtése területén aránytalanul nagyobb teher hárul.

A félreértések elkerülése végett fontos arra rámutatni, hogy azokban az országokban, ahol a jogalkotó a háromszintű bírósági rendszert vezette be, jellemzően a járásbíróságnak megfelelő szint hiányzik (Hollandia, Finnország, Belgium, Olaszország). A hatásköri szabályok hiányában is szükség van az ügyek közötti súlyozásra, és a bonyolultabb ügyek nagyobb tapasztalattal rendelkező bírákra osztására, amely úgy érhető el, ha felszámolásra kerülnek a kisebb települések bíróságai, és az igazságszolgáltatás nagyobb központokban koncentrálódik. Ebben a rendszerben tehát kevésbé tud érvényesülni az ügyfélközeliség követelménye, amelyet egyes országok az alsóbb szintű bíróságok helyi kirendeltségeinek létrehozásával (így Hollandiában) vagy laikus bírák, „békebírák" igazságszolgáltatásba bevonásával (így Olaszországban) próbálnak ellensúlyozni. Mivel azonban a kirendeltségek békebírák hatáskörébe utalják a kisebb jelentőségű ügyeket, így „kvázi" négyszintű bírósági szervezetként kezdenek működni.

Ezzel szemben a négyszintű bírósági rendszerek hangsúlyozottabban veszik figyelembe a bírói karrier, az ügyek súlyozása és az ügyfélközeliség szempontjait. A bírói életpálya egyik elengedhetetlenül fontos eleme a kiváló és alapos munkát végző, rendkívüli munkabírású bírák előmenetelének minél szélesebb körű biztosítása, amelyhez egy olyan perrendi modell illik, ami nem eredményezi a felsőbb bírósági szintek jelentőségének, súlypontjának csökkenését. A bírói munka hosszú évtizedei alatt szükséges, hogy időnként elismerésben részesüljenek azok a munkatársak, akik teljesítményükkel kiemelkednek az egyébként is magas színvonalú ítélkező munkához képest. A többszintű szervezet előnye, hogy a magasabb fórumra összpontosuló erőforrás szükségszerűen maga után vonja az alacsonyabb szintű bíróságokon történő gyorsabb előrelépés lehetőségét, ezáltal lényegében megsokszorozza a bírói életpálya előnyeit. A másodfokú regionális ítélkezés erősítése a szakmaiság növelését, az együttműködés formáinak szélesítését, ezáltal a professzionális perrendtől várható előnyök megsokszorozását eredményezi; a négyszintű bírósági rendszer a jogegység, a gyors és következetes jogértelmezés mellett hat.

3. A magyarországi jogtörténet hagyományosan a négyszintű bírósági szervezetrendszert követte, amelyet átmenetileg zárójelbe tett 1950-től az ítélőtáblák megszüntetése. A széles körben elterjedt vélekedéssel szemben azonban ebben az időszakban sem működött Magyarországon a tiszta háromszintű bírósági modell. Az ilyen rendszereket alkalmazó országokkal szemben ugyanis hazánkban ekkor is megosztotta a jogalkotó a hatáskört a helyi és a megyei bíróságok között, ezáltal a Legfelsőbb Bíróságra az elvi szakmai irányítás és a rendkívüli perorvoslatok elbírálása mellett fellebbezési jogkört is telepített. Ennek megfelelően tehát ez a bírói fórum egyszerre látta el a jelenlegi Kúria és az ítélőtáblák feladatkörét, amely megnehezítette a jogalkalmazás egységének a kialakítását, ezenfelül perjogilag is különös helyzetekre vezetett, amikor a Legfelsőbb Bíróság másodfokú határozatai elleni felülvizsgálatot ugyanennek a bírói szervnek egy másik tanácsa bírálta el.

A működő négyszintű bírósági rendszer a magyarországi perjogi hagyományoknak megfelelő *érték*, amely egyszerre tudja biztosítani a bírói előmenetelt, a jogalkalmazás egységét, a szakmai irányítás kellő megosztását és az ügyfélközeliséget. A megfelelő működéséhez elengedhetetlenek az előző követelményeket biztosító hatásköri szabályok.

III.
Az új perrendtartás koncepcionális változtatása

1. Az utóbbi években a magyarországi jogalkotó időben közel egyszerre kívánta megvalósítani a három nagy eljárási törvény: a büntetőeljárásról, a közigazgatási perrendtartásról és a polgári perrendtartásról szóló törvény megalkotását: közülük időben elsőként 2006. november 22-én fogadta el az Országgyűlés *a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény*t (Pp.). Az elfogadott törvény eleget kívánt tenni azoknak a széles körben megfogalmazott elvárásoknak, amelyeket a polgári perjog kodifikálásáról rendelkező 1267/2013 (V. 17.) Kormányhatározat előirányozott: a jogtudomány és a joggyakorlat eredményeire támaszkodó, a nemzetközi gyakorlatnak és elvárásoknak is megfelelő, és a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) által megújított anyagi jogi szabályozáshoz illeszkedően az anyagi jogok hatékony érvényesítését biztosító polgári peres kódexként kívánt működni.

A 2018. január 1. napján hatályba lépett új perrendtartás még nem tekint vissza olyan hosszú múltra, amely alkalmazása általános tanulságainak teljes körű megfogal-

mazását megalapozhatná. Különösen a keresetlevél formálisan többletkövetelményként írt, a valóságban azonban a bírói gyakorlat által eddig is elvárt feltételeinek túlértékelése és a megszokott beidegződésektől eltérő újdonság iránti természetes idegenkedés miatt közvetlenül a hatálybalépést követően a polgári perek számának érezhető csökkenése jelentkezett, bár nem lehet eltekinteni kétségtelenül attól sem, hogy a korábban a bíróságra tömegesen érkezett „devizahiteles" perek a statisztikát jelentősen torzították. Nem függetlenül az Országos Bírósági Hivatal és az Igazságügyi Minisztérium folyamatos szakmai konzultációja eredményeképpen a keresetlevél visszautasítása esetén az eljárás illetékmentessé tételétől[1] és a keresetlevél-nyomtatványok lényeges egyszerűsítésétől[2], a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásának és a Kúria elnöke által létrehozott, az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testületnek a jogértelmezéseitől, a másodfokú bíróságok a néhol megfigyelhető, az indokoltnál szigorúbb elvárásokat megfogalmazó értelmezéseket visszaszorító korrekciós gyakorlatától – a kezdeti bizonytalanság után azonban a 2018. év második felétől kezdődően a keresetindítások száma a hatálybalépést megelőző időszak adataihoz közelíteni kezdett, amely az új perrendtartás folyamatos elsajátítását, egyre nagyobb magabiztossággal történő alkalmazását igazolja.

2. Az így megvalósult hatásköri modell azonban a jogalkotó szándékától függetlenül – sőt inkább annak ellenére –, és csak részben összefüggésbe hozhatóan a perrendi szabályozással, a törvényszéki elsőfokú ügyérkezés hátrányára történő elmozdulás eredményezésére alkalmas. Ezt a feltételezést támasztják alá a hatálybalépést közvetlenül követő, 2018. évi statisztikai adatok, amelyek – figyelembe véve természetesen egy új törvény szükségszerű „tanulási" időszakát – az összes érkezéshez képest egyértelműen a törvényszéki elsőfokú ügyek arányainak a jelentős csökkenését igazolják.[3] Ennek alapvető oka, *nem eléggé hangsúlyozva a „devizahiteles ügyek" korábbi torzító hatását*, a hatásköri szabályozás folyamatos alakításának ad hoc jellege, amely során nem történt meg az elhatárolás koncepcionális, a meglévő bírósági szervezetrendszer kiemelkedő értékeihez igazítása. A folyamatosan módosításokkal kialakított, a négyszintű bírósági szervezetrendszert megvalósító külföldi jogrendszerek megoldásaitól eltérő, és a magyarországi perjogi hagyományokat sem követő hatásköri modellt az új perrendtartás lényegében, az általános hatáskörből következően fordított szabályozással leírt, koncepcionális változtatás nélkül átvette, amelynek – a kötelező jogi képviselet a törvényszéki perekre általánosan kiterjedő előírása mellett – nem kívánt ügyelosztási arányok kialakulása lehet a következménye.

IV.
A magyarországi hatásköri szabályozás története

1. Az új perrendtartás hatásköri szabályai a törvény hatálybalépésének időpontjában fennálló szervezeti keretekhez és a meglévő személyi és tárgyi erőforrásokhoz igazodó ideális ügyelosztási arányt kívántak fenntartani. A kodifikáció során részletes szakmai vita folyt az általános hatáskörű bíróság meghatározásáról, az egységes vagy differenciált perrendről, a kialakult hatásköri szabályok tényleges átfogó módosítására azonban nem került sor, mivel a Pp. által választott hatásköri modell – abból a feltételezésből kiindulva, hogy az arányos ügyelosztást biztosító aktuális szabályok tényleges fenntartása a megváltozott perrendtartás mellett is az ügyek lényegében azonos érkezéséhez fog vezetni – gyakorlatilag *fordított szövegezéssel* leképezte a korábbi jogszabályi rendelkezéseket. Elmaradt azonban annak a részletes elemzése, hogy ez a pillanatnyi helyzet – különös tekintettel a kötelező jogi képviselet bevezetésére, egyes időszakban tömegesen jelentkező pertípusok érkezésének változására, a perelhárító mechanizmusok működésére – a jövőben is fenntartható lesz-e.

A bemeneti szintek megvalósult elhatárolása nem érthető meg a szabályozás történeti alakulásának átfogó áttekintése nélkül.

2. Wopera Zsuzsa megfogalmazása szerint *„A Pp. a magyar perjogi hagyományokat megőrizve továbbfejleszti, ahol elsősorban a magyar jogtörténet kiemelkedő, és Európa-szerte elismerést kiváltó jogalkotási remekművére, az 1911. évi*

1 Az egyes adótörvények uniós kötelezettségekhez kapcsolódó, valamint egyes törvények adóigazgatási tárgyú módosításáról szóló 2018. évi LXXXII. törvény 79. §.

2 A polgári perben és a közigazgatási bírósági eljárásban alkalmazandó nyomtatványokról szóló 6/2019 (III.18.) IM rendelet.

3 Példaként: a statisztikai adatok szerint a peres érkezések száma a 2017. évhez képest a 2018. évben a Debreceni Törvényszék illetékességi területén a járásbírósági elsőfokú ügyekben 7192-ről 5689-re, 79,1%-kal, míg a törvényszéki elsőfokú ügyekben 664-ről 366-ra, 55,1%-kal; a Miskolci Törvényszék illetékességi területén a járásbírósági elsőfokú ügyekben 9112-ről 7081-re, 77,8%-kal, míg a törvényszéki elsőfokú ügyekben 1051-ről 573-ra, 45%-kal; a Veszprémi Törvényszék illetékességi területén a járásbírósági elsőfokú ügyekben 4689-ről 3841-re, 81,9%-kal, míg a törvényszéki elsőfokú ügyekben 434-ről 220-ra, 50,7%-kal; a Gyulai Törvényszék illetékességi területén a járásbírósági elsőfokú ügyekben 4495-ről 3774-re, 84%-kal, míg a törvényszéki elsőfokú ügyekben 382-ről 174-re, 45,6%-kal; az Egri Törvényszék illetékességi területén a járásbírósági elsőfokú ügyekben 4274-ről 3094-re, 72,4%-kal, míg a törvényszéki elsőfokú ügyekben 638-ról 288-ra, 45,1%-kal csökkent; a törvényszéki elsőfokú ügyekben lényegesen nagyobb arányú tehát a csökkenés, amely értelemszerűen megváltoztatja az ügyelosztásai arányokat is – így a például a Veszprémi Törvényszéken a járásbíróság-törvényszéki peres ügyek érkezésének aránya a 2017. évben 83,4 – 16, 6, míg a 2018. évben 94,6 – 5,4 (forrás: https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok - letöltés időpontja: 2019.09.05.)

I. törvénycikkre hivatkozik."[4] A kodifikáció számára alapvető mintaként szolgáló Plósz-féle Pp. a négyszintű bírósági szervezetrendszer történeti értékeinek az alapulvételével, a Kúria és az ítélőtáblák szakmai irányító szerepének a hangsúlyozásával, a törvényszékek és a járásbíróságok közötti ügyelosztás egységes szempontjainak a meghatározásával egy következetes, alapjaiban évtizedekig változatlan, bár meglehetősen összetett hatásköri szabályozást hozott létre. A jogterület jelentőségét igazolja, hogy a perrendtartás azonnal a hatásköri előírásokkal kezdődött. A Plósz-féle Pp. a *törvényszéket* határozta meg *általános hatáskörű bíróságként*. Ehhez képest tételesen felsorolta azokat a pereket, amelyek a kivételes hatáskörű járásbíróság hatáskörébe tartoznak. A kivételes hatáskört megalapozta egyrészt az alacsonyabb perérték, másrészt az ügy tömeges előfordulása, egyszerűbb megítélése, a gyors elintézéshez fűződő kiemelt érdek. A járásbíróság hatáskörébe tartoztak egyrészt azok a vagyonjogi perek, amelyek tárgyának értéke a kétezerötszáz koronát (mai értékviszonyok mellett kb. négymillió forintot) nem haladta meg; továbbá a tételesen felsorolt egyes ügyek, így a bérleti és a haszonbérleti viszonyból felmerülő perek; az úgynevezett sommás visszahelyezési perek, valamint a sommás határperek; az ingatlan visszabocsátása iránti perek; a szolgálati szerződésből eredő perek; az utazásra, elszállásolásra irányuló szerződésből eredő perek; az úgynevezett ideiglenes nőtartási követelések iránt indított perek; a házasságon kívüli születésen alapuló igényekkel kapcsolatos perek; valamint a külön törvény által a járásbíróság hatáskörébe utalt perek. A perrendtartás ugyanakkor alkivételeket is létrehozott annyiban, hogy egyes, a perérték alapján egyébként járásbírósági hatáskörbe tartozó perek esetében is kimondta a törvényszék hatáskörét: idetartoztak a hitbizományi jogviszonyból származó perek; a közhatalmi jogviszonyból eredő károk megtérítésével kapcsolatos perek; egyes cégek működésével és tagsági jogviszonyával kapcsolatos perek; a váltóóvások szabálytalanságát érintő perek; külön törvény által törvényszék hatáskörébe utalt perek. A törvényszék – a főszabályhoz igazodó – szélesebb hatáskörével együtt a törvény ismerte a perértéken alapuló elhatárolás miatt egyébként törvényszéki hatáskörbe tartozó ügyekben a járásbíróság hatáskörének a kikötését is.[5]

A hatásköri elhatárolás ugyanakkor a perrend koncepcionális megkülönböztetésével is járt, mert a járásbírósági és a törvényszéki eljárásra a törvény számos – a törvényszéki eljárásra az írásbeli előkészítésben, a fontosabb kérelmek írásban csatolásának kötelezettségében, a peranyag koncentrációjában, a társasbíráskodás alkalmazhatóságában jelentkező speciális szabályok által – lényeges eltérést határozott meg. A differenciálást – a mai megoldással szemben – nem a kötelező jogi képviselethez, hanem kifejezetten a hatáskörhöz rendelte. A kötelező jogi képviselet ugyanis csak részlegesen igazodott a bíróság hatásköréhez: a törvényszék előtt indult ügyekre a perrendtartás általános ügyvédkényszert vezetett be; ugyanakkor ismert kötelező jogi képviseletet a járásbíróság előtt indult perekben is akkor, ha a per tárgyának értéke az ezer koronát meghaladta, illetve a váltóperekben a félnek ügyvéddel kellett magát képviseltetnie.[6]

A Plósz-féle Pp. ezen túl a történeti hagyományok okán, valamint a joggyakorlat egységének biztosítása érdekében kiemelt feladatkört adott az ítélőtáblák részére, amely bíróságok a törvényszék széles körű hatásköre folytán a rendes perorvoslatok intézésének általános szintjét alkották, ugyanakkor felülvizsgálati jogkört is kaptak: a járásbíróság hatáskörébe utalt azokban a perekben, amelyek tárgyának értéke a kétezerötszáz koronát nem haladta meg, a törvényszék jogerős ítélete elleni felülvizsgálati kérelmet az ítélőtáblák bírálták el.[7]

3. A magyarországi történeti hagyományoknak megfelelő, a szerves jogfejlődés eredményeképpen létrejövő négyszintű bírósági szervezetrendszer 1950. január 1-jei hatállyal történő megszüntetése következtében a Plósz-féle Pp. következetes, dogmatikai és gyakorlati értelemben is kifogástalan hatásköri modellje felborult, és a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (1952-es Pp.) állandóan változó hatásköri rendelkezései jól mutatták a koncepció teljes hiányát, a szabályozás ad hoc jellegét. Különös problémát okozott, hogy a jogalkotó a háromszintű bírósági rendszerben – az ilyen megoldásokat alkalmazó jogrendszerek eljárási rendjével ellentétben – megtartotta a kettős bemenetet, viszont a legfelsőbb bírói szerv feladatkörét nem csupán a rendes perorvoslat intézésében jelölte meg. Ennek az volt a következménye, hogy az eleve csak szűk körben rendezhető megyei bírósági hatáskör attól függően alakult, hogy a jogalkotó pillanatnyilag milyen szempontokat helyezett előtérbe: a Legfelsőbb Bíróság rendes elvi szakmai irányító feladatkörének erősítését, az eljárások egyszerűsítését, a központi régió tehermentesítését, a speciális ismereteket igénylő, a bonyolultabb, a nehezebben megítélhető ügyek magasabb szintű bíróságra helyezését, vagy éppen az ügyfélközeliséget. A számtalan kisebb és nagyobb módosítás részletes bemutatása meghaladja a tanulmány által lehetővé tett kereteket, azonban a következő összegző bemutatásból levonhatók a változások legfőbb jellegzetességei. Megállapítható, hogy az 1952-es Pp. hatásköri szabályai *állandóan módosultak*, de nem voltak meghatároz-

4 Wopera Zsuzsa: *Preambulum*. In: Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata. Wolters Kluwer Kft., Budapest 2017. 16.

5 Plósz-féle Pp. 1–2. §.

6 Plósz-féle Pp. 94. §, 96. §.

7 Plósz-féle Pp. 525. §.

hatók kellő elméleti alapokkal is alátámasztható egyértelmű elhatárolási szempontok.

Az 1952-es Pp. mindvégig azt a megoldást követte, hogy *általános hatáskörű bíróság*ként a *járásbíróságot* jelölte meg akként, hogy a járásbíróság hatáskörébe tartoztak mindazok a perek, amelyeknek elbírálását különös rendelkezés nem utalta a megyei bíróság hatáskörébe. A kivételes hatáskört pedig alapvetően két szempont határozta meg: egyrészt *a per tárgyának meghatározott magasabb értéke* (amely értelemszerűen önmagában az ügy bonyolultságát még nem feltétlenül eredményezi), másrészt az ügy *speciális ismereteket igénylő* megítélése. A járásbíróság általános hatáskörét alapvetően statisztikai szemlélet indokolta: a jogalkotó szerint azt a szintű bíróságot kell megjelölni általános hatáskörű bíróságként, ahová az ügyek jelentős mennyisége érkezik. Ezt az indokot gyakran kiegészítette az ügyfélközeliség, a speciális ismeretek kivételességének a hangsúlyozása. Nem utalt a jogalkotó a két bemeneti szinten induló perek intézésének lényeges különbségére, nem hivatkozott sem a jogtörténeti hagyományokra, sem a külföldi tapasztalatokra. Csak az 1952-es Pp. hatályának utolsó éveiben vetette fel szempontként a meglévő erőforrásokat, a legfelsőbb szintű bírói szerv feladatkörén kívül az egységes joggyakorlat biztosíthatóságát. Az elhatárolás elvi alapjai tehát *esetlegesek* voltak. Az elhatároló pertárgyérték meghatározása mindig az adott ügyforgalmi adatokhoz igazodott, a speciális ismereteket igénylő ügyek megítélésének pedig a jogszabályi rendelkezések semmilyen objektív szempontjait nem határozták meg; gyakran előfordult, hogy a perrendtartás ugyanazokat az ügytípusokat egyszer nehezebb, egyszer egyszerűbb megítélésű ügyekként határozta meg. Jó példa erre a sajtó-helyreigazítási perek vagy a közigazgatási perek folyamatos „vándorlása". Mindezek alapján a jogkereső felek gyakran maguk is eltévedhettek a néhol túlságosan zavarossá sikeredett hatásköri szabályokban. A koncepció hiánya pedig azt eredményezte, hogy egy megszokott modell akár pillanatokon belül megváltozhatott.

A perrendtartás hatálybalépését követően – még a Plósz-féle Pp. szabályainak sajátos túléléseként – kezdetben viszonylag *szélesebb körű* volt a *megyei bíróság* kivételes elsőfokú *hatásköre*. Ennek értelmében a megyei bíróság hatáskörébe tartoztak a személyállapotra vonatkozó perek, az apasági és a származás megállapítása iránti egyéb perek kivételével; az állam, az államhatalom helyi szervei, az állam intézményei és vállalatai, továbbá a társadalmi szervezetek, a szövetkezetek és a szövetkezeti központok által vagy ellen indított azok a vagyonjogi perek, amelyek tárgyának értéke az *ötezer forintot* meghaladta; azok a perek, amelyeket a hatósági jogkört gyakorló személyek által a hivatalos eljárásukban okozott károk megtérítése iránt ellenük, jogutódaik vagy az állam (állami szerv) ellen indítottak; a szerzői jogi perek; a szabadalmi perek; a megyei bíróság által elrendelt végrehajtás vagy zárlat megszüntetése vagy korlátozása iránt indított perek; valamint azok a perek, amelyeket külön törvény, törvényerejű rendelet vagy minisztertanácsi rendelet a megyei bíróság hatáskörébe utalt. Szokatlan megoldás volt, hogy a meghatározott pertárgyérték nem önmagában, hanem a peres felek személyének konjunktív többletfeltételével együtt jelölte ki a magasabb szintű bíróság hatáskörét. Ezzel egyidejűleg is kijelenthető, hogy az 1952-es Pp. éppen a hatálybalépésének a pillanatában igazolta leginkább, hogy a háromszintű bírósági rendszer szemben áll a hazai jogtörténeti hagyományokkal, mert indokolt a hatáskör szélesebb körű differenciálása, de ez szükségszerűen a legfelsőbb szintű bíróság széles körű perorvoslati jogköréhez, így a szakmai irányítási feladatok háttérbe szorulásához vezet.

4. A viszonylag kiterjedt megyei bírósági hatáskör azonban csak rövidebb ideig állt fenn, tekintettel arra, hogy 1958. március 1-től a Pp. II. novellája jelentős változtatásokat hozott a szabályozás területén azzal a kifejezett céllal, hogy a megyei bíróságok elsőfokú hatáskörének *számottevő csökkentését* érje el azzal az indokkal, hogy a jogvitákat általában a felekhez közelebb eső járásbíróságok intézzék el, és hogy a perek túlnyomó része másodfokon a megyei bíróságok és ne a Legfelsőbb Bíróság elé kerüljön. Ugyanezeket a szempontokat kívánta erősíteni a jogalkotó más ügyek járásbírósági hatáskörbe utalása esetén is.

A látszólagos egyszerűsítési szándék azonban *nehezen átlátható*, alkivételekkel ellátott bonyolult előírásokat eredményezett. A járásbíróság általános hatáskörét a jogalkotó kiegészítette a pertárgyértéktől függetlenül is feltétlenül járásbírósági hatáskörbe tartozó perekkel, ide sorolva az az államigazgatási határozatok megtámadása folytán keletkezett pereket; a munkaviszonyból származó pereket; a hagyatéki pereket; a társadalombiztosítási jogviszonyból származó pereket; a bérleti és haszonbérleti, valamint a lakás használatára vonatkozó jogviszonyból származó pereket; a szerződéses termelésből és a gépállomási szerződésből származó pereket; az állatszavatossági pereket; a végrehajtási igénypereket. A megyei bíróság kivételes hatáskörének rendező szempontjai fennmaradtak ugyan, de ugyancsak kifejezetten nehézkes szabályozással. Az elhatároló pertárgyértéket a módosítás felemelte *húszezer* forintra, és fenntartotta változatlanul ehhez kapcsolódóan a peres felek személyében írt többletfeltételt. Megszüntette a módosítás azt a lehetőséget, hogy minisztertanácsi rendelet határozzon meg megyei bírósági hatáskört. A speciális megítélésű ügyek közül megyei bírósági hatáskörben maradtak a kisajátítási eljárásból eredő kártalanítási perek; azok a perek, amelyeket a hatósági jogkört gyakorló személyek által a hivatalos eljárásukban okozott károk megtérítése iránt ellenük, jogutódaik vagy az állam (állami szerv) ellen indítottak; a szerzői jogi perek; az iparjogvédelmi (szabadalmi stb.) perek; a végrehajtás vagy zárlat megszüntetése vagy korlátozása iránt indított perek, ha a végrehajtási eljárást a megyei bíróság indította meg; valamint azok a perek, ame-

lyeket törvény vagy törvényerejű rendelet a megyei bíróság hatáskörébe utalt. Tovább bonyolította a hatásköri rendezést, hogy a személyállapoti perek ugyan járásbírósági hatáskörbe kerültek, de azzal, hogy ezek a perek a megyei bíróság székhelyén levő járásbíróság hatáskörébe tartoznak (nem érvényesítve ezáltal az ügyfélközeliség szempontját). Sajátos újítás volt ezen felül, hogy bevezette azt a lehetőséget, hogy a Legfelsőbb Bíróság elnöke – hivatalból, illetőleg a legfőbb ügyész javaslatára – kivételes esetekben bármely bíróság bármely ügyét az eljárás bármely szakaszában a Legfelsőbb Bíróság hatáskörébe vonhatta.[8]

Az így megvalósult nehézkes szabályozás a négyszintű bírósági szervezetrendszer bevezetéséig lényeges elemeiben fennmaradt, de az elhatároló értékhatár, valamint a hatásköri rendezés szempontjából speciális megítélésűnek meghatározott ügyek folyamatosan változtak.

5. A megyei bíróságok hatáskörének következő *jelentős szűkítése* valósult meg 1961. október 1-jei hatállyal. A szűkítés indoka ebben az esetben kifejezetten az *ügyfélközeliség* jelentőségének a kiemelése volt. A módosító javaslat azt hangsúlyozta, hogy az *egységes bíróság* elvével összhangban az igazságszolgáltatás a *területi rendszer*t veszi alapul és a bíróságoknak ennek megfelelően kialakított tagoltsága felel meg a „szocialista demokratizmus" követelményeinek. Ezzel együtt továbbra is fontosnak tartotta figyelembe venni a *Legfelsőbb Bíróság munkaterhét* is azzal, hogy ha ügyforgalmának jelentős részét nem olyan ügyek alkotják, amelyekben közvetlenül – másodfokon – ítélkezik, akkor szükségképpen több időt tud fordítani az *ítélkezés egységét* biztosítani hivatott elvi irányításra.

Ez a módosítás az értékhatárt húszezer forintról jelentős mértékben, *háromszázezer forintra* emelte fel, önmagában ezzel lényeges mértékben szűkítve tovább a megyei bírósági hatáskört. Kikerültek a megyei bíróság hatásköréből a kisajátítási eljárásból eredő kártalanítási perek. Megszűnt a személyállapoti pereknek a megyei bíróság székhelyén levő járásbírósághoz koncentrálása, és ettől kezdődően ezekben a perekben valamennyi illetékes járásbíróság eljárt. Nem szüntette meg azonban a módosítás az alkivételekkel ellátott, nehezen átlátható szabályozási modellt.[9]

6. A következő jelentős változtatást a Pp. III. novellája vezette be 1973. január 1-jei hatállyal, amely lényegesen átláthatóbbá tette a hatásköri rendelkezéseket azzal, hogy megszüntette a pertárgyértéken alapuló elhatárolás további konjunktív, a peres felek személyén alapuló többletfeltételét, és ehhez kapcsolódóan a továbbiakban kiiktatta az eljárási rendből a pertárgyértéktől függetlenül járásbíróság hatáskörébe utalt vagyonjogi perek alkivételként szabályozott előírásait. További fontos lépest jelentett, hogy a megyei bíróság kivételes hatáskörét továbbiakban csak törvény határozhatta meg, törvényerejű rendelet nem. A módosítás legfontosabb, a jogalkotó által kiemelt szempontja az *egyszerűsítés* volt. Az eljárás szoros értelemben vett egyszerűsítése és gyorsítása eszerint ugyanis vonatkozik a pereknek a járásbíróság és a megyei bíróság közötti megoszlására is: ezt szolgálja az elhatárolás leegyszerűsítése annyiban, amennyiben a megyei bíróság hatáskörébe csak a felsorolt ügyek tartoznak, minden más ügyben kivétel nélkül a járásbíróság jár el. Ettől kezdődően a jogalkotó visszatért az általános hatáskör 1952-es Pp. hatálybalépésekor már alkalmazott azon megoldására, amely szerint – alkivétel nélkül – a járásbíróság hatáskörébe tartoznak mindazok a perek, amelyeknek elbírálását külön rendelkezés nem utalja a megyei bíróság hatáskörébe. A megyei bíróság hatáskörébe utalta – tehát külön többletfeltétel nélkül – azokat a vagyonjogi pereket, amelyek tárgyának értéke a háromszázezer forintot meghaladta; azokat a pereket, amelyeket az államigazgatási jogkörben eljáró személyek által a hivatalos eljárásukban okozott károk megtérítése iránt ellenük, jogutódaik vagy az állam (állami szerv) ellen indítottak; a szerzői jogi pereket; az iparjogvédelmi pereket; a sajtó-helyreigazítási pereket; a közös vállalat igazgatótanácsa határozatának megtámadására irányuló pereket; a bejegyzett kereskedelmi név (cég) jogosulatlan használatával kapcsolatos pereket; az állampolgársági bizonyítvány ténymegállapításával kapcsolatos pereket; a végrehajtás megszüntetése vagy korlátozása iránt indított pereket, ha a végrehajtási eljárást a megyei bíróság indította meg; valamint azokat a pereket, amelyeket a törvény a megyei bíróság hatáskörébe utalt.[10]

A négyszintű bírósági rendszer bevezetéséig a továbbiakban általában a megyei bíróság hatásköre *hol nőtt, hol csökkent*. Ideiglenesen 1989. január 1-től megyei bírósági hatáskörbe kerültek a gazdasági társaság határozatának felülvizsgálatára irányuló perek.[11] A jogalkotó a megyei bíróság hatáskörébe utalta 1991. július 27-től az országos hatáskörű közigazgatási szervek határozatainak felülvizsgálata iránti közigazgatási pereket[12], majd 1999. január 1-től a valamennyi közigazgatási pert a társadalombiztosítási határozatok bírósági felülvizsgálata iránti perek kivételével.[13] Az elhatároló pertárgyérték rendszeresen nőtt – 1980. ja-

8 A polgári perrendtartás egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1957. évi VIII. törvény 7. §.

9 A polgári perrendtartás egyes hatásköri szabályainak módosításáról szóló 1961. évi 14. törvényerejű rendelet 1–2. §.

10 A polgári perrendtartás módosításáról szóló 1972. évi 26. törvényerejű rendelet 8–9. §.

11 A polgári eljárási szabályok módosításáról szóló 1988. évi XIII. törvény 1. §.

12 A közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatának kiterjesztéséről szóló 1991. évi XXVI. törvény 6. §.

13 Az igazságszolgáltatással kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 1998. évi LXXI. törvény 5. § (2) bek.

nuár 1-jétől *egymillió* forintra[14], 1989 december 11-től *hárommillió* forintra[15], 1993. január 1-től pedig *tízmillió* forintra.[16] Az utóbbi módosítással együtt a jogalkotó további hatáskörszűkítést határozott el annyiban, hogy kivette a megyei bíróság hatásköréből a sajtó-helyreigazítási pereket, a gazdasági társaság határozatának felülvizsgálatára irányuló pereket, a bejegyzett kereskedelmi név (cég) jogosulatlan használatával kapcsolatos pereket, valamint a megyei bíróság által elrendelt végrehajtás megszüntetése vagy korlátozása iránt indított pereket. Kismértékben bonyolította egyidejűleg a jogalkotó a szabályozást a vagyonjogi perek pertárgyértéken alapuló elhatárolása alóli alkivételként a házassági perrel összekapcsolt házassági vagyonjogi perek a járásbíróság feltétlen hatáskörét megalapozó szabályának a megteremtésével.[17]

7. Jelentős változást eredményezett a *négyszintű bírósági szervezetrendszer* a magyar történelmi hagyományoknak megfelelő *visszaállítása*, amely a megyei bírósági hatáskör növekedését eredményezte. A jogalkotó 2003. július 1-jei hatállyal módosította a hatásköri szabályokat, kiemelten hangsúlyozva az *arányos ügyelosztás* szempontjait. Kifejezte azt a jogalkotói szándékot, hogy a helyi bíróságok aránytalanul nagy munkaterhe csökkenjen, a Legfelsőbb Bíróság pedig lehetőség szerint mentesüljön a másodfokú ítélkezéssel járó feladatok alól, annak érdekében, hogy *a jogalkalmazás egységesítésével* kapcsolatos alkotmányos feladatainak eleget tehessen. Ennek elsődleges eszköze volt az elhatároló értékhatár *ötmillió* forintra leszállítása, valamint a speciális megítélésű ügyekben a megyei bírósági határkör kisebb bővítése, ettől kezdődően kerültek a kivételes hatáskörbe a személyhez fűződő jogok megsértése miatt keletkezett polgári jogi igények érvényesítése iránt indított perek; az értékpapírból származó jogviszonnyal kapcsolatos perek; ismét a sajtó-helyreigazítási perek; míg a közigazgatási perek köréből a munkaügyi bíróság hatáskörébe tartozó ügyeket a módosító törvény már 2000. március 1-től kiszélesítette.[18]

Az ügyérkezések arányainak szempontjából jelentősnek nem gondolt, elvi szempontúnak tartott – a jogalkalmazás egységességével indokolt – módosulást eredményezett a fogyasztóvédelmi tárgyú jogharmonizáció, amellyel összefüggésben a jogalkotó 2006. március 1-től megyei bírósági hatáskörbe utalta a tisztességtelen szerződési feltételek érvénytelensége tárgyában indított pereket.[19] 2006. január 1-től további kisebb módosítások történtek egyrészt azzal, hogy a törvény egyértelműsítette, amely szerint a megyei bíróság hatáskörébe tartoznak a személyhez fűződő jogok megsértése miatt keletkezett polgári jogi igények érvényesítése iránt indított perek, ideértve az e jogok megsértése miatt indított kártérítési pereket is, ha az előbbiekkel együtt vagy azok folyamán indítják meg; továbbá ide utalta az egészségügyi szolgáltatókkal kötött finanszírozási szerződésből eredő pereket.[20]

Az 1952-es Pp. hatálya alatt ezt követően lényeges változtatás az elhatároló pertárgyértéket illetően történt: törvénymódosítás 2011. március 1-től ötmillió forintról *tízmillió* forintra[21]; majd 2012. augusztus 1-től *harmincmillió* forintra[22] emelte fel a törvényszéki hatáskört megalapozó értéket, mindegyik esetben a fővárosi és megyei bírósági ügyteherre figyelemmel, a megfelelő munkamegosztás biztosítása céljából. Az utóbbi módosítás javaslata ezenfelül azt is hangsúlyozta, hogy a pertárgyérték felemelése nyomán a törvényszéki szinten felszabaduló *erőforrások* átcsoportosíthatóak a másodfokú ítélkezésre, míg az ítélőtáblákon felszabaduló erőforrások a *regionálisan szükséges szakmai tevékenység* erősítésére fordíthatók.

8. A polgári perrendtartás kodifikációja előtt rendelkezésre álltak tehát azok a tapasztalatok, amelyek által a hatásköri szabályok a létező bírósági szervezetrendszer adottságainak a figyelembevételével, a meglévő erőforrások optimális kihasználásával az ügyek koncentrált lefolytatását és befejezését elősegítő arányos ügyelosztást tudnak biztosítani. A jogalkotó azonban annyiban egyszerűbb helyzetben volt, hogy bár megfogalmazódtak az elhatárolás szempontjai – lényegében nem volt olyan perrendi rendelkezés, amely megkötötte volna a kezét abban, hogy milyen ügyeket kíván az egyes bemeneti szintekhez rendelni. Hiányzott az elhatárolás elvi alapja, nem voltak az ügyelosztásnak objektíven meghatározható ismérvei, és a folyamatos változtatások miatt nem is alakultak ki olyan állandó értékek, amelyek megnehezítették volna az esetlegesen szükségessé vált módosítások megvalósítását.

14 Egyes polgári eljárásjogi szabályok módosításáról szóló 1979. évi 31. törvényerejű rendelet 2. §.

15 Az Alkotmány módosításával összefüggésben egyes törvények módosításáról rendelkező 1989. évi XLII. törvény 17. § (1) bek.

16 A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben és az ehhez kapcsolódó jogszabályokban a felülvizsgálati eljárás megteremtéséről rendelkező 1992. évi LXVIII. törvény 4. § (1) bek.

17 A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben és az ehhez kapcsolódó jogszabályokban a felülvizsgálati eljárás megteremtéséről rendelkező 1992. évi LXVIII. törvény 4. § (2) bek.

18 Az Országos Ítélőtábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról szóló 1999. évi CX. törvény 7. §.

19 A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény, valamint egyes törvények fogyasztóvédelemmel összefüggő jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2006. évi III. törvény 1. §.

20 A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló 2005. évi CXXX. törvény 3. §.

21 Az egyes törvényeknek a bíróságok hatékony működését és a bírósági eljárások gyorsítását szolgáló módosításáról szóló 2010. évi CLXXXIII. törvény 101. §.

22 Az igazságügyi és közigazgatási tárgyú törvények módosításáról szóló 2012. évi CXVII. törvény 16. § a) pont.

V.
A megújult hatásköri modell kihívásai

1. A 2018. január 1-jén hatályba lépő polgári perrendtartás elvi jelentőségű változása volt – visszatérve a magyar perjogi hagyományokhoz – a törvényszék *általános hatáskörű bíróságként* meghatározása; ezzel együtt a megfelelő ügyelosztási arányok biztosítása céljából, alapvetően nem módosított a szabályozás szempontjain. A munkaügyi pereket leszámítva, a továbbra is két bemeneti szint – a törvényszék és a járásbíróság – közötti hatásköri megosztás alapja maradt a speciális megítélésű, bonyolultabb ügyek magasabb szintű bíróságra telepítése, így biztosítva egyben a bírói életpályán szerzett kiemelkedő tapasztalat, jelentős gyakorlat hasznosítását; figyelemmel arra, hogy az ügyek lényegesen nagyobb aránya indul a jogkereső felek lakóhelyéhez, székhelyéhez közelebbi alsó szintű bíróságon.

A törvényszék általános hatáskörű bíróságként meghatározását indokolta, hogy a Pp. az egységes professzionális *peres eljárási rendet* a törvényszék hatáskörébe tartozó ügyekre *modellezte*, és ehhez képest kivételként szabályozta a járásbírósági eljárási rendet. Mellette szólt továbbá az, hogy a jogi személyiséggel rendelkező törvényszékeken működnek a szakmai irányítást ellátó kollégiumok, de elvi indok volt az is, hogy a tiszta fellebbezési bírósági funkciót betöltő ítélőtáblákhoz általános hatáskörű elsőfokú bíróságként a törvényszékek illesztendők. Kemenes István a problémakörre rendkívüli alapossággal rámutató tanulmányának megfogalmazása szerint a szűkebb szakmai feladatokon kívül az igazgatási funkciók sem azért vannak a törvényszékhez telepítve, mert a törvényszék a jogi személy, hanem fordítva: azért a törvényszék a jogi személy, mert a megyén belül centrális szerepet tölt be az ítélkezésben és az igazgatásban egyaránt.[23]

2. Az általános elsőfokú hatáskörrel rendelkező bírósági szintet a kódex úgy határozta meg, hogy kifejezetten kimondta: *a törvényszék hatáskörébe tartoznak* mindazok a perek, amelyek elbírálását törvény nem utalja a járásbíróság – vagy kivételes szabály szerint a közigazgatási és munkaügyi bíróság – hatáskörébe.[24] Cél volt ezzel együtt, hogy a törvényszék általános hatáskörű bíróságként meghatározása a szervezeti, személyi feltételek figyelembevételével ne eredményezze az ügyeknek a jogkereső felekhez minél közelebbi telepítése igényéből származó elvárható ügyelosztási arány megváltoztatását: a bevezetett új hatásköri szabályozás a polgári perek nagy részét továbbra is a járásbíróságok hatáskörében kívánta tartani. Kemenes István hívta fel a jogalkotó különös felelősségét, amely szerint jól kell megválasztani és nevesíteni azokat az ügytípusokat, amelyeket a lakosság számára könnyen elérhető, ezért nagyobb számú, de kisebb bírói létszámmal működő járásbíróságok hatáskörébe célszerű utalni.[25] Ezt az eredményt a vagyonjogi perek új, nem csupán a pertárgyérték meghatározhatóságát, hanem a bíróság elé vitt jogviszony jellegét is tartalmazó meghatározása szándékozott biztosítani. A jogalkotó feltételezése ugyanis az volt, hogy a vagyonjogi per változatlan értelmezése mellett az új szabályozási rendszerből következően számos előre nem látható mennyiségben érkező, meg nem határozható pertárgyértékű ügyek a törvényszék hatáskörébe kerülnének. Ezt kívánta megelőzni azzal, hogy úgy rendelkezett: a járásbíróság hatáskörébe tartoznak azok a vagyonjogi perek, amelyek tárgyának értéke a *harmincmillió forintot nem haladja meg*, vagy amelyekben a vagyoni jogon alapuló igény értéke *nem meghatározható*. A vagyonjogi per fogalmát kiterjesztette, és a továbbiakban nem csupán eljárásjogi, hanem anyagi jogi szempontokat is figyelembe vett, amikor az értelmező rendelkezések között azt a definíciót vezette be, mely szerint vagyonjogi per az a per, amelyben az érvényesített igény a fél *vagyoni jogain* alapul, *vagy* értéke pénzösszegben *kifejezhető*.[26] Mindebből következően így továbbra is csak azok a vagyonjogi perek maradtak a törvényszék hatáskörében, amelyek tárgyának értéke meghaladja a harmincmillió forintot, a nem meghatározható értékű, de vagyoni jogon alapuló igény tárgyában indult perek viszont a járásbíróság hatáskörébe kerültek.

A *meg nem határozható értékű vagyonjogi perek* tehát az eltérő megközelítés miatt ismeretlenek voltak a korábbi eljárásjogban, és az újdonságból következően várható volt a kapcsolódó jogalkalmazási problémák jelentkezése. A gyakorlat által felvetett jogértelmezési megoldások viszont abba az irányba mutatnak, hogy nagyon szűk körűek maradtak a nem vagyonjoginak meghatározott perek, lényegében csak a személyi állapotot érintő és a személyiségi jogi perek tartoznak ide. Így a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2017. november 20–21. napi Országos Tanácskozásának 2. számú állásfoglalása értelmében a kapcsolattartás megváltoztatása iránti perek – a Pp. 20. § (3) bekezdés *b)* pontjában, a 7. § (1) bekezdés 17. pontjában írt értelmező rendelkezésben, a Pp. 429., 474. és 476. §-aiban, valamint a Ptk. 4:181. § (1) és (4) bekezdésében foglaltak egybevetett tartalma alapján – a személyi állapotot érintő perek kategóriájába sorolhatók, így azok a járásbíróság ha-

23 Kemenes István: *Észrevételek a törvényszékek és járásbíróságok között az ügyek hatásköri megosztásához*. In: Németh, János – Varga, István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai. HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2014. 96.

24 Pp. 20. § (1) bek.

25 Kemenes István: *Hatáskör*. In: Wopera Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2017.61.

26 Pp. 7. § (1) bek. 18. pont.

táskörébe tartoznak.[27] A Civilisztikai Kollégiumvezetők 2017. július 7. napi Országos Tanácskozásának 1. számú állásfoglalása szerint a birtokvédelmi per az alapesetét tekintve a Pp. 7. § (1) bekezdés 18. pontja szerinti vagyonjogi, és azon belül a 21. § (2) bekezdés *c)* pontja szerinti dologi jogi per. A birtokjog értéke azonban nem határozható meg, ezért az adott pertípusba tartozó perek a járásbíróság hatáskörébe tartoznak[28] Az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület 2017. december 8-án tartott ülésén elfogadott 16. számú állásfoglalása értelmében pedig a társasházi közgyűlési határozat érvénytelenségének megállapítására irányuló per vagyonjogi per; ebből következően mint meg nem határozható pertárgyértékű per, a járásbíróság hatáskörébe tartozik.[29] Elvi jelleggel mondta ki végzésében a Debreceni Ítélőtábla, hogy a törzskönyv kiadása, a vételi jog törlése és a kölcsönszerződés egyes kikötései érvénytelenségének megállapítása iránti per vagyonjogi per, és a járásbíróság hatáskörébe tartozik.[30] A Debreceni Ítélőtábla egy másik, hatásköri összeütközésben állást foglaló végzése pedig azt az álláspontot foglalta el, hogy a telki szolgalom létrejöttével, gyakorlásával, megszüntetésével és ingatlan-nyilvántartásból való törlésével kapcsolatos igény a fél vagyoni jogain alapul akkor is, ha az értéke pénzben nem meghatározható; ezért az igény érvényesítése végett a Pp. hatálya alatt indított per vagyonjogi pernek minősül.[31] Ezek a – hatályos szabályozási modellből következően helytálló – álláspontok viszont megerősítették, hogy a vagyonjogi perek széles körű értelmezése folytán a járásbíróságok kivételes hatáskörét ugyancsak egy általános fogalom jelöli ki, így gyakorlati szempontból a törvényszék „általános" hatásköre csak látszólagos.

3. A vagyonjogi elhatároláson felül – a speciális ismereteket igénylő, bonyolultabb, nem tömegesen előforduló vagyonjogi perek magasabb szintű bírósághoz, valamint a tömegesen előforduló, a jogvita jellege folytán az ügyfélközeliséget kiemelten igénylő perek alacsonyabb szintű bírósághoz telepítésének követelménye alapján – a Pp. lényegében fenntartotta a korábbi hatásköri szabályozást azzal, hogy az értékhatártól függő vagyonjogi pereken kívül a járásbíróság hatáskörébe utalta a Pp. XXXI. fejezetében szabályozott *személyi állapotot érintő pereket*, valamint Pp. XL. fejezetében szabályozott *végrehajtási pereket* – ugyanakkor a per tárgyának értékétől függetlenül egyes kiemelt jelentőségű pereket – alkivételként – a törvényszék hatáskörében tartott.[32] Megállapítható, hogy az új szabályozás, az általános hatáskörű bíróság meghatározásának elvi újdonsága mellett, kínosan ügyelt arra, hogy a megfelelő ügyelosztási arányok fenntartása miatt szinte egy az egyben leképezze az 1952-es Pp. hatásköri elhatárolását. Az egyetlen lényeges – az ügyérkezésben rövid távon viszont jelentős következménnyel járó – változás a tisztességtelen szerződési feltételek érvénytelensége tárgyában indított perek kivétele a törvényszéki hatáskörből, azzal az indokkal, hogy nem lehet az érvénytelenségi okok közül egyeseket kiragadni, és a keresettel szembeni érdemi védekezés alapján a járásbíróság egyébként is elbírált tisztességtelen szerződési feltételek érvénytelenségére alapított kifogásokat. A további módosítások – egyrészről a törvényszéki hatáskörből kikerülő nemzetközi árufuvarozási és szállítmányozási, az értékpapírból származó jogviszonnyal kapcsolatos és hogy az egészségügyi szolgáltatókkal kötött finanszírozási szerződésből eredő perek, másrészről ellenkező irányban a házassági perrel már nem összekapcsolható, harmincmillió forint pertárgyértéket meghaladó házassági vagyonjogi perek és a közérdekű perek hatásköri változása – az ügyek csekély száma folytán az ügyérkezési arányokra jelentős kihatással nem bírtak. A kialakított, könnyen átlátható modell lényeges eleme lett ezen túl a keresethalmazatok hatásköri szabályainak meghatározása úgy, hogy – átvéve a Kúria a korábbi hiányos szabályozást így értelmező kollégiumi véleménye jogi álláspontját[33] – *a per fogalmi egységességéből* kiinduló jogfejlesztő jogalkalmazói értelmezés kodifikálásaképpen kifejezetten kimondta, hogy ha valamelyik pertársra vagy kereseti kérelem elbírálására a törvényszéknek van hatásköre, a per *a törvényszék hatáskörébe* tartozik, feltéve, hogy a pertársaság vagy a keresethalmazat törvény által megengedett.[34] Mindezt kiegészíti – mint ahogy arra a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2017. november 20–21. napi Országos Tanácskozásának 3. számú állásfoglalása is rámutatott[35] – a törvényszék hatáskörét kijelölő szabályhoz képest speciális rendelkezés, amely úgy fogalmaz, hogy a valamelyik pertársra, illetve kereseti kérelem elbírálására a munkaügyi perben eljáró bíróságnak, míg a többi pertársra, illetve kereseti kérelemre a járásbíróságnak vagy törvényszéknek van hatásköre, a per a munkaügyi bíróság hatáskörébe tartozik, feltéve ebben az esetben is, hogy a pertársaság vagy a keresethalmazat törvény által megengedett.[36]

27 http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_171120-21_pp_kerdessor.pdf (letöltés időpontja: 2019.09.05.)

28 https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_07_lezarva.pdf (letöltés időpontja: 2019.09.05.)

29 https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/konz_testulet/allasfoglalas_2_jogszaballyal.pdf (letöltés időpontja: 2019.09.05.)

30 *Debreceni Ítélőtábla* Pkf.II.20.371/2018/2. – közzétéve: BDT 2018.3896.

31 *Debreceni Ítélőtábla* Gpkf.IV.30.185/2018/2. – közzétéve: BDT 2018.3895.

32 Pp. 20. § (3) bek. *b)–c)* pont.

33 1/2013. (VI. 17.) PK vélemény 2. pontja.

34 Pp. 20. § (4) bek.

35 http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_171120-21_pp_kerdessor.pdf (letöltés időpontja: 2019.09.05.)

36 Pp. 513. § (1) bek.

5. Összességében a kialakított hatásköri szabályozás igazodott a helyes bírói gyakorlat jogfejlesztő értelmezéséhez, és a törvényszéki perrend modelljének megfelelően a jogalkotónak a törvényszék általános hatáskörű bíróságként meghatározása mellett nem állt szándékában megváltoztatni az ügyelosztási arányokat.

A megvalósított modell kétségtelenül kritikus pontja azonban a magas elhatároló *pertárgyérték*, valamint a perjogi hagyományokhoz nem illeszkedő *vagyonjogi per* fogalom.

A hatáskör elhatárolásának a pertárgyértékhez kötése azzal a következménnyel jár, hogy amennyiben a jogalkotó észleli, hogy az ügyérkezések valamelyik szint rovására változtak, úgy elvileg az értékhatár felemelésével vagy csökkentésével viszonylag egyszerűen be tud avatkozni a helyes arány elérése érdekében. Jelentős nehézséget okoz azonban hazánkban a központi régió és a vidék ügyérkezései közötti jelentős különbség az értékviszonyok eltérései következtében. Az értékhatárok változtatásai jellemzően – több alkalommal a jogalkotásban ki is mondottan – a központi régió segítése érdekében történtek meg, amely azonban egyben a vidéki ügyérkezés akár drasztikus csökkenését is eredményezheti.

A *vagyonjogi per új fogalma* – az állandó értelmezési kényszeren felül – is jogalkalmazási *kihívásokat hoz magával*.

A vagyonjogi per alkalmazási nehézségeit fokozza, hogy a hatályba lépő törvény mind a *felülvizsgálatból kizárt határozatok*, mind a *hatáskör rögzülése* tárgyában használt vagyonjogi per fogalmat a korábbi hatályos meghatározáshoz – és nem az új, kettős jellegű definícióhoz – igazította. A törvényi rendelkezés értelmében nincs helye felülvizsgálatnak olyan vagyonjogi ügyekben, amelyekben a felülvizsgálati kérelemben *vitatott érték az ötmillió forintot nem haladja meg*, kivéve a közhatalom gyakorlásával kapcsolatos kártérítés, illetve sérelemdíj megfizetése iránt indított, valamint a tartási vagy élelmezési követelés, egyéb járadék iránt indított pereket.[37] A jogszabályhely nyelvtani értelmezése szerint felülvizsgálattal nem lennének támadhatók a meg nem határozható értékű vagyonjogi perek, mivel azok értéke *nem haladja meg* az ötmillió forintot – így például a jogi személyek alapításával és működésével kapcsolatos perek –, amely bizonyára nem lehetett a jogalkotó szándéka. A vagyonjogi per eltérő alapjára utal a Pp. relatív felülvizsgálati tilalmakat előíró jogszabályhelye, amely felsorolja azokat a pereket, amelyekben nincs helye felülvizsgálatnak, ha az elsőfokú bíróság ítéletét a másodfokú bíróság helybenhagyta – itt említi közvetlenül a bíróság előtt megindított birtokpereket, és itt szabályozza a társasház tulajdonostársi közösségének szervei által hozott határozatok megtámadása iránti pereket.[38] Ebből arra lehet következtetni, hogy ez utóbbi pereket nem sorolja a vagyonjogi perek közé, hiszen ha odasorolná, szükségtelen lenne a helybenhagyás esetében a felülvizsgálatból kizárásra utalás, mert ezek a perek az értékhatár-tilalom szerint egyébként sem lennének támadhatók – a kivételes befogadhatóságtól eltekintve – felülvizsgálattal. Lehet persze olyan értelmet is tulajdonítani az értékhatár-tilalomnak, hogy ide eleve nem tartozhatnak a meg nem határozható értékű perek, mert azoknak nincs értékük – ez azonban annyiban mindenképpen erőltetett megoldás, hogy szükségszerűen szembekerül az előírás nyelvtani értelmével, hiszen aminek az értéke nem meghatározható, annak az értéke nem lehet ötmillió forintnál több. Az értelmezési bizonytalanság egyértelműen a korábbi vagyonjogi per fogalom esetkörének használatára vezethető vissza.

Még inkább bonyolítja a vagyonjogi per új fogalmának alkalmazhatóságát az a rendelkezés, amely szerint a bíróság a hatáskörének hiányát hivatalból veszi figyelembe; azonban *ha a hatáskör a per tárgyának az értékétől függ*, az írásbeli ellenkérelem előterjesztését követően a hatáskör hiánya figyelembe nem vehető.[39] A korábbi szabályozási környezetben ez nem okozhatott értelmezési problémát, mert az 1952-es Pp. kivételesként határozta meg azt a speciális hatáskört, amely a per tárgyának értékén alapult – tudniillik ennek értelmében a törvényszék hatáskörébe tartoztak azok a vagyonjogi perek, amelyek tárgyának értéke a harmincmillió forintot meghaladta.[40] Az új szabályozási modell azonban éppen a járásbíróság speciális hatáskörét jelöli ki, de úgy, hogy idetartoznak nemcsak a harmincmillió forint értéket meg nem haladó perek, hanem ezenfelül azok a vagyonjogi perek is, amelyekben az érvényesített igény értéke nem meghatározható. Kérdés, hogy a nem meghatározható értékű vagyonjogi perek járásbírósági hatáskörbe utalása a per tárgyának az értékén alapul-e? Ezekben a perekben áttehető-e a keresetlevél az írásbeli ellenkérelem előterjesztését követően? Ha az az értelmezés, amely szerint a meg nem határozható érték azt jelenti, hogy a per tárgyának „nincs értéke", ez arra az eredményre vezet, hogy a hatáskör az írásbeli ellenkérelem előterjesztését követően is figyelembe vehető, amely ellentétesnek látszik a jogalkotó feltehető akaratával, hiszen semmi nem utal arra, hogy míg ezeket a pereket a jogalkotó változatlanul járásbírósági hatáskörben kívánta tartani, ugyanakkor a hatáskör rögzülésének rendszerét meg kívánta volna változtatni. Ha pedig az az értelmezés, amely szerint a meg nem határozható érték azt jelenti, hogy a per tárgyának „van értéke", csak az nem határozható meg, ez arra az eredményre vezet, hogy a hatáskör az írásbeli ellenkérelem előterjesztését követően nem

37 Pp. 408. § (1) bek.

38 Pp. 407. § (2) bek.

39 Pp. 24. § (1) bek.

40 1952-es Pp. 23. § (1) bek. a) pont.

vehető figyelembe, amely egybeesik a jogalkotó feltehető szándékával, viszont ugyanez az értelmezés éppen a jogalkotó szándékával ellentétes következtetésre vezet a felülvizsgálati értékhatár-tilalommal kapcsolatban.

Különös nehézséget okoz, hogy a normaszöveg alapján, amennyiben a jogalkalmazó azt észleli, hogy aránytalan ügyelosztás alakult ki akár a járásbíróság, akár a törvényszék hátrányára, úgy gyakorlatilag egyetlen *lehetősége az elhatároló pertárgyérték módosítása*, ugyanakkor az egyéb speciális perek hatásköri módosítása meglehetősen nehézkes: a törvényszéki hatáskör indokolt növelése esetén azért, mert akkor tovább növekszenek a kivétel alóli alkivételek, így még jobban megbomlik a modell koherenciája, ezért az egyre nehezebben átlátható; a járásbírósági hatáskör indokolt növelése esetén pedig azért, mert a vagyonjogi per tág értelmezése mellett lényegében nem maradnak olyan további, a törvényszék hatáskörébe sorolt pertípusok, amelyek adott esetben a járásbíróságra lennének telepíthetők.

6. A fordított szabályozás alapvetően a fennálló rendszer kisebb korrekciók melletti változatlan fenntartását irányozta elő. A korrekciók azonban szinte kivétel nélkül korábban törvényszéki hatáskörbe tartozó ügyek járásbírósági hatáskörbe utalását eredményezték. Ezzel együtt a Pp. hatálybalépését követő kapcsolódó kodifikáció is jellemzően a törvényszéki hatáskörbe tartozó ügyeket érintette, a legtöbbször az egyszerűsítés, a gyorsítás szándékával, de eredménye szerint ugyancsak ennek a bírósági szintnek (különösen vidéken) a munkaterhét aránytalanul csökkentve.

A jogalkotó több, jelenleg *törvényszéki hatáskörbe tartozó pert járásbírósági szintre utalt*, így a hatásköri szabályok között már nem szerepelnek a tisztességtelen szerződési feltételek érvénytelensége tárgyában indított perek (korábban ez volt a vidéki polgári ügyérkezés döntő része), az egészségügyi szolgáltatókkal kötött finanszírozási szerződésből eredő perek, az értékpapírból származó jogviszonnyal kapcsolatos perek (a váltóperek kivételével[41]), a nemzetközi árufuvarozási vagy szállítmányozási szerződéssel kapcsolatos perek, a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és észszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát ért sérelmek miatt a bíróság ellen indítható perek[42]. Ezzel szemben az eddig nem törvényszéki hatáskörbe utalt ügyek közül csak a – rendkívül ritka, és egyébként többségében eddig is a törvényszéki hatáskörű ügyekben indított – közérdekből indított pereket sorolja a főszabály hatálya alá. Ezen túl a közigazgatási jogkörben okozott károk megtérítésének a jogellenességet megállapító közigazgatási bírósági döntés kötelező eljárási előfeltételére[43], a fogvatartottak alapvető jogait sértő elhelyezések miatti igények büntetés-végrehajtási bírói hatáskörbe utalására[44], a civil szervezetek nyilvántartását érintő ügyészi jogkör és fellebbezési jogosultság csökkentésére[45], esetlegesen az eddig polgári bírói hatáskörbe tartozó szerződéses jogviták a jogszabályi közigazgatási szerződéssé nyilvánítás folytán közigazgatási ügyben eljáró bírósághoz telepítésére[46] tekintettel *jelentősen csökkent* a törvényszéki hatáskör – annak ellenére, hogy az általános perrendet a kódex éppen a törvényszékre modellezte.

VI.
Kitekintés: külföldi megoldások

1. A polgári perrendtartás kodifikációja támaszkodni kívánt a külföldi jogrendszerek bevált, modellként is alkalmazható megoldásaira. Iránymutatóként jelölte meg, többek között, a német, az osztrák vagy a közép-európai perrendtartásokat, és több területen – alapelvek, osztott perszerkezet, percezúra – máshol már jól működő szabályok bevezetését határozta el. Számos országban működik négyszintű bírósági szervezetrendszer, szinte kivétel nélkül a magasabb szintű – a törvényszéknek megfelelő – bíróságot határozva meg általános hatáskörűként. Ezek a megoldások kiemelten veszik figyelembe az általános hatáskörű bíróság fellebbviteli fórumaként működő – az ítélőtáblának megfelelő – bíróságok regionális szakmai irányító, a joggyakorlat egységesítésében betöltött szerepét, ezért jellemzően a rendes perorvoslaton felül többlethatásköröket is biztosítanak a részükre.

2. Az egyes országok hatásköri szabályainak a részletes elemzése lényegesen hosszabb írás feladata lehetne, hiszen nem lehet eltekinteni az adott perrendtartás megalkotásának körülményeitől, a jogrendszer sajátosságaitól, a történeti fejlődés jellemzőitől, a szabályozást befolyásoló társadalmi, gazdasági hatásoktól. Ezzel együtt az egyes hatásköri rendelkezések összehasonlítása alapján mégis lehet összefoglaló, a hazai perrendtartás hatályosulására, fejlesztésére is kiható következtetéseket tenni.

Németországban az általános hatáskörű bíróság a törvényszéki szintnek megfelelő bíróság *(tartományi bíróság – Landgericht)*. A járásbíróságnak megfelelő szintű bíró-

41 A váltójogi szabályokról szóló 2017. évi CLXXXVII. törvény 89. § (1) bek.

42 A Pp. nem tartalmaz ilyen eljárásra utalást, és egyelőre nem jött létre a tárgykörben jogszabály.

43 Pp. 24. § (3) bek.

44 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról rendelkező 2016. évi CX. törvény 25. §.

45 A civil szervezetek és a cégek nyilvántartásával összefüggő eljárások módosításáról és gyorsításáról szóló 2016. évi CLXXIX. törvény 8. § *c)* pont.

46 A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.) 4. § (2) bek. és 7. § 1. pont.

ság (*helyi bíróság – Amstgericht*) kivételes hatáskörébe tartoznak azok a perek, amelyek tárgyának értéke az *5000 euró (kb. 1 500 000 forint)* összeget nem haladja meg; továbbá a bérleti jogviták, a családjogi perek, a tartási perek. Az ítélőtáblának megfelelő szintű bíróság *(tartományi fellebbviteli bíróság – Oberlandesgericht)* nemcsak a törvényszék határozataival szembeni fellebbezéseket bírálja el, hanem idetartozik a járásbíróság határozataival szembeni fellebbezés elbírálása a felek választása esetén ugró fellebbezés alapján és minden esetben a családjogi perekben.[47]

Ausztriában az általános hatáskörű bíróság ugyancsak a törvényszéki szintnek megfelelő bíróság *(tartományi bíróság – Landesgericht)*. A járásbíróságnak megfelelő szintű bíróság *(körzeti bíróság – Bezirksgericht)* kivételes hatáskörébe tartoznak azok a perek, amelyek tárgyának értéke a *15 000 euró (kb. 4 500 000 forint)* összeget nem haladja meg; továbbá a bérleti jogviták, a családjogi perek, a végrehajtási perek. A pertárgyértéktől függetlenül azonban minden esetben a törvényszéknek megfelelő bíróság hatáskörébe tartoznak a közhatalmi kártérítési perek, az atomkárért való felelősségi perek, az adatvédelmi perek, a szerzői jogi perek és a versenyjogi perek. Az ítélőtáblának megfelelő szintű bíróság *(tartományi felsőbíróság – Oberlandesgericht)* kiemelt szerepét pedig alátámasztja, hogy a régió igazgatásáért az ítélőtábla elnöke felel.[48]

Franciaországban a perrendtartás *nem határozza meg az általános hatáskörű bíróságot,* hanem olyan szabályozást valósít meg, amely alkalmas az ügyek összességére nézve az elsőfokú bemeneti szint meghatározására. Ennek alapján törvényszéki szintnek megfelelő bíróság *(megyei bíróság – tribunal de grande instance)* hatáskörébe tartoznak azok a perek, amelyek tárgyának értéke *a 10 000 euró (kb. 3 000 000 forint)* összeget meghaladja, a családjogi perek, az öröklési perek, az ingatlanperek, a helyiségbérleti perek és az egyesületek feloszlatásával kapcsolatos perek; míg a járásbíróságnak megfelelő szintű bíróság (járásbíróság – *tribunal d'instance)* hatáskörébe tartoznak azok a perek, amelyek tárgyának értéke a 10 000 euró összeget nem haladja meg; továbbá a lakásbérleti perek, az életjáradéki perek és a választási jogviták.[49]

A hazánkkal sok tekintetben hasonló jogtörténeti fejlődést bejáró *Romániában az általános hatáskörű bíróság* a törvényszéki szintnek megfelelő bíróság *(törvényszék – tribunal)*. A járásbíróságnak megfelelő szintű bíróság *(körzeti bíróság – judecatoria)* kivételes hatáskörébe tartoznak azok a perek, amelyek tárgyának értéke a *200 000 RON (kb. 13 000 000 forint)* összeget nem haladja meg; továbbá a társasházi perek, a lakás kiürítése iránti perek, a közös tulajdon megszüntetése iránti perek, a birtokvédelmi perek, a családjogi perek, a pénzben ki nem fejezhető cselekmény elvégzésére irányuló perek és a végrehajtási perek. Az ítélőtáblának megfelelő szintű bíróság *(fellebbviteli bíróság – curtea de apel)* pedig nemcsak a törvényszék határozataival szembeni fellebbezéseket bírálja el, hanem egyrészt a közigazgatási perekben elsőfokú hatáskörrel is rendelkezik, másrészt felülvizsgálati jogkört is kapott a járásbírósági szinten indult ügyekben a törvényszéki jogerős ítéleteket érintően.[50]

Érdemes kitérni *Hollandia* eljárási rendjének bemutatására, amely elvileg a háromszintű bírósági szervezetrendszert választotta, azonban az ügyfélközeliség szempontjai kikényszerítették a kvázi kettős bemeneti szint kiépítését annyiban, hogy a legalsóbb szintű bíróságok kirendeltségeként törvénykezési helyek járnak el a kisebb jelentőségű, tömegesen előforduló ügyekben. *Az általános hatáskörű bíróság* az ennek alapján a törvényszéki szintnek megfelelő bíróság *(kerületi bíróság – Rechtbank)*. A kvázi járásbíróságnak megfelelő szintű bíróság *(alkerületi részleg – sector kanton)* kivételes hatáskörébe tartoznak azok a perek, amelyek tárgyának értéke a *25 000 euró (kb. 8 000 000 forint)* összeget nem haladja meg; továbbá a bérleti perek, a foglalkoztatási perek, a részletvételi perek. Az ítélőtáblának megfelelő szintű bíróság *(fellebbviteli bíróság – Gerechtshof)* pedig másodfokon elbírálja mind a törvényszéki, mind a járásbírósági szintnek megfelelő bíróság határozataival szembeni fellebbezéseket.[51]

3. Az irányadó perrendtartások alapján – az egyes jogrendszerek sajátos fejlődésének a figyelembevételével – a következő összefoglaló megállapítások tehetők:

A hatályos magyarországi szabályozás a négyszintű bírósági szervezetrendszert megvalósító országok perrendtartásához azonos megoldást alkalmaz abban, hogy általános hatáskörű bíróságként a magasabb szintű bíróságot, a törvényszéket határozza meg.

Egyezik a szabályozás módszere a hasonló szervezeti alapokon nyugvó jogrendszerek perjogi rendelkezéseivel annyiban is, hogy a járásbíróságnak megfelelő szintű bíróság kivételes hatáskörét két szempontrendszer határozza meg: egyrészt a per tárgyának meghatározott értéke; másrészt az ügy tömegesebb előfordulása, egyszerűbb megítélése.

Az általános európai tendenciáktól és a magyar jogtörténeti hagyományoktól *eltérően* ugyanakkor a polgári eljárásokban a magyarországi törvényszéki elsőfokú hatás-

47 https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-de-hu.do?-member=1 (letöltés időpontja: 2019.09.05.)

48 https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-at-hu.do?-member=1 (letöltés időpontja: 2019.09.05.)

49 https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-fr-hu.do?-member=1 (letöltés időpontja: 2019.09.05.)

50 https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-ro-hu.do?-member=1 (letöltés időpontja: 2019.09.05.)

51 https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-nl-hu.do?-member=1 (letöltés időpontja: 2019.09.05.), https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-nl-hu.do?-member=1 (letöltés időpontja: 2019.09.05.)

kör és az ítélőtáblai hatáskör *rendkívül szűk körű*, ennek alapvető okai:

– az elhatároló pertárgyérték hazánkban *kivételesen magas, 30 millió forint;* ez a vizsgált országok esetében lényegesen kisebb, 1,5–13 millió forintnak megfelelő összeg;

– a törvényszéki általános hatáskör meghatározása miatt más országokban a járásbírósági hatáskört a perjogi rendelkezések kifejezetten felsorolják – ebből következően a nem járásbírósági hatáskörbe sorolt nem meghatározható pertárgyértékű („egyéb") perek törvényszéki hatáskörbe tartoznak; a Pp. viszont *a meg nem határozható értékű perek járásbírósági hatáskörébe utalásával* és a vagyonjogi perek széles körű fogalmi meghatározásával lényegében „látszólagos" általános törvényszéki hatáskört határoz meg;

– a romániai megoldással szemben az *ítélőtábla elsőfokú hatáskörrel nem rendelkezik;*

– az ítélőtábla fellebbezési jogkört csak a – szűk körű – törvényszéki elsőfokú ügyekben kapott, a német megoldással szemben *a járásbírósági határozatok ellen rendes perorvoslati jogköre nincs;*

– a Plósz-féle Pp. és a romániai perrendtartás szabályozásával szemben *az ítélőtábla felülvizsgálati jogkört sem kapott.*

VII.
A korrekció lehetőségei

1. A perkoncentráció megfelelő érvényesüléséhez nem csupán a felek felelős pervitelén és a bíróság anyagi pervezetésén alapuló, koncepcionálisan megújult perjogi rendelkezések meghatározása, hanem ezen túl a fennálló szervezeti-személyi viszonyok értékeinek alapulvétele és a megfelelő ügyelosztási arányok biztosítása is szükséges. Annak ellenére azonban, hogy a törvényszéki eljárásra modellezett professzionális perrend legalább minimális mértékben a törvényszéki elsőfokú és az ítélőtáblai másodfokú hatáskör erősítését indokolná, a szabályok *lényegesen nagyobb mértékben vesznek el törvényszéki hatásköröket.* A felsőbb szintű bíróságok súlyának csökkenése nem pusztán a kódex által vállalt törekvésekkel ellentétes, hanem negatív hatással van a bírói életpályára, szűkítve a karrierlehetőséget, ezáltal összességében a bírói jövedelmek csökkenését okozza. Amennyiben a megvalósult modell nem megfelelő ügyelosztási arányokat eredményez, úgy a korrekcióra számtalan lehetőség kínálkozik – a vagyonjogi per fogalmának megváltoztatása, a törvényszéki hatáskör külön törvényekben történő bővítése, az ítélőtábla rendes jogorvoslati jogkörének szélesítése a járásbíróság határozatai elleni fellebbezés elbírálásával, illetőleg felülvizsgálati jogkör vagy akár egyéb feladatkör biztosítása.

2. Az aránytalanságot mérsékelheti a nemzetközi összehasonlításban kifejezetten magas elhatároló *pertárgyérték* – részletes hatásvizsgálatot követő – *csökkentése.* Nem töltheti be az általános hatáskör a valódi funkcióját, ha csupán olyan értékű vagyonjogi pereket bírál el a törvényszék, amelyek szinte csak kivételesen fordulnak elő. Ugyanakkor a 2011. és a 2012. évben éppen azért módosította a jogalkotó a korábbi 5 millió forintos pertárgyértéket először 10 millió, majd 30 millió forintra, mert ezzel kívánta tehermentesíteni az akkor rendkívül aránytalan ügyérkezéssel sújtott Fővárosi Törvényszéket – és a felemelt érték alapján járásbírósági hatáskörbe kerülő ügyek szétterítése sikeres volt, mivel ezáltal és egyéb igazgatási intézkedéssel eredményes volt az ügyhátralék feldolgozása. A pertárgyérték megváltoztatása a jogalkotó gyakran alkalmazott technikája, és rövid távon tudja kifejteni a kellő egyensúly eléréséhez szükséges hatást. Mindez azonban nem jelenti a hatásköri modell koncepcionális megújítását, ráadásul az értékviszonyok előre nem felmérhető változása esetén ismételt beavatkozást igényel. Tudomásul kell azonban venni, hogy a vagyonjogi viszonyok esetleges eltérései az ország egyes területein akár eltérően hathatnak az ügyérkezési arányokra is – holott a hatáskörmegosztás egyik legfontosabb funkciója az arányos munkateher biztosítása. Kompromisszumos megoldásként akár kizárólag ebben a részben felvethető a pertárgyértéket érintően a területileg *differenciált* hatásköri szabályozás, amely a tanulmány szerzője szerint ugyan nem vethet fel alkotmányossági aggályokat, mert a polgári perrendtartás nem ismer külön járásbírósági és törvényszéki perrendet, de alapvetően szokatlan a perrendi szabályok között (bár ehhez hasonló a felek által a Fővárosi Törvényszék, a Budapest Környéki Törvényszék és a Pesti Központi Kerületi Bíróság illetékessége kikötésének a tilalma[52]). A pertárgy értékének esetleges módosítása adott körülmények között szükséges, de nem egyetlen és nem feltétlenül elégséges eszköze a kívánt ügyérkezési arányok biztosításának.

Mindezzel együtt indokoltnak látszik *a vagyonjogi per fogalmának* a korábbi, a bírói gyakorlatban elfogadott *eljárási szempontú meghatározása.* A fogalom kiterjesztése az anyagi jogi jogviszony meghatározására egyrészt idegen is a perrendtartástól, másrészt a perfelvételre alkalmasság megállapítása során kívánja az ügy érdemére tartozó kérdések vizsgálatát, harmadrészt állandó értelmezési kérdéseket vet fel. Ezzel együtt nem is látszik igazolhatónak az a félelem, hogy a meg nem határozható pertárgyértékű ügyek tömegesen érkeznének a törvényszékre – tekintettel arra is, hogy a Pp. IV. fejezet 8. pontjának a pertárgyértéket meghatározó rendelkezései éppen az ebből a szempontból kritikus értelmezési kérdéseket oldották meg –, az ügyérkezések alapján ilyen jellegű ügyek jelentős megjelenése a járásbíróságokon sem fedezhető fel. A Plósz-féle Pp. és a nemzetközi perrendtartások pél-

52 Pp. 27. § (6) bek.

dái alapján a jogalkotó kellő mérlegeléssel fel tudja sorolni azokat a meg nem határozható értékű ügyeket, amelyek járásbírósági hatáskörben tartása indokolt. Érdemes megfontolni Ribai Csilla ezzel kapcsolatos megjegyzését, aki szerint a taxatív felsorolás a járásbíróságok hatáskörébe tartozó ügycsoportok tekintetében részletezőbb és ezáltal egyértelműbb – a joggyakorlat számára még külön értelmezést sem igényel.[53] Mindezzel a jogalkotó egyből három nehézséget áthidal: 1. a hatásköri elhatárolás egyértelműbb, mert nem egy túlzottan általános rendelkezésen alapul; 2. a felülvizsgálatból az értékhatár-tilalom alapján kizárt határozatok köre meghatározható contra legem értelmezés nélkül; 3. a perértéken alapuló hatáskör rögzülésének a gyakorlatban jól működő rendszerét nem kell megbontani vagy értelmezési nehézségekkel terhelni. Helyette a meg nem határozható perértékű ügyek arányos és a két bemeneti szint jellegzetességeihez igazodó hatásköri megosztását azzal éri el, hogy tételesen felsorolja a járásbírósági hatáskörbe tartozó pereket. Ráadásul ezzel tovább erősödik a szabályozás koherenciája: szükségtelen az alkivételek között felsorolni és az értelmező rendelkezések között kibontani a jogi személyek alapításával és törvényes működésével kapcsolatos pereket, lévén azok nem vagyonjogi perek.[54]

VIII. Összegzés

Kiemelkedő jelentősége van a bírósági szervezet fennálló szervezeti-személyi viszonyai alapulvételével, a megfelelő ügyelosztási arányok megtalálása mellett, a bírák előmenetele minél szélesebb körű biztosításának. A megvalósult hatásköri szabályozás a helyeselhető kitűzött célok mellett csak részlegesen eredményezi a fentiekben kifejtett célok érvényesíthetőségét, ezért célszerű a folyamatos gondolkodás az esetleg szükséges korrekció érdekében. Ehhez indokolt a jól működő nemzetközi példák felkutatása, a hazai jogtörténeti hagyományok értékeinek hangsúlyozása, és ezáltal a jogkereső felek érdekeit figyelembe vevő megoldások előnyeinek és veszélyeinek a vizsgálata. Ezt kívánta elősegíteni – kifejezetten vitaindító szándékkal, az optimális megoldások keresésének céljából – ez a tanulmány is.

53 Ribai Csilla: *Bírósági hatáskör és illetékesség.* In: Varga István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja. HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2018. 95.

54 Ennek megfelelően a Pp. 20. § (3) bekezdés a) pontjának rendelkezéséből kimaradna a „vagy amelyekben a vagyoni jogon alapuló igény értéke nem meghatározható" szöveg.

ÚJ MAGÁNJOG SOROZAT 17. KÖTETE

BEVEZETÉS A MAGYAR MAGÁNJOG ÁLTALÁNOS ELVEIBE

SZERZŐ: **Benke József**
ÁRA: **5000 Ft**

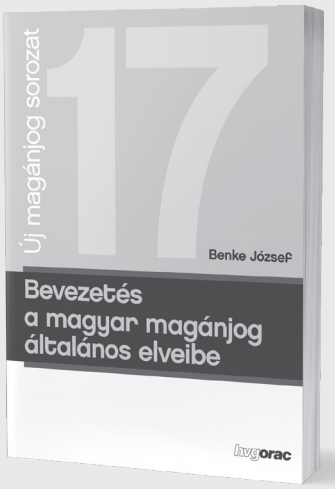

„Benke József remekbe szabott tanulmánya a magyar magánjog alapjaiba vezeti be az Olvasót; azokat a mélyen fekvő elvi megfontolásokat foglalja össze, amelyek a magánjogi törvényhozást és ítélkezést hagyományosan vezérlik […] A könyv kétharmadát a magánjog „alapvető elveinek" elemzése teszi ki, és e fejezetekben […] a Ptk. bevezető rendelkezései között tételesen is meghatározott elvei szerepelnek. […] Imponáló a felhasznált filozófiai, jogtörténeti és jogdogmatikai ismereti tárház, amelynek eredményeire támaszkodva, azokat újraértékelve és saját koncepciójának szolgálatába állítva megszületik az új mű. A Szerző […] meggyőzi olvasóját arról, hogy a téma kifejtéséhez és megértéséhez szükség van a felfestett háttértablóra. Mindenkinek ajánlom Benke József könyvét, aki a mindennapok szürkesége mögé akar nézni, és gyönyörködni kíván a magánjog uralkodó eszméinek gazdag világában."

Vékás Lajos: Ajánlás (részlet)

www.hvgorac.hu → Polgári jog

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo u. 14. +36 1 340 2304 +36 1 349 7600 info@hvgorac.hu

Tanulmány

Pápai-Tarr Ágnes egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem (Debrecen)

A büntetőjogi megegyezés tárgya: a büntetéskiszabás*

A *büntetőeljárás gyorsítása*, az eljárás hatékonyságának növelése évtizedek óta témája a külföldi és utóbbi időben mind gyakrabban a hazai szakirodalomnak is. A 2018. július 1-jén hatályba lépett új Büntetőeljárási törvényünk indokolása kiemelt *célkitűzésként* jelölte meg a *büntetőeljárások időszerűségének javítását*, melyet elsősorban a külön eljárások, nevezetesen a bíróság elé állítás, egyezségi és büntetővégzéses eljárások hatékonyabbá tételével és megreformálásával kívánt megvalósítani.[1]

I. Bevezető gondolatok

A büntetőeljárások gyorsítása *mindenkinek az érdeke*, kivéve bizonyos esetekben a terheltet, hiszen az *idő múlását* a bíróság a büntetéskiszabás során *enyhítő körülményként* értékeli.[2] Ezért az enyhébb büntetőjogi szankció reményében, sokszor tapasztalható védői oldalról a büntetőper elhúzására való törekvés. Az új Be.-ben azonban kifejezett prioritásként szerepel az eljárások gyorsítása, és a korábbinál jóval nagyobb hangsúlya van a terhelti együttműködésnek, mely többféle módon kaphat ellentételezést.[3] Az új Be. igyekezett teljesen új alapokra helyezni, és átdolgozni a korábbi tárgyalásról lemondás külön eljárás szabályait[4], és jelenleg több a *terhelti beismerésen alapuló eljárási formát* is találunk a törvényben, melyet *egyezségnek* nevez a szakirodalom. Mit várunk az új jogintézményektől? Természetesen az eljárások gyorsítását, és amennyiben lehetséges, lényegesen nagyobb ügyszámmal, mint ahogy azt a tárgyalásról lemondásnál megszokhattuk. Nos, ennek a feladatnak a teljesítése – tekintettel a tárgyalásról lemondás igen szegényes statisztikai adataira is – önmagában véve még nem lesz nagy kihívás. Ezzel a feladattal kétségtelenül még új jogintézményeink is megbirkózhatnak majd. De vajon a jogalkotónak sikerült-e érdekeltté tenni a büntetőper résztvevőit az egyezségben? Adott-e a jogalkotó *megfelelő kedvezményt* a terheltnek, hogy immár a per elhúzása helyett, az együttműködéshez fűződjön nagyobb érdeke? Képes lesz-e az egyezség valóban *hatékonyan működni* és az ezzel szemben elvárt 20%-os mutatót teljesíteni?[5] Úgy gondolom, hogy ez utóbbi kérdésre csak több év távlatából fogunk mindenki számára is megnyugtató választ adni. A jogintézmények szabályainak és működőképességének vizsgálata, pozitívumainak hangsúlyozása, esetleges hibáinak feltárása és azok orvoslására vonatkozó javaslatok megfogalmazása, mind az elméleti, mind a gyakorló büntetőjogászok érdeke és egyben feladata is. Vizsgálataim kizárólag a jogszabály szövegének feltárására és elemzésére és az abból adódó esetleges problémák megfogalmazására szorítkoznak, és ezúttal nem tisztem a jogintézmények valódi szükségességének a vizsgálatát is elvégezni.[6]

II. Történeti előzmények

1. A magyar büntetőperben a terhelti együttműködésen alapuló megegyezés nem minden történeti előzmény nélküli. 2000. március 1-je óta volt alkalmazható hazánkban a *tárgyalásról lemondás* külön eljárás, melyet a szakirodalomban *vádalkukként* is emlegettek.[7] A jogintézmény azonban az elmúlt 18 év alatt nem igazolta az ehhez fűzött reményeket, és az igen szégyenletes alkalmazási gyakoriságával, büntető eljárásjogunk egyik *„fantom"* jogintézménye maradt. Bár a jogalkotó nagyon sokáig bizalmat szavazott ennek az eljárásnak, újabb és újabb szabályozással folyamatosan próbálta hatékonyabbá tenni a jogintézményt[8], ennek ellenére még az *ügyek 1%-os* arányát

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült *(Szerk.)*

1 A 2017. évi XC. törvény, a büntetőeljárásról. Általános Indokolás III. A büntetőeljárási reform főbb irányai.

2 Pápai-Tarr Ágnes: *A büntetőeljárás gyorsításáról*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2012., 23.

3 Gulyásné dr. Birinyi Ildikó: *A bűnösség elismerésére irányuló egyezség* c. előadás (Debrecen, 2018. október 26.) Kézirat.

4 1998. évi XIX. törvény, XXVI. fejezet.

5 Gulyásné dr. Birinyi Ildikó: *i. m.* Kézirat.

6 A 2018-ban bekövetkezett „drasztikus" ügyteher-csökkenésre tekintettel már-már megkérdőjelezhető, hogy az eljárások gyorsítására valóban még mindig olyan nagy szükség van-e?

7 Ebbe a kategóriába sorolja Herke Csongor és Pápai-Tarr Ágnes is. Ld. Herke Csongor: *Megállapodások a büntetőperben*, Pécs, 2008. 127. Pápai-Tarr Ágnes: *i. m.* 100–102.

8 Pápai-Tarr Ágnes: *Büntetéskiszabási anomáliák a tárgyalásról lemon-*

sem sikerült ebben a formában megoldani.[9] 2016-ban országos összesítésben *101 vádlott* mondott le a tárgyaláshoz való jogáról, ami a terheltek 0,15%-át jelentette.[10] Voltak olyan évek, amikor a statisztikai adatok egyenesen arról számoltak be, hogy bizonyos megyékben, egy ügyben sem alkalmazták ezt a jogintézményt.[11] Mi volt a gond a tárgyalásról lemondással, és *miért nem vert gyökeret* a magyar büntetőjogban? Erre a kérdésre az elméleti és gyakorló büntetőjogászok közül is sokan kerestük, és néha már-már megtalálni véltük az adekvát és mindenki számára elfogadható, de meglehetősen összetett választ.[12]

A szerzők nagy része az *eljárás nehézkességét, az adminisztratív terheket*, illetve a terhelt részére biztosított kedvezmény igen csekély voltát jelölte meg okokként.[13] A jogintézmény a bevezetése óta *kézzelfogható hibákban szenvedett* és a büntetéskiszabás körében számos megoldatlan élethelyzet és anomália adódott, amik természetesen nem tették népszerűbbé ezt a külön eljárást.[14] Mivel a tárgyalásról lemondás – a gyakorlat által bizonyítottan is – korábbi formájában *teljesen életképtelen volt*, de az eljárások időszerűségének javítása továbbra is nagyon fontos feladat maradt, ezért indokolttá vált az eljárás új alapokra helyezése és újragondolása.

2. A jogintézmény megreformálásának folyamatában számos *pozitív külföldi példa* is a jogalkotó rendelkezésére állt. A *„vádalku"* eredetileg az angolszász országokban[15], pontosabban az USA-ban vert gyökeret és ott is szilárdult meg elsőként. Az angolszász jogfejlődés azonban ebben a tekintetben sem ment el nyomtalanul Európa mellett, és maga az *R (87) 18. számú Európa Tanácsi Ajánlás* is szorgalmazta a *„guilty plea"* jogintézményének a bevezetését a tagállamokba.[16] A csábítás eme szintjeinek egyre kevesebb ország tud ellenállni – aposztrofálta még a '90-es évek elején egyik cikkében *Farkas Ákos. „Az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása a kompromisszum jegyében az amerikai vádalku mintájára egyre több európai ország reformtörekvéseinek a zászlajára került fel."*[17] A kérdés csupán az, hogy ez a fajta *„amerikanizáció"* a vádalku teljes átvételét, lemásolását vagy csupán egy inspirációt jelentett-e, melyet a hazai jogrendszernek megfelelően, a helyi eljárásjogi sajátosságokat is figyelembe véve lehet átültetni.[18] Mára a kontinentális országok közül aligha tudnánk olyat említeni, ahol a büntetőeljárás egyszerűsítésének égisze alatt létrejött valamelyik jogintézményt a jogtudomány, a sajtó vagy akár az egyszerű hétköznapi emberek is, ne vádalkuként emlegetnék.[19] Igaz ez természetesen hazánkra is.

3. A *kontinentális vádalkuk* jelentős szerepet szánnak az ügyésznek, a terhelt beismerő vallomásának, de az eljárás egyszerűsítésében a bíróságok is megjelennek, jóllehet nem a klasszikus szerepükben. Itt ugyanis feladatuk nem az *igazság* kiderítése, hanem a felek *megállapodásának* jóváhagyása, törvényességi felügyelete. A *kontinentális vádalkuban* kevesebb az alku, kevésbé üzletszerű és az intézmények sokkal inkább jogszabályi garanciákhoz kötöttek. Habár a szakirodalom következetesen hangsúlyozza, és a tételes jog is azt mutatja, hogy a beismerő vallomás csupán egyike a bizonyítékoknak, és nem azok *királynője*, jelentőségét mégsem ez az álláspont fejezi ki a leghűségesebben.[20] Nincs új a nap alatt, hiszen a beismerő vallomás

dás körül, In.: Igazság, ideál és valóság, Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére, Debreceni Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2014. 290–301.

9 Pápai-Tarr Ágnes: *A büntetőperek elhúzódása*, In.: A magyar jogrendszer állapota, szerk.: Jakab A. – Gajdushek Gy., Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016. 791–793.

10 Büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai, 2016. 12.

11 Fantoly Zsanett: *Lemondás a tárgyalásról – lemondás az igazságról*, In. A büntető ítélet igazságtartalma, (szerk.: Erdei Árpád) Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 146.

12 Számos monográfia megjelent kifejezetten vagy részben ezzel a témával kapcsolatban. Ld.: Herke Csongor: *Megállapodások a büntetőperben*, Pécs, 2008., Fantoly Zsanett: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*, HVG-ORAC, Budapest, 2013., Pápai-Tarr Ágnes: *A büntetőeljárás gyorsításáról*, Gondolat Kiadó Budapest, 2012.

13 Lőrinczy György: *Gondolatok a büntetőeljárás egyszerűsítésének lehetőségeiről*, Bűnügyi Mozaik, 2006. 264., Oláh Edit: *A fehér holló esete, avagy lemondás a tárgyalásról a büntetőeljárás gyorsítására szolgáló eszközök tárházában,* Ügyészek Lapja, 2015/6, 77–78.

14 Pápai-Tarr Ágnes (2014): *i. m.* 290–301.

15 Kelemen Ágnes egyik cikkében megjegyzi, hogy bár ismeretes a „plea bargaining" Angliában is, de az Egyesült Államok gyakorlatához képest Angliában sokkal kisebb a jelentősége. Ld. Kelemen Ágnes: *Az opportunitás eljárási intézményei és gyakorlati tapasztalatai Angliában*. Magyar Jog, 1990/2. 170.

16 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az R (87) 18. számú Ajánlása kifejezetten a büntetőeljárások egyszerűsítése tárgyában született.

17 Farkas Ákos: *Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban,* Magyar Jog, 1992/8. 507.

18 Dongois, Nathalie – Virezad, Baptiste: *De l'américanisation des sciences pénales européennes*. In: Mélanges offerts á Raymond Gassin. Sciences pénales et sciences criminologiques. Presses Universitaires, d'Aix-Marseilles, 2007. 215–216.

19 E helyütt nem célom Európa különböző országaiban ismeretes *„vádalku"* jellegű jogintézmények bemutatása, csak érintőlegesen utalnék rá, hogy Angliában természetesen ismert a vádalku. Ld. részletesen: Kelemen Ágnes: *i. m.* 166–176.; továbbá Herke Csongor: *i. m.* 119–126. A német jogban 1975-ben rakták le az alku (Absprache) jogi alapjait. A spanyoloknál conformidad néven találkozunk a vádalkuval. Az olaszok „pattegiamento" néven emlegetik a rokon jogintézményüket. A portugálok a spanyol conformidadhoz hasonló jogintézményt ismernek, a franciák büntetőjogi megegyezésként emlegetik hasonló jogintézményüket és hosszasan folytathatnánk még a sort. Ezeknek a jogintézményeknek a részletesebb bemutatását ld.: Kertész Imre: *Megállapodás az elkövetővel*. Rendészeti Szemle, 1993/10. 15–22.; Farkas Ákos – Róth Erika: *A büntetőeljárás,* KJK KERSZÖV Budapest, 2007. 413–419.; Szilvágyi Attila: *Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban*. In.: Büntetőjogi Tanulmányok V. (szerk.: Kahler Frigyes) MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2004. 94–96., Pápai-Tarr Ágnes (2012) *i. m.* 212–225., Fantoly Zsanett – Ördög-Deák Andrea: *Vádalku kontinentális módra*, Magyar Jog, 2010/6. 364–367., Kiss Anna: *Búcsú egy jogintézménytől (A tárgyalásról lemondás múltja, jelene és jövője, hazánkban és Európa néhány államában,)* Ügyészek Lapja, 2017/2, 74–75.

20 Erdei Árpád: *Kodifikációs megfontolások a büntetőeljárás elvei ürügyén*. Magyar Jog, 1990/3. 219.

megszerzésére való törekvés ma is tendenciózus a büntetőeljárásokban. A terhelt beismerő vallomása számos esetben előfeltétele az eljárás gyorsítása érdekében bevezetett jogintézmények alkalmazásának, szentesítve és ellensúlyozva ezzel a hagyományos eljárás tradicionális alapelveinek esetleges sérelmét.

Mára kétséget kizáróan elmondható, hogy az *európai vádalkuk* is alkalmasak a büntetőperek gyorsítására azáltal, hogy jelentősen lerövidítik a bírósági eljárást, hiszen egyetlen tárgyalási napon az ügy lezárható. A konszenzuális elemeknek köszönhetően, a jogorvoslat gyakorlására sincs az esetek nagy százalékában szükség, így nem kerül sor másod- vagy harmadfokú eljárásra sem. Összességében tehát a külföldi tapasztalatok jó példaként szolgáltak a magyar jogalkotónak is. A hatályos Be.-ben szereplő egyezség számos ponton emlékeztet bennünket a francia megoldásokra[21], de vannak olyan szerzők is, akik a szlovén mintát tekintik a jogalkotó kiindulópontjának.[22]

III. Egyezség a hatályos szabályok alapján

A jogalkotó a tárgyalásról lemondás csődjéből kiindulva, nem csupán nevében igyekezett megváltoztatni ezt a jogintézményt, hanem szabályozását is megpróbálta új alapokra helyezni.[23] A szakirodalom és a gyakorlat egyelőre azonban nem egységes abban a kérdésben, hogy mit is nevezhetünk a büntetőeljárásban egyezségnek. Az új Be. ugyanis az egyezségnek két lehetséges formáját ismeri és szabályozza, mely az eljárás két különböző szakaszához kapcsolódik. Az általános eljárási szabályok között megjelenő *egyezség* a bűnösség beismeréséről[24] *bármely bűncselekmény* esetén lehetővé teszi az ügyész, a terhelt és a védő közötti megállapodás létrejöttét. Erre az egyezségre kifejezetten a *vádemelés előtt* kerülhet sor, amikor is az ügyész, a terhelt és a védő a bíróságtól függetlenül egy formális megállapodást köthet a bűnösség beismeréséről. A másik eset a *vádemelést követően* az *előkészítő üléshez* kötődik, mely valójában nem eredményez formális megállapodást, inkább a *terhelt jóváhagyását igényli*. A szakirodalomban több szerző – valószínűleg az új Be. általános indokolásából is kiindulva – mindkét jogintézményt büntetőjogi egyezségként említi.[25] A gyakorlati szakemberek – főleg az ügyészség részéről – elzárkóznak az elől, hogy az előkészítő ülésen befejezett büntetőügyben egyezségről beszéljünk. Tovább bonyolítva a fogalmi meghatározások körüli anomáliát, a közelmúltban egy védő előadásában azt is hallhattuk, hogy még a tárgyalás során a Be. 524. §-a szerinti beismerést is a harmadik típusú egyezséghez sorolhatjuk.[26]

A nyomozati szakban szereplő egyezség tekintetében senkinek nincs kételye, hiszen elnevezésében, céljában és lényegi ismérveiben, a jogintézmény az egyezség kategóriájába egyértelműen besorolható. A jogszabályok indokolása bár nem kötelező erejű, mégis orientációt ad, és feltárja azokat a célokat, melyek mentén egy-egy jogintézmény bevezetésre került. A magam részéről ennek megfelelően, a Be. 524. §-a szerinti beismerést, mivel az egyezség alapvető elemeit is nélkülözi, ezúttal külön nem tárgyalom. Az előkészítő ülésen, ahogy erre később még részletesen kitérek, igazi egyezségről aligha beszélhetünk, a jogalkotói célkitűzésekből kiindulva és az új Be. indokolását is alapul véve, ezt mégis a második típusú egyezségnek tekintem, és szabályait részletesebben vizsgálom. Annál is inkább, mivel a nyomozati szakban szabályozott egyezséghez képest, az előkészítő ülésen történő „megegyezés" sokkal több problémát és vitatott kérdést vet fel.

1. A bűnösség beismerésén alapuló egyezség a vádemelést megelőzően

1.1. Az első típusú egyezségre kifejezetten a vádemelés előtt kerülhet sor. A jogalkotó igyekezett a hatóságokat is érdekeltebbé tenni az együttműködésben, hiszen az egyezség kezdeményezésére már *a nyomozati szakban*, akár a terhelt első gyanúsítotti kihallgatása alkalmával is lehetőség van. Korábban a nyomozási szakasz változatlan formában zajlott, az új szabályok szerint azonban az eljárás gyorsítása már itt is elkezdődhet. Az eljárásra tehát bármely ügyben, *bármely bűncselekmény* esetén, de csakis felderített tényállás mellett van lehetőség. Az egyezségkötést az ügyész, a terhelt és a védő is kezdeményezheti, teljesen *informálisan,* írásbeliséghez kötött jegyzőkönyvek és határozatok hozatala nélkül. A kezdeményezés történhet tehát szóban, írásban, telefonon, telefaxon, vagy más technikai eszköz útján. Ezzel a lépéssel a jogalkotó min-

21 A francia megoldásokról ld. részletesen: Pápai-Tarr Ágnes (2012) *i. m.* 212–225. Ezt állapítja meg Gácsi Anett is, ld. Gácsi Anett: *A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárási törvényben*, In. Ünnepi Kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged, 2018. 275–279.

22 Ld. Gulyásné dr. Birinyi Ildikó: *i. m.* kézirat

23 Kiss Anna: *Egyezség a bűnösség beismeréséről az új Be.-ben*, Ld. https://jogaszvilag.hu/szakma/egyezseg-a-bunosseg-beismereserol-az-uj-be-ben/

24 Egyes értelmezések szerint az alapvető szemléletváltás része, hogy az eddig csupán kivételes eljárás, most főszabállyá válik azzal, hogy az általános szabályok között került elhelyezésre. Ld. Zsiros Bettina: *Valóság-e, ami igazságos?- Gondolatok a perbeli egyezségkötés új Be.-ben szabályozott intézményéről,* Büntetőjogi Szemle 2018/1. 95.

25 Kiss Anna: *Egyezség a bűnösség beismeréséről az új Be.-ben*, Ld. https://jogaszvilag.hu/szakma/egyezseg-a-bunosseg-beismereserol-az-uj-be-ben/, Gácsi Anett: *i. m.* 279–280. Ez Gellér Balázs véleménye is. ld. Vádalku magyar módra?-Egyezségkötés a büntetőeljárásban, Interjú Dr. Gellér Balázzsal. https://hvg.hu/brandchannel/elteajk_20181218_Vadalku_magyar_modra__Egyezsegkotes_a_buntetoeljarasban

26 Dr. Gyalog Balázs ügyvéd előadása az egyezségről, az új büntetőeljárási törvényben. https://www.youtube.com/watch?v=HkqmsNCXUIM

dent megtett annak érdekében, hogy a formák és adminisztrációs terhek bonyolításával az új eljárás *ne okozzon többletfeladatokat* a hatóságoknak.[27] Az ügyészség tájékoztatja a terheltet és a védőt, ha nem ért egyet az egyezség kezdeményezésével. Amennyiben a tényállás az ügyészség álláspontja szerint még nincs kellőképpen felderítve, akkor arról is tájékoztatja a védőt és a terheltet, ha a kezdeményezést még idő előttinek érzi. Ez természetesen nem zárja ki, hogy a nyomozás előrehaladtával, a *tényállás feltárásával*, ne lehetne *újabb kezdeményezéssel élni*. Életszerű ez a helyzet például egy bonyolult gazdasági bűncselekmény kapcsán, ahol a nyomozás kezdetén felderítetlen tényállás mellett, még nincs miről alkudozni. Sok esetben tehát a feleknek bölcsen kell megválasztani az időpontot, amikor az alku kezdeményezésére sor kerül.

1.2. Annak a kérdésnek az eldöntése, hogy van-e lehetőség az egyezségkötésre, az ügyészséget vezető ügyész hatáskörébe tartozik. Amennyiben az ügyész lehetőséget lát az egyezségre, védő bevonása kötelező, akár meghatalmazás, akár kirendelés útján. Az egyezség kezdeményezésének az elfogadása is mentes minden formaságtól, nem kell sem jegyzőkönyvet, sem határozatot készíteni.

Amennyiben a kezdeményezéssel mindenki egyetért, kezdetét veszi az eljárás második szakasza, a Be. szerint szintén *informális egyeztetés*.[28] Amit a jogalkotó egyszer már igyekezett leegyszerűsíteni, azt ezúttal maga a jogalkalmazó érthetetlen módon bonyolítja túl. A *9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás* 50. §-a szerint, a nyomozó hatóság által biztosított, folyamatos kép- és hangfelvétel készítésére alkalmas helyiségben a szükséges részletességgel jegyzőkönyvbe kell foglalni az egyeztetést, valamint az annak során elhangzott tájékoztatást és figyelmeztetést. A rögzítés említett módjának akadálya esetén pedig fel kell hívni a terheltet és védőjét arra, hogy kezdeményezésüket foglalják írásba, és a nyomozó hatóság útján küldjék meg az ügyészségnek. Az ügyészség álláspontja szerint erre garanciális okok miatt, azért is szükség van, hogy utólag ne képezhesse vita tárgyát, pontosan mi hangzott el, ki mit kért vagy ígért. Ez egyértelműen az írásbeliség és a papírforma felé fogja elmozdítani az eljárást, figyelemmel sok esetben a technikai feltételek meglétének hiányára is.

Az ügyészség a védővel a terhelt hozzájárulásával külön is egyeztethet. Az új szabályok szerint a tényállás és a bűncselekmény jogi minősítése *nem képezheti alku tárgyát*. A mindenki megnyugvására született szabályozással törvényi szinten nyert megfogalmazást, hogy a tényállás tekintetében történő alkudozásnak[29] – amely egyértelműen az angolszász típusú vádalkuk sajátossága – a magyar büntetőjogban nincs helye. A törvény szerint a minősítés szakmai kérdés, mely az ügyész feladata és a tényleges bűncselekmény alapján kell, hogy megtörténjen. Védői oldalról azonban már *erősen vitatható* az, hogy miért ne lehetne alku tárgya a minősítés, hiszen a védő is a jogi szakma képviselője és sok esetben éppen a minősítéssel nem értenek egyet a felek. Ezekben az esetekben a jelenlegi szabályozás szerint a védő vagy elfogadja az ügyész minősítéssel kapcsolatos egyoldalú ultimátumát, vagy lemond az egyezség lehetőségéről.

Az *egyezség tárgya* elsősorban a *büntetéskiszabás* és más járulékos kérdésekben való megállapodás lehet. A Btk. irányadó büntetéskiszabási szempontjait figyelembe véve, a felek megállapodnak a büntetés vagy büntetés helyett alkalmazott önálló intézkedés neméről és pontos mértékéről, valamint a büntetés mellett alkalmazható intézkedésekről, mellékbüntetésről és egyéb járulékos kérdésekről. Az indokolás szerint *nagy bizonytalansági tényezőt küszöböl ki* ezzel a jogalkotó és az eljárás sikeressége érdekében abba a helyzetbe hozza az ügyészséget, hogy *az ügyész* immár *garantálni tudja* az egyezség bírói jóváhagyása esetére a *büntetés konkrét mértékét*.[30]

A büntetéskiszabás tekintetében, ami *az anyagi jogi szabályokat* illeti, a tárgyalásról lemondás szabályaihoz képest, *érdemi változás nem történt*. A Be. 410. § (4) bekezdése arra az esetre, ha az egyezség tárgya a büntetéskiszabás[31], a Btk. 83. §-ának alkalmazását írja elő, tehát az enyhítés és a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezések figyelembe vehetők. A hivatkozott anyagi jogi szabályok az egyezség esetén az egyfokú enyhítést, illetve kísérlet és bűnsegély esetén a kétfokú enyhítést, együttműködő terhelt esetén pedig a kétfokú enyhítés alkalmazását teszik lehetővé.[32]

A tárgyalásról lemondás jogintézményének egyik legnagyobb kritikája mindig is a *büntetéskiszabásban rejlő anomáliák* és a terheltnek biztosított *látszatkedvezmények* voltak, melyek az új eljárás szabályaiban *sem kerültek or-*

27 A régi szabályozás egyik nagy kritikája, hogy többletfeladatokat és bonyolultabb adminisztrációt jelentett a hatóságok számára. Zsiros Bettina: *i. m.* 95.

28 Ld. Gácsi Anett: *i. m.* 280.

29 A tárgyalásról lemondás egyik módosításának volt egy olyan értelmezési lehetősége is, mely lehetővé tette volna a tényállásról való alkudozást is, mely egyértelműen az anyagi igazságról történő lemondást eredményezhette volna.

30 Az új Be. 408. §-ához írt indokolása. Lőrinczy György: *i. m.* 264.

31 Az esetek nagy többségénél ez várhatóan így lesz, hiszen mi más lehetne az egyezség tárgya?! Járulékos kérdésekben történő megállapodás véleményem szerint valóban, ahogyan a nevében is benne van, csak a büntetéskiszabás mellett járulékosan fogja az egyezség tárgyát képezni. Nem gondolnám, hogy a bűnügyi költségtől való mentesülés sok esetben elég „mézesmadzag" lenne az elkövető számára.

32 Megjegyzendő, hogy változás csak az együttműködő terhelt esetében van, hiszen immáron nem a büntetés maximumát garantálja itt sem a törvény, hanem kétfokú enyhítésre ad lehetőséget. Továbbra is tartom azt az álláspontomat és ebben Gácsi Anett is egyetért, hogy nem feltétlenül fog valódi kedvezményt jelenteni továbbra sem az elkövetőnek a büntetési tétel alsó határában meghatározott kedvezmény. Gácsi Anett: *i. m.* 286.

voslásra. Egyértelműen az ügyészségen fog múlni, hogy törvényi lehetőségeihez képest, az enyhítő szakasz alkalmazásával milyen mértékű kedvezményt fog biztosítani a terheltnek. Az ügyész továbbra is jobb alkupozícióban van, hiszen a törvény nem a lehetséges kiszabandó maximumot, hanem a minimum büntetést rögzíti. Az ügyésznek a rendelkezésére álló összes büntetéskiszabási szempont gondos mérlegelésével kell meghoznia lehetőség szerint egy olyan döntést, mely a büntetési céloknak még megfelel, mellyel az állami büntetőigény megfelelően érvényesítésre kerül, és melyben figyelembe veszi az eljárás gyorsításához fűződő állami és társadalmi érdeket is.

1.3. Amennyiben a terhelt tehát bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomást tesz és a felek között egyezség jön létre, ezt a *gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyvbe* foglalják. Az egyezségnek tartalmaznia kell a *bűncselekmény leírását* és a Btk. szerinti *minősítését* ugyanolyan részletességgel, mint a vádiratban. Tartalmaznia kell továbbá a terhelt nyilatkozatát, hogy a bűncselekmény vonatkozásában a *bűnösségét beismeri* és ennek érdekében beismerő vallomást tesz. Végül kötelező tartalmi elem a *büntetés vagy önállóan alkalmazható intézkedés meghatározása*, melynek összhangban kell állnia a büntetéskiszabás anyagi jogi szabályaival. Ez azt jelenti, hogy a büntetés céljára tekintettel és a büntetéskiszabási elveknek megfelelően kell, hogy a szankció meghatározás történjen, a Btk. enyhítésre vonatkozó szakaszainak a figyelembevételével. Emellett számos *járulékos kérdés* képezheti még az alku tárgyát. Rögzíthetik a felek a mellékbüntetés mértékét, egyéb büntetés mellett is alkalmazható intézkedésről is megállapodhatnak, dönthetnek a bűnügyi költség viseléséről, illetve a terhelt által vállalt egyéb kötelezettségeket is rögzíthetnek.[33]

Egyezség esetén az ügyész külön szabályok alapján emel vádat.[34] Az *ügyész* a vádiratban *három indítványt tesz*, egyrészről indítványozza, hogy a bíróság az *egyezséget hagyja jóvá*, másrészről az egyezség tartalmával megegyezően *milyen büntetést szabjon ki*, vagy intézkedést alkalmazzon, harmadrészről, hogy az egyezség tartalmával megegyezően *milyen egyéb intézkedést tegyen*.[35]

1.4. Ezt követően az eljárás jól elkülöníthető harmadik szakaszaként kapcsolódik be a bíróság. A *bíróság* az ügyet külön eljárásban meghatározott szabályok alapján, *előkészítő ülésen* bírálja el, ahol főszabály szerint az *ügydöntő határozatot* is meghozhatja. Az ügyész az ülésen ismerteti a vádat és az egyezség jóváhagyására irányuló indítványát. A bíróság ezt követően figyelmezteti a vádlottat az egyezség jóváhagyásának következményeiről. Ha a vádlott az egyezséggel megegyezően beismeri a bűnösségét és lemond a tárgyalás tartásának a jogáról, a bíróságnak döntenie kell az egyezség jóváhagyásáról. A bíróság ebben a körben azonban csupán *törvényességi kontrollt gyakorol*. Feladata arra szorítkozik, hogy ellenőrzi, hogy az egyezség megkötése és tartalma megfelel-e a törvény előírásainak. Ellenőrzi továbbá, hogy a vádlott az egyezség természetét és jóváhagyásának következményeit megértette-e. Ebben a körben a vádlott meghallgatására is csak szükség esetén kerül sor. Vizsgálat tárgyát képezi, hogy a *vádlott beszámítási képessége* és *beismerésének önkéntessége* iránt észszerű kétely nem mutatkozik-e. Az egyezséget a bíró semmilyen tekintetben *nem módosíthatja*. Amennyiben a fenti kérdésekről a bíró meggyőződött, akkor dönthet az egyezség elfogadásáról. A bíró jóváhagyó szerepbe kényszerítése némileg felborítja a hagyományos eljárási feladatok megosztásának az elvét is, hiszen a *minősítés* s a *büntetéskiszabás* feladata ebben az esetben a vád és a védelem *megegyezése szerint* alakul.

Amennyiben a bíró jóváhagyja a felek egyezségét, akkor akár ítéletet is hozhat az egyezség alapján. Kivételes esetben történhet még bizonyítás olyan járulékos kérdésekről, melyről a felek nem állapodtak[36] vagy nem állapodhattak meg.[37] A bíróság egyezséget jóváhagyó végzése ellen nincs helye fellebbezésnek. A felek közötti egyezség jóváhagyásával tehát a bíróság ténylegesen gyorsan pontot tehet bármely büntetőügy végére. A büntetőper résztvevőit meglepetés nem érheti, hiszen mindenki konszenzusa alapján született meg a jogerős döntés.

2. Mértékes indítvány az előkészítő ülésen

2.1. Az egyezségnek is nevezett jogintézmény alkalmazása kifejezetten a tárgyalás előkészítésének szakaszához kapcsolódik, vagyis a vádemelést követően kerülhet rá sor. Ez a típusú egyezség szabályozását tekintve, sokkal *több vitatott kérdést* vet fel és tartalmát illetően is részben rácáfol még az egyezség elnevezésre is. Az előkészítő ülésen lehetősége van a terheltnek egy *formális megállapodás nélküli*, gyakorlatilag a *terhelt jóváhagyását igénylő együttműködés* megkötésére. Az előkészítő ülésre történő idézésben a bíróság tájékoztatja többek között a terheltet arról is, hogy az előkészítő ülésen beismerheti a bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról.[38] A Be. 422. § (3) bekezdése lehetővé teszi az ügyész számára, hogy a *vádiratban a bünte-*

33 Vállalhatja, hogy az ügy vagy más büntetőügy vonatkozásában együttműködik az ügyészséggel.

34 Be. 424. § (1)–(3) bekezdés.

35 Gácsi Anett: *i. m.* 281.

36 Pl. bűnügyi költségről nem sikerült valamilyen oknál fogva megállapodni.

37 A törvény zárja ki, hogy pl. elkobzásról, vagyonelkobzásról nem születhet egyezség.

38 Be. 500. § (2) bekezdés a) pont.

tés mértékére indítványt tegyen, arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen beismerné a bűncselekmény elkövetését. Jelenleg a gyakorlatban ezt nevezik *mértékes indítványnak*, mely kétségtelenül új feladatokat ró az ügyészségre is. A mértékes indítvány megtétele azonban *nem kötelező,* csupán egy lehetőség az ügyész számára. Amennyiben az előkészítő ülésen a vádlott bűnösségét beismeri, a bíróság a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja.

Az előkészítő ülésen az ügyész ismerteti a vádat, az ezt alátámasztó bizonyítási eszközeit, és az eljárás során itt utoljára, *szóban mértékes indítványt* tehet, ha korábban erre a vádiratban nem került volna sor. Az *1/2018. (VI. 30.) LÜ h. körlevél* alapján, az ügyésznek határozott és konkrét elképzelést kell kialakítani arról, hogy az adott terhelt esetében milyen nemű, mértékű joghátrány kiszabása a legcélravezetőbb. Ehhez természetesen nem árt, ha ekkorra az ügyésznek már rendelkezésére áll a büntetéskiszabás során figyelembe veendő valamennyi fontos tény és információ. Az ügyésznek ismernie kell tehát a lehető legteljesebb mértékben a terhelt *személyi körülményeit*, fel kell tárnia a *tényleges vagyoni, jövedelmi helyzetét*, illetve az ítélkezési gyakorlat által kimunkált *enyhítő és súlyosító körülményekkel* is tisztában kell lennie.

Az előbb említett LÜ h. körlevél alapján, az előkészítő ülésen tett indítvány az általános joghátránykiszabási indítványhoz képest annyiban térhet el, amennyiben az ügyész enyhítő körülményként értékel(het)i a terhelt beismerő vallomását. Így a beismerő vallomásnak *nagyobb a nyomatéka*, ha például *felderítő jellegű*, és ezáltal hosszadalmas bizonyítási eljárás kerülhető el. Tettenérés esetén a beismerésnek azonban csekélyebb a súlya, s ugyanígy a kiemelkedően társadalomra veszélyes vagy éppen csekély fokban társadalomra veszélyes cselekményeknél, a beismerő vallomás enyhítő körülményként történő értékelése csak csekély fokban vagy egyáltalán nem is mérsékelheti a joghátrányt. Ebben a típusú megegyezésben a Btk. már *nem teszi lehetővé az enyhítő szakasz alkalmazását* sem, így az ügyész részéről a mértékes indítvány megtétele az általános büntetéskiszabási szabályokra tekintettel történik, figyelemmel a beismerő vallomásra, mint lehetséges enyhítő körülményre. Így ez a típusú egyezség *még annyi kedvezményt sem jelent* a vádlott számára, mintha a nyomozati szakban kerülne sor formális megállapodásra.

2.2. Az ügyésznek a törvény szövege alapján sem a vádiratban, sem az előkészítő ülésen *nem kötelező mértékes indítványt* tenni. Annak a megítélése tehát, hogy egyáltalán indokolt-e mértékes indítványt tenni, egyedül az *ügyész mérlegelési jogkörébe* tartozik. Ennek megtételére a bíróság nem hívhatja fel az ügyészt. A Be. indokolása szerint az ügyész, amennyiben nem tesz ilyen indítványt, azzal azt kockáztatja, hogy a döntés meghozatala előtt törvényes módon már nem befolyásolhatja a bíróság büntetéskiszabási tevékenységét.[39] A törvény e helyütt azonban hallgat arról is, hogy abban az esetben, ha az ügyész tesz ilyen indítványt, akkor az mennyiben köti majd a bíróságot? Itt ugyanis már kétségtelenül bírói szakban vagyunk, és a büntetéskiszabás a bíró feladata. Ebben a típusú alkuban tehát nincs a felek között egy formális megállapodás, mely garantál egy meghatározott szankciót, amitől a bíróság ne térhetne el. Nyilvánvalóan, ha a bíróság nem lenne az ügyész mértékes indítványához kötve és ettől súlyosabb jogkövetkezményt is kiszabhatna, az az új eljárás csődjét jelentené, ezért a választ a Be. 565. § (2) bekezdésében is megtaláljuk. A hivatkozott törvényhely expressis verbis kimondja, hogy a bíróság az ügyész mértékes indítványához kötve van, és nem szabhat ki az ügyész indítványánál *hátrányosabb* jogkövetkezményt. Az ügyészi indítvány tehát meghatározza a bíró mérlegelési jogának felső határát.

Jó kérdés azonban, hogy a bíróság hogyan értelmezi majd a hátrányosabb jogkövetkezmény fogalmát? Előfordulhat például, hogy az individualizáció szempontjait is szem előtt tartva, az ügyész által indítványozott *felfüggesztett szabadságvesztés* helyett, elzárás kerül majd kiszabásra? Az *elzárás enyhébb szankció*, mint a szabadságvesztés, de végrehajtására és a rövid tartamú szabadságelvonás káros hatásaira is tekintettel, egyértelműen hátrányosabb lehet a konkrét terhelt számára, mint a felfüggesztett büntetés. Védő legyen a talpán, aki meggyőzi a terheltet arról, hogy jobban járt, hiszen a felfüggesztett szabadságvesztés helyett, „csak" elzárást kapott, de azt le kell ülnie. Ami a súlyosítási tilalmat illeti, napjainkra meglehetősen képlékennyé vált a közérdekű munka és a pénzbüntetés közti hagyományos súlybeli különbségtétel is.[40] Egyesek szerint már nem igaz a tétel, miszerint a pénzbüntetés enyhébb büntetés lenne, mint a közérdekű munka. De higgyük csak el, hogy létezik az az elkövetői kör, amelyik semmiképpen nem szeretne pénzbüntetést fizetni és inkább a közérdekű munkát választaná és az állítás természetesen megfordítva is helytálló. A terhelt számára hátrányosabb büntetés tehát csupán a súlyosabb büntetés tilalmát jelenti-e, vagy egy a terhelt szempontjait is figyelembe vevő, már-már szubjektív mércét?

Kifejezetten bizonytalansági tényező az is, hogy amennyiben nincs az ügyész részéről előzetesen a büntetés nemére és mértékére indítvány, akkor a vádlott és

39 Be. 502. §-ához írt indokolás.

40 2009-ben a Be. súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezései közül a jogalkotó törölte, miszerint a pénzbüntetésnek közérdekű munkára változtatása sértené a súlyosítási tilalmat (2009. évi CXXXVI. törvény 19. §.) Az új Btk. indokolása azonban egyértelműen utal arra, hogy az első négy büntetés (szabadságvesztés, elzárás, közérdekű munka, pénzbüntetés) a súlyosítási tilalom szempontjából sorrendiséget jelent. A Kúria friss ítélete egyértelműen kimondja, hogy nem ütközik a súlyosítási tilalomba a pénzbüntetés a közérdekű munkára változtatása. BH 2018.219.

védő még inkább „zsákbamacskát vesz", kockáztat, és csak a bíró bölcs belátásában bízhat, hogy az a beismerésre és a tárgyalás tartásáról való lemondásra tekintettel, *kedvezőbb szankciót* fog kiszabni. Továbbra is hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a bíró ebben az esetben az általános büntetéskiszabási szabályok alapján jár el, és jogszabály erejénél fogva sem köteles semmilyen kedvezményt adni a terhelt számára.

2.3. Avagy a jogalkotó informálisan a második típusú egyezséggel megteremtette volna a sokak által már régóta várt *ítéleti alku* lehetőségét, amikor is a *bíró is bekapcsolódhat* a büntetéskiszabásról való *egyeztetésbe?* Ennek törvényi keretei ugyan kétségtelenül „még" nem biztosítottak, de a mindennapokban az előkészítő ülés előtti bírói, ügyészi, védői informális megbeszélések, pozitív eredményeket hozhatnak. Az ügyészség részéről azonban egyelőre határozott az az álláspont, hogy a mértékes indítvány megtétele nem lehet a bíróság, a vádlott, a védő és az ügyész közötti egyezkedés tárgya.

A büntetéskiszabással kapcsolatos nehézségeken felülemelkedve, más nyitott kérdések is vannak ezzel a jogintézménnyel kapcsolatban. Nem tisztázott például, hogy a vádlott beismerése és a tárgyalás jogáról való lemondása esetén, a bíróság eltérhet-e a vádirati minősítéstől? A fellebbezésről szóló fejezetben a törvény mindössze azt rögzíti, hogy a bűnösséget beismerő vallomás elfogadása esetén, nincs helye fellebbezésnek a bűnösség megállapítása, illetve a váddal egyező tényállás és jogi minősítés miatt.[41] Ez a rendelkezés azonban, véleményem szerint nem zárja ki, hogy a bíróság eltérő minősítést állapítson meg.[42] Ebben az esetben azonban már van fellebbezési jog. Egy ilyen típusú bírói döntés azonban újabb problémákat generálhat, hiszen amennyiben a bíróság a vádirati minősítéstől eltér, akkor kérdés, hogy az ügyész mértékes indítványa még mindig köti-e? Különösen érdekes ez abban az esetben, ha a vádirati és a bírói minősítés más büntetési tételű bűncselekményekre vonatkozik.

Újra és újra felmerül a kérdés, hogy a vádlott mibe is egyezik bele, hiszen az előkészítő ülésen történő beismerés esetén megannyi a bizonytalansági tényező. Az eddigi bírói gyakorlat – a rengeteg bizonytalansági tényező, és számos felmerülő kérdés ellenére –, úgy tűnik, hogy favorizálja ezt az eljárást és igyekszik minél szélesebb körben alkalmazni. Kifejezetten a sajtóban is nagy hírértékkel bírnak azok az ügyek, melyek előkészítő ülésen kerültek eddig befejezésre. Ezek között találunk többszörösen minősülő emberöléstől kezdve, kábítószer-birtokláson keresztül igen változatos ügyeket. Véleményem szerint a fenti vitás kérdések tisztázása remek szolgálatot tehetne a jogintézmény még sikeresebb gyakorlati alkalmazásának az előmozdításában.

IV. Összegzés

A külföldi pozitív tapasztalatokat is tanulmányozva, a jogalkotó igyekezett az új Be. szabályaival szilárdabb alapokra helyezni a büntetőjogi egyezséget. Mindenképp előrelépésként kell értékelnünk azt a törekvést, hogy a törvényhozó célja az volt, hogy *érdekeltebbé tegye* a büntetőper résztvevőit a gyorsított eljárás alkalmazásában. Mindezt olyan formában tette, hogy lehetőség szerint *ne növelje a hatóságok adminisztrációs* munkaterhét. Az eljárás pragmatikusabb szempontokat is figyelembe véve igyekszik megcélozni azokat a bűncselekményeket, ahol a tényállás *viszonylag egyszerűbb* és az ügy *első fokon egyébként is megoldódna*.[43]

Az egyezség *nincs a bűncselekmény tárgyi súlyához kötve*, mely sokakból ellenérzést vált ki. Jogosnak tűnő kérdés, hogy miért is adunk kedvezményt annak, aki akár többszörösen minősülő emberölést követett el? A bűncselekmény nagyobb tárgyi súlya, önmagában nem teszi bonyolulttá sem a büntetőeljárást, sem a bizonyítást, így a magam részéről nem látom akadályát annak, hogy egyszerűbb formában, hosszas tárgyalások nélkül az ilyen ügyek is egyezségkötéssel kerüljenek megoldásra. Mindenki megnyugtatására szolgáljon ugyanakkor az is, hogy az ügyész indítványa, különösen a második típusú egyezség esetén egyáltalán nem biztos, hogy olyan kedvezményes lesz az elkövető számára, sőt, kifejezetten nagyon szigorú is lehet. Az elsőként Hajdú-Bihar megyében előkészítő ülésen lezajlott emberölés bűncselekménye miatti egyezség feltehető kedvezménye az volt, hogy a bíróság nem zárta ki az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a vádlott feltételes szabadságra bocsátását, és annak legkorábbi időpontját 30 évben állapította meg.[44] A konkrét büntetőügyben a nyomozó hatóság alapos felderítő tevékenységet végzett, a vádlott a bűncselekmény elkövetését beismerte, így 1 óra 47 perc alatt jogerős döntés született és nem évekig húzódott az eljárás, mint ahogy egy átlagos emberölés miatt ez már csak lenni szokott.[45] Bíznunk kell az állami büntetőigény érvényesítésével megbízott szakembereinkben és a bíróság észszerű ítéletében, hogy az egyezségre alkalmas ügyek kiválasztása és

41 Be. 580. § (2) bekezdés a), b) pontok.

42 Ezt az álláspontot képviseli Pataki Bettina is. Ld. Pataki Bettina: *Az új Be. előkészítő üléséhez kötődő terhelti együttműködés*, https://arsboni.hu/az-uj-be-elokeszito-ulesehez-kotodo-terhelti-egyuttmukodes/

43 A Be. 731. §-ához fűzött indokolás.

44 http://www.haon.hu/az-elso-ulesen-itelet-szuletett-a-nagyerdei-gyilkossag-ugyeben/3989518

45 http://www.dehir.hu/bulvar/hogyan-szuletett-jogeros-itelet-targyalas-nelkul-a-nagyerdei-gyilkos-ugyeben/2018/09/20/

jóváhagyása megfelelő szakmai kompetenciával és józan ítélőképességgel történik majd.

Bár az új eljárások sok tekintetben előrelépést jelentenek, de kétségtelenül nem sikerült valamennyi vitás pontot tisztázni. Kritikaként kell megjegyeznem, hogy az anyagi büntető jogszabályok szükséges módosítását, melyek a büntetéskiszabást érintik, és amelyek miatt feltehetően eddig is akadozott az eljárás, továbbra sem oldotta meg a jogalkotó. Lehetséges, hogy ezután sem fog megfelelő érdeke fűződni az elkövetőnek az egyezséghez, különösen akkor, ha halmazati büntetést kell kiszabni. Ebben az esetben sajnos a vádlottnak nagyobb érdeke fog fűződni az idő múlásához és az eljárás elhúzásához, mint az eljárás gyorsításához. A jogalkotónak meg kellene fontolnia, hogy ne az enyhítő szakasz alkalmazására adjon lehetőséget, hanem egy lehetséges büntetési maximumot határozzon meg egyes esetekre, hiszen ezzel a halmazati büntetés, vagy akár a különös vagy többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályok is értelemszerűen alkalmazásra kerülhetnének. Az előkészítő ülésen történő megegyezés negatívuma, hogy ott még az enyhítés lehetőségének a kedvezményét sem teremtette meg a jogalkotó, így félő, hogy a beismerő vallomásnak önmagában nem lesz a büntetést lényegesen enyhítő hatása.

Nehezíti némileg az új eljárások átláthatóságát, hogy a Be. ugyan az eljárás egyes szakaszaihoz kapcsolódóan szabályozza az egyezséget, de az eljárások teljes megismerését nem feltétlenül szolgálja a széttöredezett szabályozás.[46] Különösen problémásnak érzem ezt az előkészítő ülésen történő egyezség esetén.

A fent bemutatottak alapján vitás pont lényegében, hogy a második típusú egyezség esetén, a bíróság menynyiben térhet el az ügyész indítványától, hiszen néha még a látszólag pozitív irányban való eltérés is hátrányosabb lehet a terhelt számára. Ha azonban a bíróság nem térhetne el, akkor azzal büntetéskiszabási kompetenciáját indokolatlanul csorbítanánk. Kérdéses ugyanakkor az is, hogy tulajdonképpen mibe is egyezzen bele a vádlott, ha az ügyész mértékes indítványt sem a vádiratban, sem az előkészítő ülésen nem tett? Nem tisztázott az sem, hogy a bíróság az előkészítő ülésen a vádirati minősítéstől eltérhet-e? Amennyiben igen, akkor köti-e az ügyész mértékes indítványa?

Nagy kérdés az új eljárásokkal kapcsolatosan, hogy a büntetőper résztvevői felismerik-e és egyetértenek-e azzal a jogalkotói kívánalommal, hogy az eljárások észszerű időn belüli befejezése, felülír bizonyos klasszikus elveket. Ehhez a felismeréshez persze a már régóta és sokat emlegetett szemléletváltásra is igen nagy szükség van és lesz is a jövőben, annak érdekében, hogy az új jogintézmények ne legyenek a tárgyalásról lemondás sorsára ítélve. Az eljárások sikerének a kulcsa, ha mind az ügyészség, mind a bíróság és a védők is felismerik az új eljárások teremtette gyorsítási lehetőséget és a korábbi büntetéskiszabási gyakorlathoz képest tényleges kedvezményt adnak a terheltnek, őt is érdekeltté téve a megegyezésben. Franciaországban a téma egyik kiemelkedő szakértőjének véleménye szerint, az eljárás sikerének a kulcsa, hogy a büntetőper résztvevői egyetértésben legyenek, így szerinte az ügyésznek kell előzetesen informális egyeztetéseket folytatni a bírósággal és a védőkkel, hogy haladó szellemmel és gyakorlatias módon sikerüljön egy mindenki megelégedettségét szolgáló egyezséget elfogadni.[47]

Talán nem tűnik közhelynek, ha újra és újra hangsúlyozzuk, hogy az eljárás gyorsításában az ügyésznek van kulcsszerepe. Az új Be. az ügyésznek biztosított diszkrecionális jogkörben már egészen elment addig, hogy az ügyész a büntetés konkrét mértékére is tehet indítványt. Nyilvánvalóan ez új feladatokat is jelent az ügyész számára, és kétségtelenül újraértelmezi bizonyos esetekben a büntetéskiszabás tradicionális feladatát is. A magam részéről én is úgy gondolom, hogy a jogintézmény sikerének letéteményese az ügyész, hiszen a terheltnek felajánlott és garantált büntetés, és a mértékes indítvány megtétele záloga a sikernek. Ahhoz azonban, hogy ez sikeres és valóban kedvezményes legyen, a jogalkotónak is vannak még feladatai. A bemutatottak alapján elmondható, hogy az új eljárások számos kérdést vetnek még fel, melyeknek megválaszolása – már csak a jogintézmények gyakorlati hatékonysága miatt is – mind a jogalkotó, mind a jogalkalmazó elodázhatatlan teendőit gyarapítja.

46 Gácsi Anett: *i. m.* 285.

47 Jean, Jean-Paul: *Le système pénal*. Collection Repères, La Découvertes, Paris, 2008. 88–89.

Samkó Zoltán Ferenc ügyvédjelölt (Budapest)

A fizetési felszólítás általános szabályai és annak érvényesülése a végrehajtási eljárás során

1. A munkajogi igények többféleképpen érvényesíthetőek. A munkáltató több jogintézmény közül választhat, mint például a felek megegyezése, *a közvetlen igényérvényesítés (fizetési felszólítás),* a munkaügyi per, vagy a fizetési meghagyásos eljárás – bizonyos törvényi kivételek mellett (pl.: az ügy tárgya nem a munkajogviszony keletkezése, módosulása, megszűnése). A fizetési felszólítás intézményével napjainkban akkor találkozunk, ha a munkáltató a munkaviszonnyal kapcsolatos igényét gyorsabban, egyszerűbben és olcsóbban szeretné érvényesíteni annál, mint amelyet a hagyományos munkaügyi jogvita jelentene számára.

A munkáltató több esetben érvényesítheti fizetési felszólítással kapcsolatos igényét, ha fennállnak a jogszabályok adta lehetőségek. Ilyen lehetőség például, ha a munkabér kifizetésekor a munkáltató több bért utal a munkavállaló számlájára, mint amennyi őt megilletné, és a munkavállaló nem fizeti vissza a részére átutalt bértöbbletet. Olyan helyzet is előfordulhat, hogy a munkavállaló nem teljesíti a szerződésben vállalt kötelezettségeit. Erre tipikus példa a tanulmányi szerződésben foglaltak megszegése. Így a munkáltató jogosult visszakövetelni a tanulmányi szerződés alapján nyújtott támogatást. Gyakran adódik olyan körülmény is, amikor a munkavállaló munkájával kapcsolatban kárt okoz a munkáltatónak, amelyet köteles megtéríteni.

A fizetési felszólításra koncentráló cikk két részre tagolódik, amelyek a következők: *a fizetési felszólítás általános szabályai, és a fizetési felszólítás érvényesítése a végrehatási eljárás során.* A fizetési felszólítás általános szabályai alcímen belül a jogintézmény fogalma, és annak általános jellemzői kerülnek bemutatásra. A következő alcím tárgyalja a fizetési felszólítás végrehajtási eljárás során történő érvényesítését. A második alcím tehát a munkáltató érdekérvényesítési lehetőségét mutatja be e nemperes úton a munkavállalóval szemben.

I.
A fizetési felszólítás általános szabályai

2. Ahogy fentebb már említésre került, ebben az írásban csak a közvetlen igényérvényesítés, a fizetési felszólítás, azaz annak végrehajtási eljárás során történő érvényesítése kerül tárgyalásra. A végrehajtási eljárás a fizetési felszólítás érvényesítésének nemperes útja.

A fizetési felszólítás az igény érvényesítésének *hatásos, olcsó és viszonylag egyszerű* módja. Ezzel párhuzamban azonban figyelembe kell venni azt, hogy a jogirodalom szerint, a fizetési felszólítás egy kivételes perelkerülő eszköz a munkáltató részére.[1] Ugyanis a munkáltató a munkavállalóval szemben fennálló követelését általános szabály szerint munkaügyi bíróság előtt érvényesítheti sikeresen.[2] Az Mt. azonban megengedi, hogy a munkaügyi per elkerülhető legyen nemperes úton. Ahogy arra már korábban utalás történt, a fizetési felszólítás az igényérvényesítés kivételes perelkerülő eszköze, amit az Mt. nagykommentára is alátámaszt.[3] Az Mt. szerint, ha a munkavállaló nem vitatja a megfelelő törvényi határidőn belül keresetével a munkáltató fizetési felszólításában foglaltakat, akkor az a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) szerint végrehajtható lesz [Mt. 287. § (1) bek. *d)* pont; Vht. 23. § (1) bek.].

1 Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kiss György: *Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez.* Budapest, Complex Kiadó Jogi és Tartalomszolgáltató, 2012. 853.
Cséffán József: *A munka törvénykönyve és magyarázata.* Szeged, Szegedi Rendezvényszervező Kft., 2010. 484–485.

2 Kártyás Gábor: *Fizetési felszólítás, segítség a munkáltatónak.* https://ado.hu/rovatok/munkaugyek/fizetesi-felszolitas-segitseg-a-munkaltatonak (2014. VII. 2.).
Mt. 285. § (1) bek.

3 Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kiss György: *Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez.* Budapest, Complex Kiadó Jogi és Tartalomszolgáltató, 2012.

A fentiekben említésre került, hogy a munkáltató, az Mt. alapján általános szabály szerint, igényét a bíróság előtt érvényesítheti [Mt. 285. § (1) bek.]. Azonban az Mt. deklarálja azt a lehetőséget, hogy *eltérően* az általános szabályoktól, a munkáltató igényét fizetési felszólítással is érvényesítheti [Mt. 285. § (2) bek.]. A Vht. pedig egyértelművé teszi, hogy a bíróság végrehajtási záradékkal látja el a munkáltatónak a munkavállalóval közölt, és meg nem támadott fizetési felszólítását [Vht. 23. § (1) bek. a) pont]. A végrehajtási eljárás nemperes jellegére a Vht. 9. §-a utal, a fizetési felszólítás nemperes jellegét pedig a Vht. 1. §-a emeli ki, ugyanis e § szerint az egyes okiratokon alapuló követeléseket (pl.: ilyen a fizetési felszólítás is) bírósági végrehajtás útján, a Vht. szerint kell végrehajtani. A végrehajtás nemperes jellegét a jogszabályi hivatkozásokon túl, a jogirodalom és a bírói gyakorlat is alátámasztja.[4] Erre mutat rá Kapa Mátyás meghatározása is, amely szerint a végrehajtás olyan önálló, törvényileg szabályozott eljárás, amely szervezeti és eljárási sajátosságai alapján a polgári nemperes eljárások közé tartozik.[5]

A fenti okfejtés, és az ebben meghatározott jogszabályi hivatkozások, valamint a jogirodalmi álláspont alapján egyértelműen megállapítható, hogy a fizetési felszólítás (végrehajtása) egy speciális, nemperes eljárási lehetőség a munkáltató számára.

3. A fizetési felszólítás egyoldalú, címzett joghatás kiváltására alkalmas jognyilatkozat. A fizetési felszólításnak a jogirodalmi álláspont szerint közvetlen igényérvényesítő hatása van, amely szintén a munkáltató igényérvényesítésének gyorsaságát szolgálja.[6] Emellett pedig kevesebb költséggel jár a munkáltató számára, mint a peres eljárás lehetősége. Az előző két állítással kapcsolatban, érdemes röviden említést tenni a fizetési felszólítás jognyilatkozati jellegéről.

A jognyilatkozat egy polgári anyagi jogi jogintézmény, amelyet a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:4–6:10. §§-ai (a továbbiakban: Ptk.) szabályozzák. A téma szempontjából csak a lényeges pontok kerülnek ismertetésre. A jognyilatkozatokról a Ptk. a kötelmekre vonatkozó általános szabályok szerint rendelkezik.[7] *A jognyilatkozat valamely jogalany joghatás kiváltására irányuló akaratnyilatkozata, amely szóban írásban vagy ráutaló magatartással tehető meg* [Ptk. 6:4. § (1)–(2) bek.]. A jelenlévők között tett jognyilatkozat nyomban hatályossá válik. Tehát a címzettnek a jognyilatkozat tartalmáról annak megtételekor rögtön tudomást kell szereznie. A távollévők között tett jognyilatkozat a címzetthez való megérkezésével válik hatályossá [Ptk. 6:5. § (1)–(2) bek.]. A Ptk. a jognyilatkozat alakiságával kapcsolatban is tartalmaz szabályt. Itt egy formális lehetőséget biztosít a felek számára, amely szerint, ha jogszabály vagy a felek megállapodása a jognyilatkozatra meghatározott alakot rendel, a jognyilatkozat ebben az alakban érvényes [Ptk. 6:6. § (1) bek.]. Bár a jognyilatkozat szóban, írásban, ráutaló magatartással tehető, azonban a jogszabály meghatározott alakhoz kötheti a jognyilatkozat megtételét.[8] Ennek megfelelően, ha a jognyilatkozat meghatározott alakban tehető meg érvényesen, akkor a jognyilatkozat módosítása, megerősítése, visszavonása, megtámadása, valamint a jognyilatkozat alapján létrejött jogviszony módosítása és megszüntetése is meghatározott alakban érvényes [Ptk. 6:6. § (2) bek.].

Ezeknek a szabályoknak a kötelmi jogviszony mellett, a munkaviszonyban, mint speciális, alá-fölé rendeltségi jogviszonyban is jelentősége van, de ott *az Mt. szerinti eltéréseket figyelembe kell venni.* Ez azt jelenti, hogy a Ptk. jognyilatkozatokra vonatkozó általános szabályait akkor kell alkalmazni, ha valamely kérdést az Mt. nem szabályoz. Fontos megjegyezni, hogy *a fizetési felszólítás* szabályaira *elsősorban az Mt. szabályait kell figyelembe venni,* a Ptk. rendelkezéseit pedig *kiegészítő jelleggel* akkor, ha szükséges.

4. A munkáltatói fizetési felszólítást az Mt. 285. § (2) bekezdése szabályozza. E rendelkezés értelmében a munkáltató a munkavállalóval szemben fennálló igényét, a munkavállaló munkaviszonyával összefüggésben, *a kötelező legkisebb munkabér értékének háromszorosát meg nem haladó mértékben érvényesítheti.*[9] *A fizetési felszólítást írásba kell foglalni* [Mt. 285. § (2) bek.]. Az Mt. 285. § (2) bekezdése és a Ptk. 6:7. § (1) bekezdése között párhuzam vonható, hiszen a fizetési felszólítás megtételét az Mt. meghatározott írásbeli alakhoz köti. Az Mt. ezen rendelkezése tulajdonképpen beemelte a Ptk. 6:7. § (1) bekezdését a szabályai közé. A fizetési felszólítást a munkáltató, csak a megfelelő formai és tartalmi követelmények betartása mellett tudja a munkavállalóval szemben érvényesíteni.

Az írásba foglalás mellett további formai és tartalmi követelmény, hogy a fizetési felszólításnak *tartalmaznia kell a jogorvoslati tájékoztatást.* A joggyakorlat rámutat arra, hogy a fizetési felszólítást a munkáltatók meg szokták indokolni. Azonban az Mt. a fizetési felszólítás esetében

4 4/2013. (IX. 23.) KMK vélemény.

5 Kapa Mátyás: *Bírósági végrehajtás.* In: A polgári nemperes eljárások joga. (szerk.: Varga István). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013. 97.

6 Hős Nikolett: *Ötödik rész – Munkaügyi viták és munkaügyi politika – 5. Az igényérvényesítés módjai – b) Közvetlen igényérvényesítés.* In: Munkajog. (szerk. Gyulavári Tamás). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018. 505.

7 Wellmann György: *Polgári Jog – Kötelmi Jog első és második rész – Az új Ptk. magyarázata V/VI.* Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, 2013. 36.

8 Wellmann György: *Polgári Jog – Kötelmi Jog első és második rész – Az új Ptk. magyarázata V/VI.* Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, 2013. 40.

9 2019-ben a minimálbér legkisebb összege a kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) és a garantált bérminimum megállapításáról szóló 324/2018. (XII. 30.) Korm. rendelet szerint havi esetén 149 000 Ft.

nem írja elő a munkáltató számára az indokolási kötelezettséget. Ha analógiával élünk, akkor a válasz az Mt. 22. § (5) bekezdésében keresendő. Ahogy fentebb már említésre került, a fizetési felszólítás egyoldalú, címzett, joghatás kiváltására irányuló jognyilatkozatnak minősül. Ennek megfelelően, az Mt. 22. § (5) bekezdése értelmében a munkáltató az egyoldalú jognyilatkozatát köteles indokolni, valamint az igény érvényesítésének módjáról, és ha az elévülési időnél rövidebb, annak határidejéről a munkavállalót ki kell oktatni. Az Mt. arra is felhívja a figyelmet, hogyha a kioktatást elmulasztja a munkáltató, akkor hat hónap elteltével az igény nem érvényesíthető.

Érdemes megemlíteni, hogy a munkáltatót a fizetési felszólítás megtételével kapcsolatban többletkötelezettség terheli. Ilyen többletkötelezettség a tájékoztatási kötelezettség, amelyet közöltnek kell tekinteni, ha azt a helyben szokásos és általában ismert módon közzéteszik [Mt. 18. § (2) bek.]. Az Mt. továbbá kimondja, hogy az írásbeli jognyilatkozat (pl.: a fizetési felszólítás) akkor tekinthető közöltnek, ha azt a címzettnek vagy az átvételre jogosult más személynek átadják [Mt. 24. § (1) bek.]. A fenti rendelkezésekből az következik, hogy az írásbeli jognyilatkozatot, és ezzel együtt a tájékoztatást az Mt. 22. § (5) bekezdése alapján a munkavállalónak meg kell kapnia. Amennyiben tehát a tájékoztatás kimarad a fizetési felszólításból, nem tekinthető szabályszerűen közöltnek a jognyilatkozat, és vita esetén a jognyilatkozatot tevő felet terheli annak bizonyítása, hogy a közlés szabályszerűen megtörtént. Az Mt. 15. § (3) bekezdése kimondja, hogy az egyoldalú jognyilatkozatokra a megállapodásra vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Ez azt jelenti, hogyha a fizetési felszólításban nem történt meg a törvény által előírt kioktatás közlése, akkor azt az Mt.-nek, a megállapodás megtámadhatóságára vonatkozó szabályai szerint lehet sikeresen megtámadni a bíróság előtt.

A tájékoztatás elmaradása esetében *a munkavállaló harmincnapos határidővel megtámadhatja a megállapodást azzal, hogy hat hónap elteltével a megtámadás joga nem gyakorolható* [Mt. 28. § (7) bek.]. *Erre mutat rá a bírói gyakorlat is azzal, hogy a megtámadási határidő elmulasztása a kereset elutasítását eredményezi.*[10] Itt tehát két határidőt kell figyelembe venni. A harmincnapos szubjektív határidőt, ami az adott tény vagy tévedés felismeréstől kezdődik, illetve a hat hónapos objektív határidőt, ami után az igény nem érvényesíthető. Fontos megjegyezni, hogy a jogalkotó érdemben ezen a szabályon nem változtatott, azaz az Mt. megtámadhatóságra vonatkozó szabályai egy az egyben átvételre kerültek a régi Mt.-ből (1992. évi XXII. tv.). Ez a munkavállaló szempontjából talán a *határidő rövidségére való tekintettel adhat okot az aggodalomra*. Azonban a fent leírtak alapján arra lehet következtetni, hogy a jogalkotó azért hagyta ezt a szabályt változatlanul, mert álláspontja szerint ennyi időnek elegendőnek kell lennie a munkavállaló számára igénye érvényesítésére. Ezt támasztja alá a hatályos Mt. is, amikor kimondja, hogy a határidőn belül sikeresen megtámadott megállapodás érvénytelen [Mt. 28. § (9) bek.].

5. Az Mt. 287. § (1) bekezdés *d)* pontja értelmében a fizetési felszólítás ellen a *munkavállaló*, a közléstől számított *harminc napon belül keresettel élhet*, ha vitatja a munkáltató igényét. Ilyenkor az eljárás átfordul polgári peres eljárássá, pontosabban munkaügyi perré, amelyre az Mt. és a Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. tv. (a továbbiakban: Pp.) rendelkezéseit kell alkalmazni. Fontos megjegyezni, hogyha a *munkavállaló* a fentiekben megemlített határidő alatt *nem támadja meg* a munkáltató fizetési felszólítását, akkor az a Vht. 23. § (1) bekezdés *a)* pontja szerint záradékolást követően *végrehajtható okirattá válik*. Az írásbeli jognyilatkozat akkor tekinthető közöltnek, ha a címzettnek vagy az átvételre jogosult más személynek átadják, vagy az elektronikus dokumentum részére hozzáférhetővé válik [Mt. 24. § (1) bek.].

6. A bíróság végrehajtási záradékkal látja el a munkáltatónak a munkavállalóval közölt és keresettel nem támadott fizetési felszólítását [Vht. 23. § (1) bek. *a)* pont]. Az előző szabályhoz tartozik még *két konjunktív feltétel*, amelyek szerint a fizetési felszólítás akkor látható el végrehajtási záradékkal, ha a tartozásnak a munkabérből való közvetlen levonására nincs lehetőség, vagy ez nem vezetett vagy aránytalanul hosszú idő múlva vezetne eredményre, illetve ha e feltételeket a munkáltató igazolta [Vht. 23. § (2)–(3) bek.]. Itt kell visszautalni a Vht. 23. § (1) bekezdés *a)* pontjának *„a munkavállalóval közölt"* szófordulatára. A *„közölt"* szó alatt – amint a fentebb idézett Mt. 24. § (1) bekezdése megállapítja – azt kell érteni, hogy a munkáltató értesítette, és fel is szólította a munkavállalót a fizetésre. A fizetési felszólítást pedig – ha a személyes átadás feltételei nem biztosítottak – úgy lehet a legegyszerűbben biztonságosan a munkavállalóval közölni, ha tértivevénnyel postára adjuk. A tértivevény igazolja ugyanis azt, hogy a munkavállaló tudomást szerzett arról, hogy vele szemben a munkáltató fizetési felszólítással élt. A tértivevény egyúttal azt is igazolja, hogy a címzett átvette (nem kereste) vagy megtagadta a fizetési felszólítás átvételét. E tértivevényt kell később csatolni a fizetési felszólításhoz, amelyet a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság végrehajtási záradékkal lát el. A végrehajthatóság további feltétele még, hogy a teljesítési határidő letelt, és a munkáltató által közölt fizetési felszólítást keresettel a munkavállaló nem támadta meg [Vht. 13. § (1) bek. *c)* pont; Vht. 23. § (1) bek. *a)* pont]. A bíróság által végrehajtási záradékkal ellátott okirat, ebben az esetben a fizetési felszólítás, végrehajtható okiratnak minősül, és így végrehajtható [Vht. 10. § *b)* pont].

A korábban már megemlített formai és tartalmi köve-

10 Mfv. I. 10.327/2017. Mt. 24. § (1), 28. § (7), (8) bek.

telmények mellett további követelmény, hogy *a fizetési felszólításnak egyértelműnek és határozottnak kell lennie.* Emellett tartalmaznia kell beazonosítható módon a címzett nevét, a jogcím megjelölését, tehát a munkáltató munkavállalóval szembeni fizetés iránti igényét, annak pontos összegét, és a fizetési határidő megjelölését.[11] A fizetési felszólítás jogintézményével az Mt. és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Kjt.) hatálya alá tartozó munkáltató élhet.

7. Bár azt is mondhatnánk, hogy a munkáltató fizetési felszólítása olyan, mint a fizetési meghagyásos eljárás, ez nem teljesen így van. A fizetési felszólítás kibocsátása *hasonló elven működik, mint a fizetési meghagyásos eljárás.* Tehát amikor a fizetési felszólítást kibocsátják, és azt a címzett nem támadja meg, akkor azt a bíróság végrehajtási záradékkal látja el, és végrehajtható lesz. Ha a címzett megtámadja az okiratot, akkor átfordul peres eljárássá. A különbséget a fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény (a továbbiakban: Fmhtv.) mondja ki, amely a fizetési meghagyásos eljárást egyértelműen a közjegyző hatáskörébe utalja, mint a pénzkövetelések érvényesítésére szolgáló egyszerűsített polgári nemperes eljárást[12] [Fmhtv. 1. § (1) bek.]. A közjegyző eljárása a bíróság eljárásával azonos hatályú (Fmhtv. 2. §). Az Fmhtv. további különbségként utal arra, hogy a munkaviszonyból eredő pénz fizetésére irányuló, lejárt követelés az Mt. 285. § (2) bekezdése alapján érvényesíthető, míg minden más pénz fizetésére irányuló, lejárt követelést az Fmhtv. alapján lehet érvényesíteni a törvényben leírt kivételektől eltekintve [Fmhtv. 3. § (1)–(2) bek. *b)* pont és (5) bek.].

8. Összefoglalva: habár a fizetési felszólítás hasonlít a fizetési meghagyásos eljáráshoz, attól lényegesen különbözik. Ezt támasztja alá az Fmhtv. is, amikor az érvényesítés lehetőségét az Mt.-re bízza [Fmhtv. 3. § (2) bek. b) pont]. Azért lehet azt mondani, hogy fennáll a különbség, mert *a munkáltatói fizetési felszólítás kizárólag a munkajogban használatos jogintézmény,* míg a fizetési meghagyásos eljárás a polgári nemperes eljárásban alkalmazandó jogintézmény. A két jogintézmény között lényeges különbség továbbá, hogy a fizetési meghagyást a közjegyző bocsátja ki, és látja el végrehajtási záradékkal, míg a munkáltató által a munkavállalóval közölt fizetési felszólítást a bíróság és csak akkor látja el végrehajtási záradékkal, ha a közölt fizetési felszólítást, a munkavállaló – a már fentiekben említett megfelelő határidőn belül – nem támadja meg. Ezenkívül az Fmhtv. 3. § (2) bekezdése értelmében csak fizetési meghagyással érvényesíthető bármilyen, a pénz fizetésére irányuló, lejárt követelés, amelynek a Pp. pertárgyérték meghatározására vonatkozó szabályai szerint számított összege a hárommillió forintot nem érheti el. Ezt nevezik a fizetési meghagyásos eljárás alsó határának. Ugyanakkor a törvény a fizetési meghagyással kapcsolatban tartalmaz egy *korlátozást,* amely szerint nem érvényesíthető fizetési meghagyásos eljárás útján az a pénzkövetelés, amelynek a Pp. pertárgyérték szerint számított összege a harmincmillió forintot meghaladja [Fmhtv. 3. § (3) bek.]. Ez a szabály pedig a fizetési meghagyásos eljárás felső határát mondja ki. Tehát a pénz fizetésére irányuló, lejárt követelést az alsó határ alatt kötelező fizetési meghagyásos eljárás útján érvényesíteni, míg a felső határ felett már csak a bírói út vehető igénybe a követelés érvényesítésére.[13] A fizetési meghagyással szemben, az Mt. 285. § (2) bekezdése szerint, a fizetési felszólítással az Mt. (és a Kjt.) hatálya alá tartozó munkáltató élhet, *de csak a munkaviszonnyal összefüggő és a kötelező legkisebb munkabér háromszorosának összegét meg nem haladó mértékben.*

A munkáltató *fizetési felszólítással érvényesítheti* továbbá:

- a munkavállaló munkaviszonnyal összefüggő tartozásainak megtérítésére irányuló igényét, például a tanulmányi szerződés alapján nyújtott támogatást, a vezető állású munkavállaló szerződésében kikötött vezetői pótlékot stb.;
- a jogalap nélkül kifizetett munkabért;
- kárigényét.[14]

A munkáltató igényét a fizetési felszólításon kívül munkaügyi per során is érvényesítheti közvetlenül a munkaügyi bíróság előtt. Erről az 1/2001. MJE határozat rendelkezik, amely szerint a munkáltató munkavállalónak megküldött fizetési felszólítása csak lehetőség, nem pedig kötelezettség.[15] A fizetési felszólítás lehetősége csak megkönnyíti a munkáltató számára, hogy fizetési igényét gyorsabban és költségkímélően hajtsa be a munkavállalón.

Ehhez hozzá kell még tenni, hogy a munkavállaló keresetének halasztó hatálya van az Mt. 287. § (5) bekezdése értelmében a fizetési felszólítás végrehajtására. A fizetési felszólítást nem lehet végrehajtani mindaddig, amíg a bíróság a felszólításban foglalt igényről jogerősen nem

11 BH 2015/327.II.

12 A közjegyző, a fizetési meghagyásos eljárást a Magyar Országos Közjegyzői Kamarának (a továbbiakban: MOKK) az internetes, számítástechnikai rendszerén keresztül folytatja le. A MOKK informatikai, elektronikus rendszerének használata adatfeldolgozással jár, tehát minden eljárást, és az ezekben részt vevő felek adatait nyilvántartja a szükséges mértékben. Az Fmhtv. azt is rögzíti, hogy az emberi közreműködést nem igénylő, a fizetési meghagyáshoz kapcsolódó eljárási cselekmények a MOKK elektronikus rendszerén keresztül automatizált formában is végezhetők, az eljáró közjegyző nevében [Fmhtv. 1. § (1)–(3) bek.].

13 2017. december 31-ig a fizetési meghagyásos eljárás felső határa négyszázmillió forint volt, e határ 2018. január 1-jén csökkent harmincmillió forintra.

14 Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018. 505.

15 Kártyás Gábor: *Fizetési felszólítás, segítség a munkáltatónak.* https://ado.hu/rovatok/munkaugyek/fizetesi-felszolitas-segitseg-a-munkaltatonak (2014. VII. 2.)

dönt. Emellett a vitás kérdéssel kapcsolatban a felek a munkaügyi bíróság előtt megegyezhetnek, amelyet a bíróság hagy jóvá.[16]

A fizetési felszólítás érvényesítésekor az Mt. mellett figyelembe kell venni a Vht. rendelkezéseit is, illetve tekintettel kell lenni a már említett 1/2001. számú MJE határozatra is. A felsorolt feltételek hiánytalan betartásával érvényesítő szabályosan a munkáltató fizetési felszólítása a munkavállalóval szemben.

II. A fizetési felszólítás érvényesítése a végrehajtási eljárás során

9. Az előző alcímben került röviden bemutatásra a fizetési felszólítás jogintézménye, fogalma, alkalmazási köre, valamint említésre került, hogy a munkáltató a munkavállalóval szemben fennálló pénz fizetésére irányuló követelését milyen igényérvényesítési módok segítségével érvényesítheti jogszerűen. Ebben az alcímben azt tárgyaljuk, amikor a munkáltató által közölt fizetési felszólítást a munkavállaló *nem támadja meg* az Mt. által meghatározott megfelelő határidőn belül. Ebben az esetben a fizetési felszólítást a bíróság végrehajtási záradékkal látja el, amely *végrehajtható lesz* [Vht. 23. § (1) bek. a) pont].

A fizetési felszólítás igen hátrányos lehet a munkavállalóra nézve, ha nem teljesíti a felszólításban foglaltakat, és azt nem támadja meg a törvényben előírt határidőn belül. E hátrányos jogkövetkezmény a Vht.-ban foglalt végrehajtási eljárás foganatosítása. Ennek megfelelően érdemes dióhéjban kitérni arra, hogy a fizetési felszólítás végrehajtását hogyan foganatosítja a bírósági végrehajtó.

Ahogy arra már korábban utalás történt, ha a munkavállaló a törvényben szabályozott, a fizetési felszólítás közlésétől számított harmincnapos határidőn belül nem támadja meg a munkáltató fizetési felszólítását, akkor az végrehajtható a Vht. fentebb hivatkozott rendelkezései alapján. Tehát azt lehet mondani, hogy a Vht. a munkáltató által kibocsátott fizetési felszólítást záradékolást követően végrehajtható okiratnak minősíti, így az a Vht. rendelkezései értelmében végrehajtható lesz a munkavállaló vagyonán. Értelemszerűen a Vht. sorrendet állít fel, hogy a végrehajtást miképpen kell lefolytatni. A terjedelmi korlátok okán, csak a lényeges pontok kerülnek ismertetésre.

10. A végrehajtást, a Vht. szerinti sorrendet betartva, általában a végrehajtás tárgyát képező igényt, azaz a tévesen kifizetett munkabért vagy bértöbbletet, illetve a munkavállalói kártérítést a munkavállaló egyhavi munkabére, a végrehajtás tárgyát képező vagyon értékével megegyező összegben lehet kérni. Tehát jelen esetben a végrehajtás tárgya a munkavállalói munkabér-követelés, a tévesen kifizetett munkabér vagy a jogalap nélkül felvett munkabér lehet. Azonban a fentiek mellett a végrehajtás tárgyát képezheti például a tanulmányi szerződés megszegése miatt a szerződés szerint kifizetett támogatás visszakövetelése is; de minden olyan követelés is képezheti a végrehajtás tárgyát, amelyből a munkáltatónak jelentős kára származik. A bíróság a végrehajtható okiratot a végrehajtást kérő munkáltató kérelmére állítja ki [Vht. 11. § (1) bek.]. A Vht. 20. § (1) bekezdése konkretizálja, hogy az adós, azaz a munkavállaló lakóhelye szerint illetékes járásbíróság láthatja el végrehajtási záradékkal a fizetési felszólítást, mint végrehajtható okiratot.

A végrehajtás foganatosítása a Vht. 32. § (1) bekezdésében foglaltak szerint veszi kezdetét. A Magyar Bírósági Végrehajtói Kar hivatali szervének tájékoztatása alapján a bíróság, illetve a végrehajtható okiratot kiállító szerv, a végrehajtható okiratot közvetlenül megküldi az adós lakóhelye, illetőleg székhelye szerinti végrehajtónak és a végrehajtást kérő félnek. A Vht. rögtön a foganatosítás kezdetekor rendelkezik a végrehatás költségeiről is a 34. §-ban. A Vht. 34. § (1) bekezdése szerint *a végrehajtási eljárás költségeit a végrehajtást kérő előlegezi, és az adós viseli.* A végrehajtónak minden helyszíni eljárása, továbbá bármely más végrehajtási cselekményéről jegyzőkönyvet kell készítenie, amely közokiratnak minősül, összhangban a Pp. 159–160. §§-ai és a Vht. 35. §-ának teljes tartalmával [Vht. 35. § (1) bek.; Pp. 323. § (1) bek.]. A végrehajtó a végrehajtható okiratot postán kézbesíti az adósnak, tehát ebben az esetben a munkavállalónak [Vht. 36. § (1) bek.]. Ha a munkáltató úgy kívánja, akkor a végrehajtó az okiratot a helyszínen adja át az adósnak, és egyúttal felhívja őt az azonnali teljesítésre [Vht. 36. § (2) bek.]. Érdemes kitérni röviden az ide vonatkozó bírói gyakorlatra is, a BH 2012.192. számú bírósági határozat szerint a végrehajtási eljárásban *a végrehajtási irat telefaxon történő megküldése nem tekinthető szabályszerű kézbesítésnek, így a célzott joghatást nem váltja ki.*[17] Itt lehet utalni, a már előbb említett Vht. 36. § (1) bekezdésére, amely szerint a szabályszerű kézbesítés a postán történhet.

11. A Vht. 9. §-a egyértelműen kimondja, hogy azokra az eljárási kérdésekre, amelyekre a Vht. nem tartalmaz rendelkezést, ott a Pp. szabályait kell megfelelően alkalmazni. Tehát általános esetben érvényesül a szubszidiaritás elve a kézbesítés általános szabályaival kapcsolatban, amelyre a Pp. 137. §-ában foglaltak az irányadóak.[18]

16 A HVG különszáma: *Munkajog 2018. A munka díjazása – Kötelező legkisebb munkabér* 186.

17 BH 2012.192.

18 Az elektronikus kézbesítési rendszer a VIEKR, vagyis a Végrehajtási Iratok Elektronikus Kézbesítési Rendszere, amelyet az ügyfél, végrehajtást kérő, a téma szempontjából pontosabban a munkáltató közvetlenül nem vehet igénybe. Ebben az esetben a munkáltató köteles jogi

A Pp. 137. § (2) bekezdése értelmében a bírósági iratokat (ilyen a bíróság által végrehajtási záradékkal ellátott fizetési felszólítás is) a kézbesítés napján kézbesítettnek kell tekinteni, ha a címzett az átvételt megtagadta. Ha a kézbesítés azért volt sikertelen, mert a címzett az iratot nem vette át (nem kereste), az iratot a kézbesítés második megkísérlésének napját követő ötödik munkanapon kézbesítettnek kell tekinteni. A *kézbesítési fikcióról* a bíróság (és a végrehajtó) *nyolc munkanapon belül értesíti* a címzettet [Pp. 137. § (3) bek.]. Jól látható, hogy a Pp. és a Vht. majdnem teljesen párhuzamosan szabályozza a kézbesítési fikció jogintézményét. A végrehajtási eljárás során, ahogy arról már szó volt, szubszidiárius jelleggel a Pp. rendelkezéseit kell tehát alkalmazni, amikor egyes kérdéseket a Vht. rendelkezései nem szabályoznak. A végrehajtás során kézbesítési kifogás előterjesztésének nincsen helye (Vht. 37/A. §-a). Ez alól kivételt képeznek a Pp. 140. §-ában foglalt feltételek. Ilyen feltétel például, ha a kézbesítettnek tekintendő határozat jogerőre emelkedett, a címzett a végrehajtási eljárás alatt, a határozat végrehajtására irányuló eljárásról történő tudomásszerzéstől számított tizenöt napon belül kifogást nyújthat be az elsőfokú határozatot hozó bíróságnál. Ha a végrehajtási eljárás megindult, a kifogás csak a Pp. 140. § (1) bekezdésében foglaltak szerint terjeszthető elő.

A munkáltató munkabér és egyéb követelések (pl.: kártérítés) iránti igényével kapcsolatos végrehajtási cselekményt, vasárnap és munkaszüneti nap kivételével, bármely napon, reggel 6 és este 10 óra között lehet végezni [Vht. 42. § (1) bek.].

Fontos megjegyezni, hogy a *végrehajtási jog a végrehajtandó követeléssel együtt évül el*, és azt kérelemre kell figyelembe venni. Hivatalból akkor vehető figyelembe, ha a végrehajtás alapjául szolgáló követelés elévülését is hivatalból kell figyelembe venni. A végrehajtási jog elévülési határidejének letelte után előterjesztett kérelemre nem lehet végrehajtást elrendelni, és a már elrendelt végrehajtást nem lehet lefolytatni.

12. Az eddig leírtak alapján megállapítható, hogyha a munkavállaló nem teljesíti a munkáltató fizetési felszólításában foglaltakat, és az irat kézbesítésétől számított 15 napon belül nem fizette meg a tartozását, akkor a *végrehajtó az adós munkabérét* a Vht. 7. § (1) bekezdése alapján *letiltja*, és e módon lefoglalja [Vht. 58. § (1) bek.]. A végrehajtó a letiltást megküldi a munkáltatónak és a feleknek, ebben az esetben a munkavállalónak [Vht. 58. § (3) bek.]. A Vht. 61. §-a rendelkezik a végrehajtással kapcsolatban a levonás közös szabályairól, amely szerint a munkabérből történő levonás során azt az összeget kell alapul venni, amely a munkabért terhelő, külön jogszabály szerint levonással teljesítendő adónak (és adóelőlegnek), egészségbiztosítási és nyugdíjjáruléknak, egyéb járulékoknak a levonása után fennmarad. Ebből az összegből általában 33%, de kivételesen legfeljebb 50% vonható le. A munkaviszony alapján kapott munkabérből (munkavállalói munkabér) legfeljebb 33%-ot lehet levonni [Vht. 65. § (1) bek.].

13. A Vht. 64. §-a kimondja, hogy a végrehajtást a Vht. 165. §-ában foglalt sorrend alapján kell lefolytatni általános esetben. E § (1) bekezdésének *c)* pontja rendelkezik *a munkabér végrehathatóságáról.* Közvetlenül ez a harmadik hely a végrehajtás foganatosítása tekintetében. Ezt csak az *a)* és a *b)* pontban szabályozott gyermektartásdíj és a jogszabályon alapuló egyéb tartásdíj előzi meg. Tehát ebből is látható, hogy a munkavállaló munkabére az elsők között szerepel a végrehatás foganatosítását érintően mint végrehajtható vagyon. A sorrendet nem érdemes folytatni, mert a téma szempontjából kevés a relevanciája.

A 65. § (2) bekezdése a munkavállalói munkabérek esetében is felállít egy sorrendet. A téma szempontjából ez az irányadó. E rendelkezés kimondja, hogy a levonás a munkavállalói munkabérnek legfeljebb 50%-áig terjedhet a törvényben leírt követelések fejében. Itt egy felsorolás következik: a tartásdíj, az adóssal szemben fennálló munkavállalói munkabér-követelés, és a jogalap nélkül felvett munkavállalói munkabér és társadalombiztosítási ellátás. Érdemes megemlíteni, hogy a Vht. *strict jellegű,* azaz *szigorú* jogszabály. E megállapítás alatt azt kell érteni, hogy a Vht.-ban, annak kényszerítő jellege miatt, *kógens* normák vannak. *A törvény nem enged eltérést a meghatározott végrehajtási sorrendtől.* A Vht. ezt a kógenciát 1. §-ában deklarálja, amely szerint a bíróságok és a jogvitát eldöntő más szervek határozatait, továbbá egyes okiratokon alapuló követeléseket bírósági végrehajtás útján, a Vht. szerint kell végrehajtani. A Vht. 2. §-a rögzíti, hogy a munkabérre és egyéb járandóságra, valamint a pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt összegre vezetett végrehajtás foganatosítása esetén a bírósági végrehajtás szabályai irányadók akkor is, ha a pénzkövetelést a közigazgatási vagy közvetlen végrehajtás lefolytatása útján hajtják be. A Vht. 5. § (1)–(4) bekezdései általános jelleggel szabályozzák *a végrehajtási kényszert, amely a végrehajtási eljárás teljes egészére vonatkozik.* Különösen a Vht. 5. § (1) bekezdése fontos, hiszen ez a bekezdés rendelkezik a végrehajtás kényszerítő jellegéről. Ha az adós a végrehajtási eljárás lefolytatása során nem hajlandó együttműködni, akkor a végrehajtás célját állami kényszer igénybevételének a segítségével kell elérni.

14. A Vht. eddigiekben ismertetett szabályaival összhangban megállapítható, hogy függetlenül attól, hogy a munkáltató a fizetési felszólításában pontosan milyen igényét próbálja érvényesíteni, a végrehajtás törvényi sor-

képviselő (ügyvéd) útján eljárni [Vht. 37/C. § (1)–(6) bek.] .A Vht. a kézbesítés című részében a kézbesítésnek ezen elektronikus módját ismerteti.

rendjét a végrehajtónak be kell tartania, attól nem lehet eltérni. A Vht.-t az Mt. és más anyagi vagy eljárásjogi jogszabály (pl.: Ptk., Pp., Fmhtv. stb.) mögöttes, speciális jogszabályaként lehet aposztrofálni. A *lex specialis derogat legi generali elve* alapján a fizetési felszólítás végrehajtási eljárás keretében történő foganatosítása során a Vht. szabályai elsőbbséget élveznek a többi jogszabály, így ebben az esetben, az Mt. szabályainál is. A Vht. logikusan, pontról pontra ismerteti a nemperes végrehajtási eljárás lefolyását. A végrehajtási eljárás lefolytatásának szabálya *kógens jellegű,* ezért azt a végrehajtónak mindig a Vht. szerint kell lefolytatni, attól eltérni nem lehet.

A fenti szabályok dióhéjban bemutatták, hogyan foganatosítható költséghatékonyan a munkáltató munkavállalóval szembeni fizetési felszólítása. A munkáltató igénye – önkéntes munkavállalói teljesítés hiányában – a végrehajtással teljesül. Ugyanis, ha a munkavállaló a fizetési felszólítást, annak közlésétől számított harminc napon belül, illetve annak elmulasztását követően, késedelmét kimentve, további hat hónap alatt nem támadja meg, akkor – ahogy arra már korábban utalás történt – a fizetési felszólítás végrehajtható okirattá válik, és így az a munkavállaló vagyonán végrehajtható lesz. Az Mt. 287. § (4) bekezdése pedig kimondja, hogy a hat hónap letelte után nincs helye igazolásnak, így a munkavállaló ezen idő letelte után nem érvényesítheti igényét a munkáltató fizetési felszólításával szemben. Ezzel a törvényi szabályozással tesz pontot a jogalkotó a munkáltatói igény nemperes úton való érvényesítésére.

ÚJ MAGÁNJOG SOROZAT 18. KÖTETE

A SZOMSZÉDJOGI GENERÁLKLAUZULA

A Ptk. 5:23. § összehasonlító és gyakorlati elemzése

SZERZŐ: **Fuglinszky Réka**
LEKTOROK: **Fuglinszky Ádám, Pomeisl András**

ÁRA: **6000 Ft**

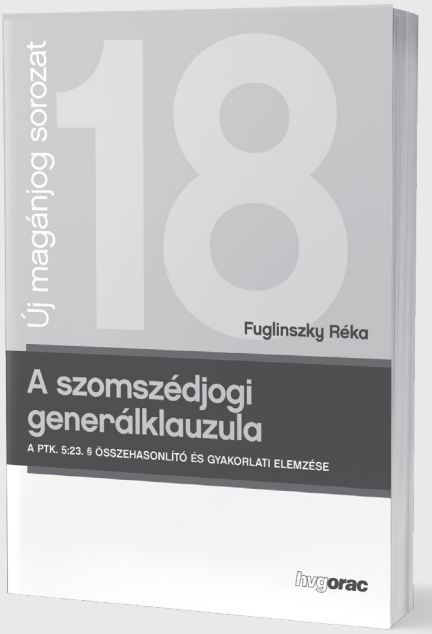

A kötet a szomszédjogi generálklauzula (Ptk. 5:23. §) esetorientált feldolgozását nyújtja, s az 1959-től napjainkig közzétett döntések (megközelítőleg 200 magyar jogeset) értő elemzésén keresztül mutatja be ezt a sokszínű szabályt (az ahhoz kapcsolódó birtokvédelmi, illetve kártérítési igények sajátosságaival együtt), amelynek gyakorlata a „Péterek és Pálok" mindennapi konfliktusaitól a lakóövezetbe telepített átjátszótornyokhoz kapcsolódó pereken át, az útépítés miatt megnövekedett zaj- és egyéb terhelés esetein keresztül a hatalmas erőművek kibocsátásából eredő értékcsökkenésekig terjed, s ekként mind a hétköznapi ember számára, mind pedig az üzleti élet és a környezettudatos tervezés szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír.

A könyvet a szomszédjogi generálklauzula mai formájának jobb megértését szolgáló mértékben jogtörténeti és jogösszehasonlító elemzés – ezen belül is a német és osztrák joggyakorlat mintegy 45-50 jogesettel alátámasztott, valamint az Európai Unió Bíróságának, és az Emberi Jogok Európai Bíróságának témába vágó teljes esetjogának feldolgozása – teszi teljessé, s szolgál munícióval a lehető legszélesebb értelemben vett szomszédjogi jogviták érvkészletének bővítéséhez.

A kiadvány elméleti-dogmatikai alapmunkaként és gyakorlati kézikönyvként egyaránt használható.

www.hvgorac.hu → Polgári jog

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo u. 14. +36 1 340 2304 +36 1 349 7600 info@hvgorac.hu

Bodzási Balázs egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdasági Jogi Tanszék (Budapest)

Konferencia az állam gazdasági szerepvállalásáról

Az *állam gazdasági szerepvállalása*, valamint *a szerződéses jogviszonyokba történő állami beavatkozás* kérdései a magyar jogtudomány érdeklődését már több évtizeddel ezelőtt felkeltették.[1] A korábbi időszakban természetesen a szocialista államfelfogás, és gazdaságirányítás szempontjai határozták meg a jogi gondolkodás irányát. A rendszerváltozás után ezzel szemben a hazai jogtudományban is az állami szerepvállalás visszaszorulásával kapcsolatban felmerülő kérdések kerültek előtérbe (pl. privatizáció). Az utóbbi évtizedben azonban ismét az állam aktívabb szerepvállalását figyelhetjük meg, nemcsak Magyarországon, de az Unió más tagállamaiban, sőt a világ más részein is. Ez többek között az 2008-as gazdasági világválsággal és annak hatásaival is összefüggésben áll.[2]

Indokolt tehát, hogy az állam gazdasági szerepvállalásáról – az utóbbi években bekövetkezett változások tükrében – tudományos szintű diskurzus is folyjon. Ezt a célt szolgálta a *Budapesti Corvinus Egyetemen 2019. június 5-én* megrendezésre került konferencia is.

A konferencia előadói különböző nézőpontból járták körül ezt a meglehetősen komplex és szerteágazó témát. Az előadók többsége jogászként vizsgálta meg az állam gazdasági szerepvállalása kapcsán felmerülő kérdéseket. A konferencia egyik előadója, *Balogh László* (helyettes államtitkár, Pénzügyminisztérium) azonban a kérdéskör gazdasági-közgazdasági oldalát mutatta be. Előadásában az államnak az elmúlt időszak hazai válságkezelésében betöltött gazdaságpolitikai szerepét elemezte.

1. Sulyok Tamás az Alkotmánybíróság elnöke előadásában a *clausula rebus sic stantibus* klasszikus polgári jogi elvnek az *Alkotmánybíróság gyakorlatában* való érvényesülését mutatta be. Kiemelte, hogy a szélesebb körben ez a jogelv a 20. század krízisei nyomán nyert elismerést. Szembetűnő azonban az eltérés a clausula rebus sic stantibus eredeti (Szent Ágostonnál megjelenő) és kifejlett, modern koncepciója között. A magánjogi és *a közjogi clausula rebus sic stantibus* elveinek összevetése az előadó szerint amiatt is indokolt, mert az Alkotmánybíróság a közjogi klauzula alkotmányosságának megítélésekor a magánjogban kimunkált elveket *ad analogiam* felhasználja. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a Ptk. válna alkotmányos mércévé a szerződésekbe való állami beavatkozás megítélésénél, hanem csak azt, hogy a jogbiztonság követelményei, a szerződéses szabadság, a megkötött szerződés teljesítésébe vetett bizalom akkor érvényesülnek, ha az egyedi szerződések bírói úton való módosítása feltételeitől a jogalkotó a szerződések tömegének módosításakor nem térhet el.

Az előadó részletesebben is ismertette az első olyan döntést, amelyben *a közjogi clausula rebus sic stantibus* felmerült[3], majd kitért arra, hogy miként érvényesült ez az alapelv az Alkotmánybíróság 2012 utáni gyakorlatában. Az első komolyabb ügyben, amelyben ez felmerült, a testület a villamos energia kötelező átvételi rendszerének megváltoztatásával kapcsolatos alkotmányos aggályokat vizsgálta. Ebben a határozatában[4] az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az állam beavatkozása a piaci viszonyokba – az adott ügyben speciálisan az energiapiaci vi-

1 Harmathy Attila: *Szerződés, közigazgatás, gazdaságirányítás*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.

2 Részletesebben ld.: Auer Ádám – Papp Tekla (szerk.): *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016. A válságnak a szerződési jogra gyakorolt hatásáról ld.: Nochta Tibor: *A gazdasági-pénzügyi krízis válságba sodorja-e a szerződés intézményét?* In: Auer Ádám – Papp Tekla (szerk.): A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016. 179–197., továbbá Papp Tekla: *A szerződési jog flexibilitása a gazdasági válság tükrében*. In: Auer Ádám – Papp Tekla (szerk.): A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016. 199–219.

3 32/1991. (VI. 6.) AB határozat.

4 3062/2012. (VII. 26.) AB határozat.

szonyokba – a világgazdasági, globális pénzügyi, nemzetgazdasági, államadóssági, költségvetési egyensúlyi, lakossági teherviselési szempontok miatt kivételesen indokolt és arányos volt. Mindezeken túl az Alkotmánybíróság az ügy szociálpolitikai vonzatait külön is hangsúlyozta. A piaci árnál olcsóbb távhő előnyeit a lakosság egy része élvezte, terhét viszont a teljes lakosság (valamennyi áramfogyasztó) viselte, hiszen az az elfogyasztott villanyáram árába volt beépítve. Az állami beavatkozás indoka tehát alapvetően objektív volt, azt a megváltozott világgazdasági körülmények indokolták. Azonban az állam egy olyan rendszerbe nyúlt bele, amely addig pozitívan diszkriminálta a termelőket, illetve a magánszemélyek egy részét, a távhővel fűtőket. A szerzett jogok áttörésére nem egy egyensúlyi helyzet helyreállítása érdekében, hanem egy eredendően egyensúlytalan helyzet megszüntetése érdekében került sor. Ez az egyensúlyteremtésre vonatkozó törekvés jelent meg még hangsúlyosabban az Alkotmánybíróság egyik devizahiteles határozatában is.[5]

Az előadó a *közjogi clausula rebus sic stantibus* egy, az újabb gyakorlatban kibontakozó aspektusára is felhívta figyelmet. Az apropót a földhaszonbérleti díj módosítását lehetővé tevő törvényi szabályozás szolgáltatta. A támadott rendelkezések az indítványozók szerint beavatkoztak a már fennálló földbérleti jogviszonyokba és a szerződésben maradó félre egyértelműen terhesebb kötelezettségeket róttak, mint a jogviszony keletkezésekor. Emellett a haszonbérleti jogviszonyokat a haszonbérlő hátrányára változtatják meg, lehetővé tették ugyanis haszonbérleti díj egyoldalú, az új tulajdonos általi emelését. Az Alkotmánybíróság ezt az érvelést nem találta megalapozottnak és megállapította, hogy a hosszabb időtávra szóló szerződések módosításának lehetőségét törvénybe foglaló rendelkezések nem tekinthetők a jogalanyok helyzetét elnehezítő jogalkotásnak, tekintettel arra, hogy egy olyan új jogosultságot biztosítanak a szerződő felek számára, amellyel azok mindegyike élhet. A *közjogi clausula rebus sic stantibus* problémája ebben az ügyben a visszaható hatályú jogalkotás tilalmának álcája alatt jelentkezett. A szerződésmódosítások érdekegyensúlyához kapcsolódó követelménytől eljutottunk tehát az *ad malem partem* módosítás tilalmához.

2. *Harmathy Attila* akadémikus előadásának kiindulópontja az volt, hogy a közfeladatok ellátása milyen hatással van a *polgári jogra*, illetve annak további fejlődésére. Az alapvető kérdés ezzel kapcsolatban, hogy napjainkban a polgári jognak milyen társadalmi és gazdasági viszonyokkal kell számolnia. Ezek a viszonyok ugyanis gyökeresen eltérnek azoktól a 19. századi viszonyoktól, amelyekre épülve a klasszikus magánjogi kódexek kodifikációjára sor került. Az előadó külön is kiemelte a változásoknak a család intézményére gyakorolt hatását, amelyekre a családjogi szabályozásnak közvetlenül is figyelemmel kell lennie. Magyarországon az átalakulásra a 20. század megrázkódtatásai, majd a szocialista tervgazdálkodás kiépülése is egyértelműen hatással volt. A mai viszonyok elemzése kapcsán az előadó azt emelte ki, hogy az állam által nyújtott nagy közszolgáltatások a polgári jogi szabályozásra is hatást gyakorolnak, amely többek között a közigazgatási jog és a polgári jog egymáshoz való viszonyát is érinti. A legutóbbi válság emellett a pénzügyi jogi szabályozás kérdéseit is előtérbe állította, melyeknek természetesen ugyancsak vannak magánjogi kihatásai is. Az előadó végül kitért a tulajdonjogi szabályozás terén megfigyelhető változásokra, amely jelenti egyrészt a tulajdoni tárgyak körének a bővülését, másrészt azonban az állami tulajdonhoz kapcsolódó kérdések ismételt előtérbe kerülését is.[6] Az állam szerepe a 18. század óta bekövetkezett átalakulás hatására lényegesen megváltozott. Erre is tekintettel, különösen fontos a polgári jog intézményeinek új szempontú vizsgálata, amely a jogrendszer más elemeinek megváltozásával összefüggésben a korábbitól eltérő lehet.[7]

3. *Sárközy Tamás* egyetemi tanár, a Magyar Jogász Egylet elnöke *„Az Alaptörvény és a Ptk. viszonya”* című előadásában kifejtette, hogy a 2013-ban elfogadott új Polgári Törvénykönyv kiegészítette a 2011-es Alaptörvény gazdasági életre vonatkozó rendelkezéseit. Az Alaptörvény ugyanis a gazdasági alkotmányosság körében lényegében csak a magántulajdon védelmével és szociális kötöttségeivel, valamint a tisztességes verseny kérdéseivel foglalkozott. Az új Ptk. a szociális piacgazdaságot vette szabályozási alapul, amelyet a kódex miniszteri indokolása külön ki is emel. Ezzel szemben az Alaptörvényben a piacgazdaság kifejezés nem szerepel. A Ptk. emellett kibontotta a magántulajdon védelmét, valamint kiemelten védi a magánautonómiát (pl. a személyiségi jogok kiterjedt szabályozásával, a sérelemdíj bevezetésével). Az állam gazdasági szerepvállalását érintően fontos kiemelni, hogy a Ptk.-ban a köztulajdon egyáltalán nem jelenik meg. A kódex azonban a szerződéses szabadságot kiterjedten biztosítja és – nemzetközi viszonylatban is egyedülállóan – valamennyi jogi személy (vagyis a gazdasági társaságok mellett az egyesületek és alapítványok) szervezeteinek és működésének szabályozását is diszpozitívvá tette. Az előadó mindezek alapján kiemelte, hogy a polgári tör-

5 8/2014. (III. 20.) AB határozat.

6 Az állami tulajdonhoz kapcsolódó kérdésekről ld.: Szikora Veronika (szerk.): *Állami vállalatok nemzetközi összehasonlításban.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.

7 Az előadó által felvetett kérdésekről részletesebben ld.: Harmathy Attila: *Állam és polgári jog.* In: Menyhárd Attila – Varga István (szerk.): 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara. A jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai. II. kötet. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018. 775–785.

vénykönyv továbbra is liberális alapokon áll, és ennek alapján más szemléletmódot tükröz, mint a két évvel korábban elkészült Alaptörvény. Az új Ptk. nagyon sok mindent átvett az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslatból, de az 1959-es Ptk.-ból és az arra épült bírói gyakorlatból is. Ez az evolúció és a stabilitás érvényesítése. Az előadó értékelése szerint az új Ptk. valójában kiegészíti az Alaptörvényt, visszahozza a klasszikus gazdasági alkotmányosság számos elemét.[8]

4. Bodzási Balázs, a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdasági Jogi Tanszékének vezetője a *2008-as válságnak a magánjogra* gyakorolt hatását elemezte. A válság egyik kiindulópontját a fogyasztóihitel-nyújtás jelentette, ezért nem véletlen, hogy ennek a területnek a jogi szabályozása az egész Unión belül átalakult.[9] Az új szabályozása fő célja a felelős hitelnyújtás szabályainak a meghatározása volt, emellett azonban a hitelnyújtókat terhelő tájékoztatási kötelezettség is jelentősen bővült.[10] Mind a lakossági, mind pedig a vállalati szektorban az alapvető probléma 2008-at követően az volt, hogy az adósok egy jelentős részének a fizetőképessége hirtelen és drasztikusan lecsökkent. Az előadó a német jogrendszeren keresztül mutatta be, hogy a rendelkezésre álló magánjogi intézmények nem feltétlenül voltak alkalmasak ennek a problémának a kezelésére. Az egyik legjelentősebb kérdéssé a fennálló szerződéseknek az adósok elnehezült helyzetére való tekintettel történő módosítása lehetősége vált. A válság hatására ugyanis a korábban megkötött szerződések alanyai olyan gazdasági helyzettel szembesültek, amelyet reálisan nem láthattak előre. Felmerült a kérdés, hogy az egyes jogrendszerek nyújtanak-e lehetőséget és eszközt arra, hogy a szerződések tartalmát a felek a megváltozott gazdasági-pénzügyi viszonyokhoz igazítsák. Ez a szerződési jogot komoly próbatétel elé állította, hiszen alapjaiban kezdte ki a *pacta sunt servanda* elvét. Az előadó végül egy görög jogeseten keresztül mutatta be azt, hogy ugyanazon tényállás mellett hogyan juthat merőben ellentétes megoldásra két uniós ország bírósága. A Német Szövetségi Legfelső Bíróság több döntésében is kimondta, hogy kizárt a bírói szerződésmódosítás abban az esetben, ha a megváltozott körülmények hatására olyan kockázat realizálódik, amelyet valamelyik szerződéses partnernek kell viselnie (pl. ha emelkedik az infláció). A görög bírói gyakorlat azonban más irányba fejlődött és elismerte a bírói szerződésmódosítás lehetőség a kötelezett javára. Felmerül a kérdés, hogy ha az alkalmazandó jogi normák tartalmilag azonosak (a görög Ptk. 388. §-a szinte szó szerint megegyezik a német BGB 313. §-ával), akkor mivel magyarázható a német és a görög bírói gyakorlat egymástól ennyire különböző álláspontja. Mindez a két ország eltérő gazdasági viszonyaira vezethető vissza. A görög bíróságok paternalista hozzáállása a görög középosztály és közepes méretű vállalkozás gyengeségét kívánta ellensúlyozni, a válságnak elsődlegesen erre a társadalmi rétegre nehezedő következményeit kívánta korrigálni.

8 Az Alaptörvény és az új Ptk. viszonyát is érintően ld.: Sárközy Tamás: *Illiberális kormányzás a liberális Európai Unióban*. Park Könyvkiadó, Budapest, 2019. 276–277.

9 Ld. a fogyasztói hitelmegállapodásokról szóló 2008/48/EK irányelv, melyet a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény ültetett át a magyar jogba. Ezt követően került sor a lakóingatlanokhoz kapcsolódó fogyasztói hitelmegállapodásokról szóló 2014/17/EU irányelv elfogadására.

10 Erről ld.: Bodzási Balázs: *A fogyasztói hitelszerződések új szabályai*. Hitelintézeti Szemle, 2011/3. sz. 262–280.

SUMMARY

PÉTER KOVÁCS:
On the Specificities of the Legal Personality of the International Criminal Court

The International Criminal Court (ICC), established by the Rome Statute and adopted in 1998 is a *sui generis* subject of the international law although its creation and functioning show many similarities with international organizations. The legal personality of international organizations is however subjective with the well-known exception of the United Nations. The International Court of Justice (ICJ) proclaimed the objective legal personality of the UN in 1949 in its famous consultative opinion on the Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations (commonly called Bernadotte-case). It is very interesting that the 1949 conditions and reasoning can easily be transposed to the ICC. Moreover, the declarations made by non-state-parties in Rome (or prior or later) as well as their *ad hoc* cooperation and the rules and practice of the institutional relationship between the UN and the ICC all lead to the conclusion that the legal personality of the ICC is also objective, even if this does not mean an *erga omnes,* automatic jurisdiction.

JÓZSEF SZABADFALVI:
Formation and Development of Hungarian Legal Language Until the 19th Century

After the foundation of the state the official and written language of statecraft and law was Latin. Hungarian terminology was late to appear, though basic formulas were long present in our language, mainly from the oral litigation. Native legal language gained new momentum due to the Enlightenment. This process coincided with the neologism, the "codification" of the Hungarian literary and public dialect. Introducing native language terminology meant the development of Hungarian vocabulary and the elimination of alien expressions.

LÁSZLÓ PRIBULA:
Evaluation of the Completed Jurisdictional Model of the Hungarian Civil Procedure Code – in Context of Historical Development

The regulations on jurisdiction should be capable of creating a proportionate division of workload among different levels of jurisdiction according to the concentrated litigation principle. The Civil Procedure Code in effect since 1st January 2018 - based on jurisprudence and judicial practice - aims to promote effective legal protection through the conceptional revision of the structure of the procedure and the roles of the parties and the judge in contrast to former legislative solutions. With this aim in focus, designation of the Tribunal as court of general jurisdiction and defining tribunal procedure as a model for first instance court proceedings was contrary to the former Code of 1952, but followed global tendencies and Hungarian legal traditions. Yet, it may seem surprising that the present rules of jurisdiction may cause a disadvantage to the incoming first instance caseload of the Tribunals. Therefore, it may be necessary to reconsider the regulation of jurisdiction, incorporating the lessons learnt from historical development while also preserving the values of the existing judicial system.

ÁGNES PÁPAI-TARR:
The Subject of Criminal Consent: Sentencing

The acceleration of criminal procedures has previously been discussed both in the international and in the Hungarian legal literature. The argumentation of the effective Criminal Procedure Code, being in effect since 1 July 2018, highlighted on the improvement of the rapidity of the criminal procedures. The new Criminal Procedure Code attempted to revise the previous institution called „waiver of trial" on a new ground in order to accelerate the processes, as in less than 1% of all cases was it possible to reach an agreement during the two decades. At present we can find several procedural forms in the code which are based on the defendant's confession, and which literature calls agreements. But has the legislator succeeded in making the parties of the criminal process interested in an agreement? To what extent have the traditional objectives of sentencing been transformed? These are questions which are worth being concerned with when one reviews the detailed regulations of these legal institutions.

ZUSAMMENFASSUNG

PÉTER KOVÁCS:
Besonderheiten der Rechtspersönlichkeit des internationalen Strafgerichthofs

Der vom Römischen Statut im Jahre 1998 ins Leben gerufene Internationale Strafgerichtshof (International Criminal Court, ICC) ist ein sui generis Rechtssubjekt, obwohl seine Einrichtung und Arbeitsweise in vielerlei Hinsicht dem Funktionieren der internationalen Organisationen ähneln. Die Rechtspersönlichkeit der internationalen Organisationen im Hinblick auf die Nicht-Mitgliedstaaten ist nicht vom objektiven Charakter. Es gibt nur eine Ausnahme, nämlich die Vereinten Nationen (UN), deren objektive Rechtspersönlichkeit vom Internationalen Gerichtshof (International Court of Justice, ICJ) in 1949 im Bernadotte-Fall anerkannt wurde. Die gleichen Voraussetzungen und Argumente beziehen sich aber auf den Internationalen Strafgerichtshof. Sowohl die Willensbekundung der Nicht-Mitgliedstaaten in Zusammenhang mit dem Römischen Statut (bzw. vor oder nachher), als auch die ad hoc Kooperationsakten, bzw. die Regeln und die Praxis der institutionalisierten Verbindungen zwischen ICC und UN deuten darauf hin, dass die Rechtspersönlichkeit des internationalen Strafgerichthofs auch objektiv ist, auch wenn dies einer erga omnes, automatischen Gerichtsbarkeit nicht gleichkommt.

JÓZSEF SZABADFALVI:
Entstehung und Entwicklung der ungarischen Sprache bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts

Nach der Staatsgründung und der Einrichtung des ungarischen Feudalstaates war jahrhundertelang Latein die Amtssprache des Staatslebens uns der Rechtsschriftlichkeit. Die ungarische Terminologie kam erst relativ spät, obwohl die grundlegenden Rechtsbegriffe schon seit langer Zeit in unserer Sprache vorhanden waren, vor allem als die gesprochene Sprache der Gerichtsverfahren und der Rechtsstreite. Die Ideen der Aufklärung verliehen dann der Einführung der muttersprachlichen Terminologie neuen Schwung. Dieser Prozess fiel zeitlich mit der Neologie und der „Kodifizierung" der ungarischen Literatur- und Standardsprache zusammen. Die Einführung der muttersprachlichen Fachwörter bedeutete den Ausbau eines Begriffssystems und die Beseitigung von Fremdwörtern.

LÁSZLÓ PRIBULA:
Bewertung des aktuellen Kompetenz-Modells der Zivilprozessordnung – im Spiegel der geschichtlichen Entwicklung

Die Kompetenzregeln müssen geeignet sein, eine angemessene – der Prozesskonzentration dienende – Arbeitsteilung zwischen den Gerichtsebenen sicherzustellen. Die neue Zivilprozessordnung, die am 1. Januar 2018 in Kraft trat, erzielte aufgrund der Ergebnisse der Rechtspraxis und der Rechtswissenschaft – anstatt sich nur auf die Verfahrensfristen zu konzentrieren wie davor gewesen war – ein konzeptionelles Umdenken der Prozessstruktur und der Rolle des Gerichts bzw. der Parteien um damit einen effektiven Rechtsschutz zu gewährleisten. Deshalb führte das neue Gesetz das Modell in dem der Gerichtshof als erster Instanz verhandelt und – abweichend von der Zivilprozessordnung 1952, aber den internationalen Tendenzen bzw. den ungarischen Rechtstraditionen entsprechend – wurde der Gerichtshof zum Gericht mit allgemeiner Kompetenz bestimmt. Überraschend könnten die neuen Kompetenzregeln dazu führen, dass es am Gerichtshof weniger erstinstanzliche Verfahren eingeleitet werden. Aufgrund der Erfahrungen der geschichtlichen Entwicklung und unter Beibehaltung der Werte des Gerichtswesens könnte daher die Neubewertung der Kompetenzregelung notwendig werden.

ÁGNES PÁPAI-TARR:
Gegenstand des strafrechtlichen Vergleichs: die Strafzumessung

Die Beschleunigung des Strafverfahrens ist seit Jahrzehnten ein Thema der ausländischen und in der letzten Zeit auch immer mehr der ungarischen Fachliteratur. Die Begründung der neuen Strafprozessordnung, die am 1. Juli 2018 in Kraft trat, hebt nachdrücklich vor, dass Strafverfahren beschleunigt werden müssen. Die neue Strafprozessordnung versuchte das Rechtsinstitut „Verzicht auf die Verhandlung" auf eine neue Basis zu legen, es sogar neu zu definieren. Das diente auch zur Beschleunigung des Verfahrens, aber in den letzten fast 20 Jahren konnte man nicht einmal in 1% der Fälle dieses Ziel erreichen. Im neuen Gesetz findet man zurzeit mehrere Verfahrensformen, die auf ein Geständnis des Angeklagten beruhen, was die Fachliteratur einen Vergleich nennt. Aber ist es dem Gesetzgeber gelungen die Parteien des Strafverfahrens an einem Vergleich interessiert zu machen? In wieweit wird die traditionelle Strafzumessung durch einen Vergleich verändert? Es ist sicherlich der Mühe wert sich im Rahmen der Darstellung der Einzelheiten der Rechtsinstitute mit diesen Themen auseinander zu setzen.